

ISSN 2224-0128

УНІВЕРСИТЕТСКА О С В І Т А

№ 2 2012

Вступне слово ректора ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 1

ПОДІЇ 2

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ 8

Фокс К. Маркетинг у сфері вищої освіти: досвід США 8

Муравйов М. Приєднання Казахстану до Болонського процесу: нові виклики для вищої освіти 13

Актуальне інтерв'ю 18

Співпраця бізнесу та університетів: досвід «Ернст энд Янг»

УНІВЕРСИТЕТСЬКА НАУКА 20

Хорунжий М. Науково-педагогічна школа як основа інтелектуального потенціалу університетського закладу 20

Грошек Дж. На шляху до конкурентоспроможності дослідницького університету: важливість доступу до інформації 27

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТІВ 32

Антонюк Л., Сацик В. Організація та зміст аудиторної роботи в дослідницьких університетах 32

Румпф Г. Виклики та потенціал інноваційного розвитку в Україні 44

Жира Й. Моніторинг умов працевлаштування університетських випускників як головне джерело інформації про деформації в освітній сфері 48

УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ 60

Халаїм Н. Правова охорона результатів університетських досліджень 60

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ 66

Кулага І. Формування єдиного відкритого освітнього простору як провідна тенденція розвитку сучасної системи освіти 66

Накамура Я., Белагра О. Навчання он-лайн на Філіппінах: сучасний стан і перспективи розвитку 69

Свідчення про державну реєстрацію № 18034-6884Р від 16.08.2011

Видавець

Інститут вищої освіти
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
<http://ibe.kneu.edu.ua>

Шеф-редактор

Павленко А. Ф., ректор
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», академік Академії педагогічних наук України
Головний редактор
Антонюк Л. Л., директор
Інституту вищої освіти КНЕУ,
д.е.н., професор
Відповідальний редактор
Сацик В. І., к.е.н., доцент

Редакційна колегія:

Діба М. І., декан кредитно-економічного факультету КНЕУ, д.е.н., професор
Зайцева Зоя, регіональний директор по Центральній Європі і Центральній Азії Міжнародної консалтингової компанії QS
Каленюк І. С., ректор Чернігівського державного інституту економіки і управління, д.е.н., професор
Колот А. М., проректор з науково-педагогічної роботи КНЕУ, д.е.н., професор
Лук'яненко Д. Г., декан факультету міжнародної економіки і менеджменту КНЕУ, д.е.н., професор
Наливайко А. П., декан факультету економіки та управління КНЕУ, д.е.н., професор
Панченко Є. Г., професор кафедри міжнародного менеджменту КНЕУ, д.е.н., професор
Поручник А. М., директор Центру магістерської підготовки КНЕУ, д.е.н., професор
Олексюк О. І., проректор з науково-педагогічної роботи КНЕУ, д.е.н., професор
Шафалюк О. К., декан факультету управління персоналом та маркетингу КНЕУ, д.е.н., професор
Шубін О. О., ректор Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, д.е.н., професор

Верстка Ольга Ковальчук
Редагування Ірина Савлук

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
www.kneu.edu.ua

Наклад 500 пр.

**А. Ф. ПАВЛЕНКО, ректор
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана», академік
Академії педагогічних наук України**

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Перед Вами черговий номер журналу «Університетська освіта», в якому опубліковані статті вітчизняних та закордонних експертів, що знайомлять з результатами досліджень актуальних проблем і напрямів розвитку вищих навчальних закладів.

Публікації, що входять до рубрики «Тенденції розвитку вищої освіти», висвітлюють ключові тренди у світовій, європейській та вітчизняній вищій школі, серед яких: загострення конкуренції на ринку освітніх послуг, поглиблення міжнародного співробітництва та диверсифікація механізмів фінансування вищої освіти тощо. Стаття відомого американського професора Карен Фокс «Маркетинг у сфері вищої освіти: досвід США» розкриває сутність та еволюцію теорії і практики маркетингу вищої освіти у США, знайомить з відповідним досвідом провідних американських університетів, обґрунтовує необхідність застосування маркетингового підходу для їх ефективної діяльності.

Рубрика «Університетська наука» присвячена одній з найбільш актуальних тем не лише для закладів вищої освіти, а й суспільства загалом. Економічний розвиток будь-якої країни безпосередньо залежить від потенціалу генерувати знання й розробляти на основі новітніх наукових досягнень інноваційні продукти і технології. Саме провідні університети світу завжди були й залишаються осередками формування і поширення нових наукових знань. Головним критерієм оцінювання інтелектуального потенціалу та суспільного визнання сучасних університетів,

як аргументується в матеріалах даної рубрики, є науково-педагогічна школа. У статті «На шляху до конкурентоспроможності дослідницького університету: важливість доступу до інформації» американський професор Джеральд Грошек висвітлює результати дослідження взаємозв'язку публікаційної активності науковців у відомих журналах та міжнародної співпраці вчених у цій сфері.

Відкриває дискусію навколо питань розроблення, запровадження й реалізації новітніх підходів до сучасного управління університетським закладом і навчальним процесом рубрика «Стратегічний розвиток університетів». У ній представлено результати дослідження ролі глобальних компетенцій, змісту, моделей і методів активізації аудиторної роботи в дослідницьких університетах світового класу.

Польський професор Йоанна Жира представляє результати якісного оцінювання освіти на основі даних про розвиток кар'єри випускників. Актуальні питання створення та комерціалізації інтелектуальних продуктів діяльності університету наведені у рубриці «Управління інтелектуальною власністю», разом з оцінюванням можливостей правової охорони наукових та науково-прикладних результатів університетських досліджень у межах чинного законодавства України у сфері інтелектуальної власності. Рубрика «Освітні технології» знайомить із сучасними ефективними методиками навчання студентів в університетах світового класу.

Сподіваюсь, що публікації журналу спонукатимуть до дискусій як на сторінках наступних номерів, так і в академічних колах.

ГЛОБАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЧНА РЕВОЛЮЦІЯ В ОНЛАЙН-НАВЧАННІ

До розробки відкритих навчальних програм приєднуються дедалі більше університетів зі всього світу, знаменуючи тим самим глобальну технологічну революцію в онлайн-навчанні. Навчальні платформи таких всесвітньо визнаних університетських закладів, як Стенфордський, Гарвардський університети, Каліфорнійський університет в Берклі, Массачусетський технологічний інститут та ін. уже охоплюють багатомільйонну аудиторію студентів, пропонуючи вільний і безкоштовний доступ до навчальних ресурсів найвищого рівня якості.

Сучасний етап розвитку освіти знаменується глобальними технологічними зрушеннями у сфері освітніх технологій, які пов'язані із розробкою та розширенням провідними університетами світу онлайн-навчальних платформ із надання необмеженого доступу до найкращих «масових відкритих онлайн-курсів» (або так званих *MOOC* — *massive open online courses*). До цієї ініціативи долучилися відомі університетські заклади, зокрема Стенфордський університет, який у 2011 р. створив спеціалізований Інтернет-портал *Coursera*, до

якого приєдналися уже більше тридцять американських та європейських університетів. У цілому *Coursera* пропонує на сьогодні близько 200 навчальних курсів з широкої низки дисциплін (гуманітарні й соціальні науки, медицина, біологія, математика, бізнес, комп'ютерні науки та багато інших) та охоплює більше ніж мільйонну аудиторію в усьому світі. У сфері соціально-економічних наук популярними на порталі є такі навчальні курси: «Вступ до фінансів» (Мічиганський університет), «Вступ до операційного менеджменту» (Пенсільванський університет), «Інновації та підприємництво у сфері охорони здоров'я» (Університет Дьюк), «Вступ до кількісних фінансів та фінансової економетрики» (Вашингтонський університет), «Принципи Економікс для науковців» (Каліфорнійський технологічний інститут), «Принципи мікроекономіки» (Іллінойський університет), «Теорія ігор» (Іллінойський університет), «Статистика 1» (Прінстонський університет) та багато інших. Курси являють собою серію попередньо записаних відеолекцій, які читають відомі університетські професори (відеоматеріали переважно подаються частинами щотижня, по мірі засвоєння матеріалу), інтерактивних вправ та завдань,

що підлягають оцінюванню, і доповнюються Інтернет-форумами, де студенти спілкуються між собою та обмінюються власними ідеями. За результатами успішного оволодіння матеріалу в рамках певних відібраних дисциплін передбачена безкоштовна сертифікація слухачів (надається так званий Сертифікат завершення — *Certificate of Completion*).

На іншій онлайн-платформі Стенфордського університету — *Udacity*, яку також було засновано у 2011 р., пропонується широкий перелік навчальних курсів, які переважно стосуються комп'ютерних наук та програмування. До них залучаються видатні, всесвітньо визнані університетські професори. Варто зауважити, що до першого курсу, який було представлено на порталі — «Вступ до штучного інтелекту» було зараховано понад 160 тис. осіб з більше як 190 країн світу. Для слухачів, які успішно завершують навчання, розроблено спеціальну багаторівневу систему сертифікації й оцінювання, як на безкоштовній, так і платній основі. Сьогодні на *Udacity* налічується понад 100 тис. активних студентів та інструкторів.

У травні 2012 р. Гарвардським університетом та Массачусетським технологічним інститутом було оголошено створення нового венчура у сфері онлайн-навчання — *EdX*, в який було спільно інвестовано 60 млн дол. США. Згодом до проекту долучився ще один відомий амери-

канський заклад — Каліфорнійський університет в Берклі. Партнери-університети, які входять до цього консорціуму, офіційно мають спільний бренд «*X-Університети*». Так, Массачусетський підрозділ платформи (*MITx*) пропонує навчальні курси з хімії, електричних мереж та електроніки, комп'ютерних наук та програмування. Гарвардський підрозділ, (*HarvardX*) спеціалізується на комп'ютерних науках та кількісних методах у клінічних медичних дослідженнях. Каліфорнійський учасник консорціуму (*BerkeleyX*) — забезпечує функціонування курсів з програмного забезпечення та штучного інтелекту. Проектом передбачено пряму трансляцію лекційного матеріалу в мережі Інтернет для всіх осіб, попередньо зареєстрованих на курси, а також можливість вільного завантаження текстових і відеоматеріалів. Слухачі курсів, перший набір яких здійснено восени 2012 р., за результатами успішного завершення та відповідного екзаменування матимуть змогу отримати спеціальні Сертифікати майстерності (*Certificates of mastery*).

Підготував **В. Сацук**, канд. екон. наук, доцент, науковий співробітник Інституту вищої освіти КНЕУ; за матеріалами: *The Chronicle of Higher Education* (<http://chronicle.com>), Інтернет-порталів *Coursera* (www.coursera.org), *Udacity* (www.udacity.com), *edX* (www.edx.org).

ЯКІСНА ОСВІТА НЕ ТІЛЬКИ НА ПАПЕРІ

Не є секретом, що якісна освіта відіграє ключову роль в соціально-економічному розвитку країн. Однак забезпечення відповідності освіти сучасним вимогам є надзвичайно складним завданням через відсутність універсальних рецептів та політики у цій сфері. Чимало сучасних фахівців та інституцій готують публікації, присвячені актуальним питанням реформування національних систем освіти, у тому числі в Україні. Група спеціалістів Світового банку в нинішньому році підготувала ґрунтовне дослідження «Якісна освіта не тільки на папері: Управління освітою у країнах Східної Європи та Центральної Азії, спрямоване на результат».

Автори публікації обґрунтовують тезу про те, що якщо нині економічне зростання обмежує глобальна фінансова криза, то за декілька років, та вже навіть й зараз, до основних впливів можна буде віднести нестачу кваліфікованих працівників, дефіцит яких може суттєво перешкоджати економічному поступу. Тож представлено дослідження є спробою відповіді на такі запитання. Чому компанії з цього регіону постійно стикаються з нестачею кваліфікованих випускників університетів? Яких заходів ужито в країнах регіону для вирішення цієї проблеми?

У дослідженні окреслено основні причини нестачі кваліфікованої робочої сили в країнах Східної Європи та Центральної Азії. Експерти

підсумовують, що спадок часів централізованого планування призвів до того, що ці країни приділяють надто багато уваги питанням фінансового забезпечення освіти, а не аналізу реальних навчальних результатів. Значного прогресу в розробленні та впровадженні в практику систем моніторингу й оцінювання якості навчання студентів та успішності працевлаштування випускників університетів наразі не спостерігається (що має місце в країнах ОЕСР з 1980-х років). У результаті, як зазначається в документі, національна освітня політика здійснюється без чітких орієнтирів, що надзвичайно ускладнює прийняття необхідних та ефективних політичних рішень у цій сфері. Наявна система управління обмежує здатність закладів освіти впливати на навчальний процес і не дає змоги місцевим органам влади та представникам громадськості ініціювати модернізацію навчальних програм задля кращого задоволення потреб ринку праці. Це, разом з обмеженням автономії та відповідальності за результати навчання, призводить до зменшення стимулів до поліпшення якості освіти і, як наслідок, до стійкої нестачі кваліфікованих кадрів у більшості країн регіону.

DIRECTIONS IN DEVELOPMENT
Human Development

Skills, Not Just Diplomas

*Managing Education for Results
in Eastern Europe and Central Asia*

Lars Sondergaard and Mamta Murthi
with Dina Abu-Ghaida, Christian Bodewig, and Jan Rutkowski

Серед причин незадовільного стану системи університетської освіти автори також називають зменшення якості довузівської, шкільної підготовки. Брак кваліфікованих кадрів спричинений не лише незадовільною якістю освітніх послуг цього рівня, а ще й незначним прогресом у наданні педагогічним працівникам можливостей підвищення своєї кваліфікації. Україна віднесена авторами до групи країн, де вже започатковано розробку власної системи інструментів оцінювання навчальних результатів і має місце лише певна участь у міжнародних оцінюваннях.

Експерти рекомендують державам Східної Європи та Центральної Азії для усунення негативного впливу згаданих чинників переорієнтувати національні освітні системи на досягнення якісних результатів. Для цього необхідно забезпечувати ефективніший моніторинг навчальної діяльності студентів та вивчати їхні перспективи після здобуття кваліфікації (які дисципліни вивчають студенти, працевлаштування та рівень заробітної плати після завершення навчання). Також пропонується скористатися позитивним досвідом переходу від централізованої системи управління освітою до системи, спрямованої на результат, як це було в таких країнах, як Угорщина, Італія, Нідерланди й Румунія тощо. Фахівці наголошують, що такий перехід має передбачати надання більшої автономії навчальним закладам та оптимізацію механізмів підзвітності (наприклад, у сфері контрактів та бюджетування слід спиратися на навчальні результати, а не специфічні нормативи). За наявності більшої кількості даних про результати навчання та за умови надання навчальним закладам автономії, як зазначається у дослідженні, в країнах неодмінно з'являться реальні передумови для кращого задоволення потреб ринку праці у висококваліфікованій робочій силі, яку готують національні освітні інституції. У системі вищої освіти також необхідні більш досконалі механізми контролю якості навчання, у тому числі через активніше поширення інформації про його результати та працевлаштування випускників (моніторинг показників, складання університетських рейтингів) для того, аби потенційні студенти мали змогу приймати зважені рішення, обираючи свій майбутній фах. Крім того, ефективно має запрацювати система освіти для дорослого населення.

Підготував **Д. Ільницький**, канд. екон. наук, доцент, науковий співробітник Інституту вищої освіти КНЕУ; за матеріалами Світового банку: Skills, Not Just Diplomas: Managing Education for Results in Eastern Europe and Central Asia (<http://go.worldbank.org/E3A403PD30>).

РОЛЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

20—22 червня 2012 року у Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку — Конференція «РІО+20». Через 20 років після проведення «Саміту Землі» світові лідери вчергове зібралися в Бразилії для прийняття важливих рішень у сфері сталого розвитку, у тому числі в системі освіти, які є визначальними для майбутнього нашої планети.

В ексклюзивному інтерв'ю для ЗМІ виконавчий координатор Конференції «РІО+20» Елізабет Томпсон зазначила: «Освіта перебуває у стадії трансформації. Ми повинні розбудувати цілісну систему вивчення суспільством питань сталого розвитку і на цій основі сприяти трансформації сучасної «коричневої» моделі глобальної економіки до «зеленого» типу. Змінювати ставлення людей до цієї проблеми можна і потрібно за посередництвом формальної та неформальної

Для забезпечення сталого розвитку нашої планети вкрай необхідним є чітке усвідомлення об'єктивності та важливості тих трансформаційних процесів, що нині відбуваються у світі. Саме з таким закликом звернулися до світової громадськості учасники Конференції «РІО+20», акцентуючи особливу увагу на ключовій ролі освіти у поширенні та популяризації ідей сталого розвитку в нинішніх умовах тотального та швидкого виснаження природних ресурсів. Фундаментальною основою сучасної освіти, як було проголошено, має стати усвідомлення та донесення до людей важливості глобальних викликів, перед якими опинилося світове суспільство. У складеному учасниками всесвітнього форуму Інтернаціоналі освіти наголошується на необхідності зміни самої парадигми суспільного устрою, глобальне поширення якої великою мірою залежить від системи освіти. У свою чергу, цілі розвитку останньої мають відображати пріоритет якісного удосконалення національних моделей економічних систем, їхню переорієнтацію на засади сталого розвитку. Нині вкрай необхідно не лише врятувати і захистити природу, а й відродити ті духовні цінності, які сприятимуть продуктивній взаємодії між людьми.

освіти». За результатами Конференції понад 200 університетів з 50-ти країн світу підтримали ініціативу запровадження в навчальний процес концепції сталого розвитку. «Вивчення прикладів сталого розвитку в курсі всіх можливих навчальних дисциплін має бути як в університетах, так і бізнес-школах, аби кожен випускник мав змогу і був готовий підтримувати ці ідеї у своїй майбутній діяльності» — зауважила Елізабет Томпсон.

За результатами проведення форуму університетські лідери домовились підписати спільну декларацію та утворити спеціальну інституцію, яка сприяла б інтеграції принципів сталого розвитку в освіту. Декларація містить низку ключових позицій, які визначають готовність та бажання університетів співпрацювати за такими напрямками:

1. *Поширення знань щодо концепції сталого розвитку.* Викладання концепцій сталого розвитку і забезпечення того, аби відповідний матеріал становив певну частину основної навчальної програми за всіма дисциплінами, дозволяючи майбутнім випускникам університетів розвивати компетенції, необхідні для відтворення робочої сили та людського капіталу, що відповідалі за сталий розвиток. Навчальні заклади

декларують також готовність здійснювати підготовку професіоналів-практиків у цій галузі.

2. *Підтримка наукових досліджень у сфері сталого розвитку.* Заохочення досліджень сталого розвитку з метою досягнення кращого наукового розуміння відповідного кола питань та забезпечення на цій основі ефективного обміну науковими знаннями, у тому числі їхня трансформація в нові та інноваційні технології.

3. *Утворення зелених університетських містечок.* Забезпечення екологічності університетських кампусів за допомогою: підвищення ефективності використання енергії, води і матеріальних ресурсів в будівлях; надання студентам і професорсько-викладацькому складу можливостей академічної мобільності, заснованої на принципах сталого розвитку; прийняття ефективних програм для мінімізації, рециркуляції та повторного використання відходів.

4. *Підтримка зусиль із забезпечення сталості в громадах.* Декларується необхідність

розбудови такої моделі співпраці громад із місцевою владою, за якої б створювалися ефективні спільноти в плані використання ресурсів із притаманним для них високим ступенем соціальної інтеграції та незначним «екологічним відбитком» (мінімальні екологічні наслідки від життєдіяльності).

5. *Участь у міжнародних рамкових ініціативах* зі сталого розвитку та обмін їхніми результатами.

Очікується, що зобов'язання, які взяли на себе ректори і декани університетів, підписавши Декларацію, виконуватимуться завдяки розробленню та успішній реалізації стратегій сталого розвитку вищих навчальних закладів.

Підготувала **М. Тищенко**, канд. екон. наук., науковий співробітник Інституту вищої освіти КНЕУ; за матеріалами звіту «From Rio to Rio: A 20-year Journey to Green the World's Economies» (<http://www.uncsd2012.org>).

ДОСЛІДНИЦЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ ТА МАЙБУТНЄ АМЕРИКИ: 10 ПРОРИВНИХ ЗАХОДІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ПРОЦВІТАННЯ ТА БЕЗПЕКИ Сполучених Штатів

Нещодавно побачив світ звіт «Дослідницькі університети та майбутнє Америки: 10 проривних заходів, необхідних для процвітання та безпеки Сполучених Штатів», автори якого проаналізували сучасний стан дослідницьких університетів у США, спрогнозували, яку роль ці установи відіграватимуть через 10—20 років, та запропонували заходи, що їх необхідно вжити, аби посилити роль дослідницьких університетів у реалізації стратегічних цілей соціально-економічного розвитку держави.

У звіті зазначається, що інноваційна діяльність є рушійною силою економічного зростання, створення нових видів економічної діяльності та робочих місць, підвищення стандартів життя як у Сполучених Штатах, так і в усьому світі. Автори документа акцентують увагу на тому, що основним джерелом нових знань і талановитих випускників, які можуть застосовувати ці знання для досягнення національних цілей, є дослідницькі університети.

Ці заклади мають значну підтримку з боку національного уряду, працюють у партнерстві з американським бізнесом та користуються повагою в суспільстві завдяки високій якості освіти та досліджень. Разом з тим у матеріалах звіту зазначається, що останнім часом дослідницькі університети стикаються з багатьма викликами: економічними, демографічними проблемами, глобальною конкуренцією, постійною появою нових технологій.

Автори наголошують на тому, що навіть у той час, коли інші нації наслідують досвід США у створенні дослідницьких університетів, прихильність американського уряду до стійкого та продуктивного партнерства з ними останнім часом дещо ослабла. Висловлюючи занепокоєння тим, що національні дослідницькі університети перебувають у небезпеці, сенатори О. Дамар, Б. Мікульські та члени Палати представників Б. Гордон та Р. Хол звернулися в 2009 р. до Національної академії з проханням оцінити конкурентне становище вітчизняних державних та приватних дослідницьких університетів і надати відповідь

на актуальне питання: «Яких десять основних заходів Конгрес, уряди штатів, дослідницькі університети та інші установи повинні вжити, щоб утримати лідерські позиції у дослідженнях та докторській освіті заради того, аби Сполучені Штати могли конкурувати, процвітати та досягати національних цілей в охороні здоров'я, довкілля, енергетиці та безпеці в глобальному середовищі XXI століття?»

У відповідь Рада з національних досліджень створила колектив фахівців, який складався з лідерів академічної спільноти, індустрії, уряду та національних лабораторій. Зміст укладеного ними звіту свідчить, що США спроможні краще готувати дослідницькі університети для впровадження національних ідей, якщо ці заклади стануть більш продуктивними, інноваційними, то будуть забезпечені необхідними ресурсами і творчо працюватимуть у партнерстві з бізнесом. Для посилення такої співпраці федеральному та урядам штатів, університетським закладам дослідницького типу, бізнесу та промисловості розробники документа рекомендують вжити таких заходів:

- У межах інноваційної та науково-дослідницької стратегії США федеральному уряду слід прийняти стабільну та ефективну політику й практику фінансування науково-дослідної та навчальної діяльності університетів, аби нація отримувала нові знання та освічених людей, які б забезпечили майбутнє, допомогли країні досягти національних цілей та забезпечити процвітання й безпеку.

- Надати більшу автономію державним дослідницьким університетам з метою поліпшення їхніх локальних та регіональних переваг. Це дозволить їм стратегічно конкурувати та швидко використовувати нові можливості. Водночас наголошується на необхідності відновлення фінансування освітньої та наукової діяльності цих закладів на рівні, який дозволив би їм працювати за стандартами університетів світового класу.

- Посилити роль бізнесу в партнерстві з дослідницькими університетами, сприяти передаванню знань, ідей і технологій суспільству та пришвидшити «час до інновацій» для досягнення національних цілей.

- Підвищити ефективність та продуктивність університетів з метою забезпечення вищої

дохідності від інвестицій платникам податків, філантропам, корпораціям, фундаціям та іншим спонсорам дослідницької діяльності.

- Створити «Програму стратегічного інвестування», яка б фінансувала ініціативи дослідницьких університетів, необхідні для розвитку освіти та досліджень у сфері ключових національних пріоритетів.

- Федеральний уряд та інші спонсори повинні намагатися покривати усі витрати на проведення дослідницьких проектів та іншої діяльності.

- Зменшити або скасувати нормативні документи, які підвищують адміністративні витрати, перешкоджають продуктивній науковій діяльності без істотного поліпшення дослідницького середовища.

- Вдосконалити навчальні програми з метою залучення в університети талановитих студентів, вирішуючи питання належного їх утримання, скорочення термінів здобуття ступенів, фінансування та поєднання кар'єрних можливостей випускників з національними інтересами.

- Забезпечити всі переваги освіти для різних верств населення, включаючи жінок та меншини, в математичних науках, інженерній справі й техніці.

- Створити умови, щоб Сполучені Штати і в подальшому отримували переваги від участі іноземних студентів та викладачів у дослідницькій діяльності.

Автори звіту наголошують на необхідності відродження та зміцнення унікального партнерства між національними дослідницькими університетами, федеральним урядом, бізнесом та промисловістю, яке було закладено ще в 1862 р., коли Конгрес США ухвалив спеціальний документ — Земельний закон Морілла (Morill Land-Grant Act), що стимулював таку співпрацю. Також зазначається, що хоча запропоновані заходи потребують значних зусиль, підвищення продуктивності та інвестицій з боку всіх учасників, однак їхня реалізація спроможна дати значну користь майбутньому всієї держави.

Підготувала **О. Циркун**, старший викладач, науковий співробітник Інституту вищої освіти КНЕУ; за матеріалами звіту «Research University and the Future of America: Ten Breakthrough Actions Vital to Our Nation's Prosperity and Security» (www.nap.edu).

Маркетинг у сфері вищої освіти: досвід США

Карен Фокс

PhD, професор кафедри маркетингу
Університету Святої Клари
в Санта Клари, Каліфорнія, США

Карен Фокс — всесвітньо визнаний експерт з маркетингу освітніх закладів. Вона є співавтором, разом з Філіпом Котлером, видатного підручника в цій галузі «Стратегічний маркетинг для освітніх закладів», який було перекладено і опубліковано в Японії та Бразилії. Третя книга з маркетингу вищої освіти — у процесі написання. Карен надавала консультації вищим навчальним закладам Японії, Мексики, Росії та Сінгапуру, а також США. Її статті, пов'язані з маркетингом, опубліковані у виданнях «Журнал маркетингу», «Журнал маркетингових досліджень», «Теорія маркетингу», «Огляд європейського бізнесу», «Планування у вищій освіті», «Журнал маркетингової освіти» та ін.

Карен Фокс здобула науковий ступінь PhD у Стенфордському університеті. Перед тим, як улаштуватися на роботу викладачем до Університету Святої Клари, вона займала посаду професора в педагогічному коледжі, Колумбійському та Університеті Норт-Верстен. Фокс багато працювала за кордоном як консультант із соціального маркетингу та маркетингу неприбуткових організацій. Вона є співавтором першої книги з соціального маркетингу російською мовою. Карен отримала чотири гранти Фулбрайта, викладала в Руанській бізнес-школі (Руан, Франція), на факультеті менеджменту Санкт-Петербурзького державного університету та в Російській економічній академії імені Г.В. Плеханова в Москві. Карен Фокс — професор кафедри маркетингу в Університеті Святої Клари в Санта Клари, Каліфорнія.

Анотація

У статті розглянуто сутність та еволюцію теорії і практики маркетингу вищої освіти у США, дано обґрунтування необхідності застосування маркетингового підходу для ведення ефективної освітньої діяльності університетів. Виокремлено новітні теоретичні та практичні розробки у сфері маркетингу вищої освіти США, проаналізовано успішний досвід провідних американських університетських закладів щодо поліпшення власного іміджу. Оцінено сучасні виклики для американської вищої школи та способи реагування на них у системі освітнього маркетингу.

Ключові слова: маркетинг вищої освіти, спонсорський маркетинг, вступний менеджмент, Інтернет-маркетинг, імідж університету.

Маркетинг вищої освіти — зовсім не нове явище. Упродовж останнього століття багато університетів світу ефективно його використовують. Проте, наприклад, просування товару чи послуги, як один із компонентів маркетингу, було поширене протягом тисячоліть. Ще дві тисячі років тому грецькі мудреці блукали ринковими площами, демонструючи своє ораторське мистецтво та навички вести дискусії, щоб залучати студентів. Наприкінці 1960-х років Коледж сільського господарства штату Айова, попередник сучасного Університету штату Айова, практикував відрядження своїх працівників в провінцію для популяризації свого закладу серед сільської молоді. Ще у 1869 р. Гарвардський коледж розмістив рекламне повідомлення на останній сторінці обкладинки «Harper's Magazine», викликавши тим самим здивування у читачів, бо до цього про такий спосіб просування коледжу ще не було відомо.

Маркетинг вищої освіти — дещо більше, ніж залучення студентів, про що свідчить багатий історичний досвід. Так, американські коледжі й університети традиційно займалися пошуком необхідних фінансових ресурсів, оскільки плата студентів за навчання рідко покривала потреби закладу. Колоніальні американські коледжі, у тому числі Гарвардський, зазвичай підтримувалися церквою у підготовці юнаків до духовенства. Закон Моррілла 1862 р. забезпечив штати

державними землями для створення сільсько-господарських коледжів. Державні та інші публічні вищі навчальні заклади також були вимушені звертатися до законодавчих органів для отримання фінансування. Ще один коледж — Купер Юніон (Нью-Йорк), ніколи не брав плати за навчання, бо дохід з подарованих Пітером Купером земель продовжував забезпечувати достатнє фінансування. Іменні будівлі на території закладу свідчать про щедрість спонсорів, колишніх і майбутніх.

Відмінність між просуванням та маркетингом полягає в тому, що останній термін — ширший, включає в себе сегментацію ринку, відбір студентів та інших суб'єктів для надання освітніх послуг, а також розробку маркетингового комплексу із їхнього просування на ринок.

Відгуки на маркетинг вищої освіти

Реакція громадськості на маркетинг вищої освіти майже цілком зосереджена на вступному маркетингу (пов'язаному зі вступом до навчального закладу), на використанні інструментів для приваблення та залучення студентів. Вони охоплюють просування (реклама й інші заходи та види діяльності), встановлення цін (зазвичай у формі пакетів фінансової допомоги) та пропонування цікавих навчальних програм через альтернативні канали зв'язку.

Деякі критики стверджують, що цінність вищої освіти очевидна і маркетинг не є необхідністю. Адаже існують дуже престижні коледжі та університети, що прагнуть привернути велику кількість різних студентів без інвестицій у маркетингову діяльність. Інших критикують за нерозбірливість, прийом на навчання будь-кого, хто може заплатити, а потім за сприяння непередбачуваним, ледачим студентам в їх утриманні та сплаті за навчання. На противагу цьому, деякі критики скаргяться, що вступний маркетинг занадто складний, ваблячий наївною та необережною перспективою за допомогою рекламних проспектів. Деякі методи просування свого часу були розкритиковані студентами, які отримували тисячі зайвих та нав'язливих поштових повідомлень з навчальних закладів.

Проте, оскільки зусилля з маркетингу вищої освіти стали більш інтенсивними, абітурієнти та їхні батьки стали досвідченішими споживачами освітніх послуг. Вони нині мають ширший вибір освітніх закладів, з більшою легкістю можуть зібрати інформацію та порівняти свою точку зору з іншими на інтернет-форумах. Абітурієнти отримують професійну допомогу у заповненні заяв, поданні їх до більшої кількості навчальних закладів, зважуванні пропозицій, ретельно обговорюючи питання фінансової допомоги.

На відміну від вступного маркетингу, велику увагу привертає успішний спонсорський маркетинг; спонсорами пишаються за їх внесок в освіту. Останнім часом зазнає критики за свій надмірний успіх інвестиційний маркетинг. Обсяги дарчого фонду в найпрестижніших університетах сягнули такого рівня, що у 2008 р. призвели до слухань в Конгресі США, а освітні заклади були примушені витрачати більшу частину свого спонсорського доходу на виплату стипендії студентам та інші освітні потреби.

Критики можуть вважати, що маркетинг не є необхідним і що відповідні групи і кількість студентів легко знайдуть шлях до одного з чотирьох тисяч вищих навчальних закладів. Маркетинг — це процес створення обміну, що взаємно задовольняє інтереси окремих груп та осіб. Пряма поштова розсилка, веб-сайти, реклама та інші засоби просування є компонентами маркетингу, проте самі по собі вони не можуть бути ним.

Найкращий та найуспішніший маркетинг вищої освіти починається з глибокого розуміння специфіки самого навчального закладу, його історії та унікального характеру, а також місця, яку на нього покладено. Маркетинговий підхід приводить керівництво закладу до визначення того, чого воно прагне досягти (студенти, викладацько-професорський склад, персонал, внески, позитивний імідж чи прихильна суспільна оцінка) та перегляду того, що воно може запропонувати для отримання бажаного. Які студенти хотіли б навчатися в нашому закладі і чому? Що ми їм пропонуємо? Які викладачі та академічні програми відповідають нашому університету? Де ми їх знайдемо і що ми можемо запропонувати, щоб їх залучити та утримати? Вищий навчальний заклад ставить такі ж питання щодо інших ресурсів, людських та фінансових, в рамках своєї розробленої системи освітнього маркетингу.

Нові розробки у сфері маркетингу вищої освіти

Вступний менеджмент

Протягом 1970-х років провідні фахівці приймальних комісій міркували, як вийти за рамки типового набору студентів та виплати стипендій. У Бостонському коледжі Джек Магауайр та Френк Кампанелла дослідили перевірену часом діяльність з набору студентів та політику приймальних комісій. Вони осмислили процес, який поєднував визначення найкращих абітурієнтів, координацію зв'язків та іншу діяльність, пов'язану з набором студентів, виплату фінансових грантів, а також формування найкращого студентського контингенту для університету. Такий підхід вони назвали «вступний менеджмент».

мент» — термін, який став основною ідеєю для сучасного вступного маркетингу. В Університеті Норт-Верстен свого часу Вільям Іланфельдт охарактеризував завдання приймальної комісії як залучення оптимальної кількості студентів на всі програми та рівні (бакалаврів та магістрів) та досягнення належних прибутків від плати за навчання. Для забезпечення цих цілей використовувалися такі методи, як інституційний аналіз, планування, а також комплекс маркетингових інструментів і тактик.

Прийняття рішень на основі маркетингових даних

Залучення студентів асоціювалося переважно із заходами щодо розбудови зв'язків з громадськістю. Співробітники приймальних комісій відвідували регулярно середні школи, рекламуючи університет абітурієнтам; батькам та вчителям відправляли брошури та бланки заяв, чекаючи потім на надіслані на електронну пошту заповнені форми та відбираючи найкращі. Успішні коледжі традиційно виходили на певну громаду. Наприклад, випускники католицької школи збиралися вступати до католицьких коледжів, а випускники звичайних середніх шкіл — до державних коледжів у своєму штаті.

Демографічні та географічні зміни руйнували традиційні схеми, університети потребували ширшого пошуку нових абітурієнтів. Ті, які досягли або прагнули нових висот, хотіли залучити кращих студентів, що передбачало більше можливостей. Цьому сприяли поширення методів соціальних досліджень, краща обізнаність у техніці маркетингових інструментів тощо. Університети зазвичай стежили за кількістю вступників щорічно — кількістю запитів, прийнятих та зарахованих заяв. До початку 1980-х років деякі вищі освітні заклади проводили огляд та досліджували цільові групи учнів середніх шкіл, вступників та зарахованих студентів, для того щоб краще зрозуміти, чого вони вимагають від вищої освіти та як скласти конкуренцію іншим освітнім закладам. Аналізу підлягали оголошення, брошури та інші публікації, пов'язані зі вступом. Проводилися кампанії з поштових розсилок, щоб визначити їх ефективність в отриманні інформації абітурієнтами.

Фахівці у сфері вищої освіти здійснювали ґрунтовний аналіз освітніх перспектив, спираючись на численні бази даних для формування поточних та майбутніх спонсорів, враховуючи демографічні дані, що надають інформацію про наявний потенціал, та інше. Дослідження імідажу освітніх закладів дістало поштовх з часу опублікування рейтингу університетів у *U.S. News & World Report* та інших виданнях.

Нові технології

Технічний прогрес відкрив нові шляхи залучення перспективних студентів. На початку 1970-х років Рада коледжів, розробник та адміністратор системи «Навчальні здібності і досягнення» (*Scholastic Aptitude and Achievement*), почала надавати нову послугу, яка мала назву Пошук студентів (*Student Search*). Передумовою стало те, що вищі навчальні заклади прагнули надати необхідну поточну інформацію для молоді, яка подавала заяви на вступ до університетів. Важливо також було дізнатися, яку студенти мали користь від отримання інформації про заклад, яка інформація була цікавою та відповідала їхнім інтересам. «Пошук студентів» базувався на величезній базі даних Ради про тих, хто проходив тестування. Отримати інформацію можна було на комерційних засадах. Участь студентів була добровільною, а коледжі використовували придбану на комерційній основі контактну інформацію для висилання листівок, каталогів та інших друкованих матеріалів, щоб викликати інтерес та залучити потенційних студентів. До кінця 1980-х років вступники могли використовувати програмне забезпечення Ради для пошуку таких коледжів та університетів за своїми критеріями, враховуючи штат, тип громади, профільні дисципліни, кількість студентів та інше. Деякі коледжі навіть почали запроваджувати відеотури для середніх шкіл.

До середини 1990-х років Інтернет різко змінив систему забезпечення інформацією вступників вищих навчальних закладів та взаємодію абітурієнтів з ними. Університетські тури відбувалися в онлайн-режимі, а веб-сторінки стали основним інструментом вступного маркетингу. Протягом наступного десятиліття абітурієнт уже міг робити Інтернет-запити про навчальний заклад і знайти не лише офіційну інформацію, а також блоги та інші коментарі студентів. Зв'язки між вступниками та коледжами набули форми електронних листів та навіть постійного листування. До 2008 року деякі університети, такі як Нотр-Дам та Стенфорд, вимагали, щоб усі вступні документи були заповнені в онлайн-режимі. В Нотр-Дамі підраховували, що ліквідація паперових заяв заощаджує 20 тис. доларів щорічно, які доцільніше витратити на постійне оновлення їх веб-сайту, що своєю чергою заохочувало б потенційних студентів повертатися на інтернет-сторінку частіше.

Встановлення цін

за навчання та фінансова допомога

Більшість закладів вищої освіти мають обмежені фонди для виплати стипендій, до яких можна звернутися, щоб дати можливість най-

кращим студентам навчатися. З огляду на це раціональні цінові рішення є важливими для довгострокового виживання та успіху вищого навчального закладу, тому що стипендіальний грант, по суті, є знижкою на ціну за навчання. Зараз широко застосовують складні кількісні моделі для того, щоб встановити індивідуалізовану фінансову допомогу для кожного студента та забезпечити правильне поєднання допомоги, позики й часткової зайнятості студента в університеті для покриття його витрат. Застосування цих моделей дозволяє освітнім закладам ефективно розподіляти обмежені кошти, одночасно залучаючи найкращих абітурієнтів. Разом з тим, фінансово забезпечені заклади з величезними фондами, у тому числі Гарвард і Стенфорд, нещодавно застосували сміливий підхід до зниження ціни за навчання, зменшивши до нуля витрати студентів з родин, які мають доходи менше встановленого мінімуму.

Довгострокові перспективи розвитку можливостей

Довша тривалість життя, дозрівання покоління бебі-буму та фінансовий успіх багатьох з них посилюють важливість зв'язків між випускниками. Коледажі справді більше не покладаються виключно на випадкових багатіїв-випускників. Замість цього вони прагнуть розвинути та розширити зв'язки протягом усього життя, починаючи з наймолодших випускників і продовжуючи зустрічами випускників, туристичними програмами тощо. Журнали, інформаційні бюлетені, веб-сайти та бази даних випускників зміцнюють зв'язки, що сприяє в подальшому поширенню позитивних рекомендацій про заклад серед абітурієнтів, волонтерів та спонсорів.

Щоб заохотити фінансових донорів коледжів та університетів почали організовувати спеціальні заходи, що дають змогу визначити щедрість цих спонсорів під час ознайомлення з програмами закладу, факультетами та студентами. Стенфордський університет з цією метою заснував Стипендіальний фонд та організовує щорічний весняний прийом гостей, під час якого передбачено виступи двох найвидатніших професорів навчального закладу, а також концерт однієї з популярних музичних груп.

Зусилля з поліпшення іміджу

Американська вища освіта — це велике складне підприємство. Більшість студентів можуть обирати лише єдиний заклад для здобуття певного рівня освіти, тому вибір однієї з великої кількості пропозицій є складним. Освітні інституції усвідомлюють, що їм потрібно ви-

різняти себе з-поміж потенційних конкурентів у доречний та виразний спосіб. Мовою маркетингу це означає, що кожен вищий навчальний заклад прагне відвести собі місце в думках тих, чия точка зору має значення, — абітурієнтів, медіа та широкого загалу. Найбільш видатна стратегія позиціонування вимагає ретельного самоаналізу з метою визначення базових цінностей закладу, які історично вирізняють його, а також розуміння того, чи вони все ще залишаються важливими й чи відповідають вимогам сучасних студентів та спонсорів.

Усе, що стосується університету, свідчить про його імідж — його будівлі й ландшафти, атмосфера, одяг та поведінка студентів, діяльність спортивних команд та багато іншого. Але основою для престижного та привабливого іміджу є академічні й інші програми, що пропонуються, та професорсько-викладацький склад, який їх забезпечує. Розумні комунікації ніколи не заміняли здійснення університетом його основної академічної місії. Навчальні заклади намагаються репрезентувати себе не тільки через зв'язок з громадськістю, пропонування курсів та програм, знайомство із професорсько-викладацьким складом, а й через успіх їхніх студентів та випускників (отримані гранти, успішна кар'єра, добровільна робота на користь суспільства та інші свідчення того, що випускники уособлюють цінності навчального закладу).

Університет Святої Клари в рамках своєї маркетингової стратегії має на меті досягти так званих («3С») — компетентності (*competence*), сумління (*conscience*) та співчуття (*compassion*). Мета такого позиціонування — трансформувати назву закладу у відомий та високоповажний бренд, вагомість якого буде непохитною у думках глядача, слухача, вступника чи потенційного мецената. Спроба виразити ту неповторну індивідуальність, яка вирізняє кожну складову закладу, є реально складним завданням.

Наступний великий виклик

Сполучені Штати є значним імпортером студентів з-за кордону і на сучасному етапі конкуренція за студентів та спонсорські внески має глобальний характер. Водночас, кількість зарахувань іноземних студентів у США зростає дуже повільно, тоді як у Великобританії, Німеччині, Франції, Японії та Австралії темпи зростання кількості закордонних студентів значно вищі. Австралійські університети запрошують студентів з Південно-Східної Азії, американські студенти прихильні до більш доступних університетів Канади. Зарубіжні заклади створюють студентські містечка та програми в американському стилі, щоб задовольнити

смаки студентів, які хочуть навчатися ближче до дому. Наприклад, Монтерейський інститут технологій, заснований в 1943 р., який має понад 30 студентських містечок у Мексиці та понад 20 бізнес-інкубаторів, пропонує актуальні можливості та програми для учнів Мексики та Центральної Америки.

Американські освітні заклади набули поширення за кордоном упродовж певного часу через центри навчання за кордоном, супутникові кампуси та спільні програми. Останньою інновацією є Освітнє місто в Доха (*Education City Doha*) в Катарі, яке запропонувало програми з п'яти університетів США для студентів з Катару та інших країн, має розкішні приміщення та обладнання; усі витрати оплачуються за багатомільйонним контрактом, укладеним з урядом Катару. Американські університети сьогодні пропонують MBA-програми в усьому світі.

Замість висновку, або що ректори університетів мають знати про маркетинг вищої освіти?

Президенти американських коледжів та університетів є фактично основними маркетологами своїх закладів. Ознайомлення з маркетинговими перспективами може надати іншого, більш ефективного, виміру існуючій практиці прийняття університетських рішень, а отримані зрештою результати можуть бути безцінними.

Книги, статті й курси можуть забезпечити таку основу знань. Найважливіше те, що ректорам варто пошукати та найняти найталановитіших у галузі маркетингу експертів, які також розуміють університетську культуру й перебувають у гармонії з цінностями університету.

Де ж мають навчатися маркетологи вищої освіти майбутнього? Деякі з найкращих є випускниками навчальних закладів, що надає їм відчуття зв'язку та розуміння того, про що інші люди турбуватимуться. Проте статусу випускника та знання закладу недостатньо. Часто найкращі претенденти мають досвід роботи з іншими вузами, володіють сучасними фундаментальними маркетинговими інструментами. Залучаючи до роботи найкращих, ректор повинен прислухатися до них та довіряти їхнім навичкам і поглядам. Експерти зі вступного, фінансового маркетингу та маркетингових комунікацій можуть давати знання іншим і тим самим сприяти розбудові університету.

Задоволення студентів та спонсорів (організацій) створюється співробітниками, викладацьким складом та самими студентами. Девід Паккард, співзасновник Hewlett-Packard, свого часу стверджував: «Маркетинг є надто важливим, щоб його залишити на відділ з маркетингу». Престижні установи розуміють, що маркетинг буде найефективнішим тоді, коли він проводиться спільними зусиллями усіх членів університетського товариства за цілковитої підтримки президента університету.

Приєднання Казахстану до Болонського процесу: нові виклики для вищої освіти

Микола Муравйов

Кандидат економічних наук, викладач кафедри державного управління Казахстанського інституту менеджменту, економіки і прогнозування, Казахстан

Анотація

У статті приділено увагу ключовим цілям сучасної політики реформування вищої освіти у державах Центральної Азії. Автор намагається пояснити значення реформ у сфері вищої освіти для країн регіону загалом та Казахстану зокрема, що прагне стати дійсним членом міжнародної освітньої спільноти. Дано оцінку урядовим ініціативам на шляху приєднання Казахстану до Болонського процесу, проаналізовано значення його інструментів та засобів для забезпечення високої якості освітніх послуг, що надаються казахськими університетами.

Ключові слова: Болонський процес, реформа вищої освіти, університетська інфраструктура, якість освітніх послуг, корупція у вищій школі.

У березні 2010 р. Казахстан офіційно приєднався до Болонського процесу, для чого державі знадобилося понад 10 років. Сьогодні політичні дії, громадяни сприймають недавнє прийняття країни до міжнародної освітньої спільноти як значне досягнення, яке може означати, що Казахстан став глибоко інтегрований у європейський дослідницький та освітній простір. Проте, чи це справді так? Спробуємо розглянути, як інтеграція у цій сфері сприймається у Казахстані викладачами вищих навчальних закладів, керівниками та студентами і на які виклики очікує держава після приєднання до Болонського процесу. Стаття містить фрагменти виступу автора на п'ятому міжнародному науковому форумі у м. Алмати, Казахстан.

У той час як політичний порядок денний та умови у сфері вищої освіти дуже відрізняються між собою у країнах Центральної Азії, виникає природне запитання: які спільні особливості вони повинні мати? Література з цієї тематики та інтерв'ю з багатьма професорами й керівниками університетів дозволяють дійти висновку, що однозначної відповіді на дане питання не існує і в принципі не може бути. Це знаходить своє підтвердження у різноманітних точках зору на дану проблему як в урядових, так і академічних колах, як в Казахстані, так і в сусідніх державах.

Ця риторика набула великого поширення на початку XXI століття, коли державні чиновники (пізніше університетська спільнота) почали регулярно заявляти про наміри інтеграції у міжнародний освітній простір у політичних документах і звітах університетів. Переконливою ілюстрацією цього є урядова Концепція розвитку Республіки Казахстан до 2030 року, де в розділі, присвяченому освіті, чітко декларується вказаний пріоритет¹.

¹ Tuinebayev, Zh. (2007). Integration of Kazakhstan in the International Education, Report for the International Workshop on Implementation of Credit Hour System. Taraz, Kazakhstan, accessed on 11 July 2007, <http://www.edu.gov.kz>.

Із наведеного випливає актуальне питання: чи вважаються країни Центральної Азії частиною міжнародного освітнього співтовариства у даний час? Адже, ймовірно, перебуваючи у такому співтоваристві разом з іншими республіками колишнього Радянського Союзу до його розпаду в 1991 році, як так сталося, що у період між 1991 роком і до сьогодні країни Центральної Азії «втратили своє членство» у ньому? Якщо країни мають намір інтегруватися, чи означає це, що вони раніше були самостійно виключені з цього співтовариства? Якщо так, то яким чином? Також існує ще ціла низка великою мірою риторичних питань. Що таке міжнародне освітнє співтовариство у контексті політичних проблем у країнах Центральної Азії?^{1, 2} Які країни є його членами та які країни не є такими й чому? Які існують критерії, що дозволяють включити одну країну у нього і виключити іншу?^{3, 4}

Огляд подій у сфері вищої освіти в Центральній Азії

Необхідність реформ у сфері вищої освіти обговорювалась у країнах Центральної Азії колишнього Радянського Союзу протягом тривалого часу з початку 1990-х років. Проте в 1990-ті роки майже не аналізувався вплив процесів глобалізації на формування нової системи вищої освіти в цьому регіоні. У кожній з п'яти центральноазійських держав процеси демократизації, розвиток громадянського суспільства та ринкової економіки відбувалися у різні способи, і вища освіта певною мірою задовольняла потреби суспільства та відображала розуміння ним своїх поточних пріоритетів. Хоча у рамках даної статті не передбачено детальний аналіз політики вищої освіти 1990-х років, проте було б корисно розглянути основні тенденції у цій сфері. Це дозволить з'ясувати, наскільки добре країни Центральної Азії підготуватися до викликів глобалізації, які можна спостерігати з початку XXI століття.

¹ Anderson, K. and Heyneman, S. (2005). Education and Social Policy in Central Asia: The Next Stage of the Transition. *Journal of Social Policy and Administration*. Vol. 39, No. 4: 361-380.

² Bassett, R. (2005). The High Profile of Trade in Higher Education Services. *International Higher Education*. Vol. 40: 5-6.

³ Alderman, G. (2001). The Globalization of Higher Education: Some Observations Regarding the Free Market and the National Interest. *Higher Education in Europe*. Vol. 26, No. 1: 47—52.

⁴ Altbach, P. (2001). «Higher Education and the WTO: Globalization Run Amok», *International Higher Education*, Vol 23, pp. 2—4

Дві країни в Центральній Азії — Казахстан і Киргизстан — здійснили швидкий перехід до ринкової економіки, а проведені реформи у вищій освіті стали підґрунтям для розбудови приватних вищих навчальних закладів і впровадження різних освітніх програм, які повинні були задовольняти потреби ринкової економіки. Загальна тенденція у сфері вищої освіти у цих двох країнах у 1990-х роках — лібералізація багатьох аспектів функціонування освітнього сектору, який раніше жорстко контролювався і цілком належав державі^{5, 6}.

Як Казахстан, особливо у зв'язку з його провідною економічною роллю у регіоні, так і Киргизстан перебувають у пошуку кращих рішень, які дозволили б модернізувати національні системи вищої школи і наблизити їх до міжнародних стандартів. Хоча багато реформ (наприклад, зміни в навчальних планах та ступеневій освіті, введення бакалаврських та магістерських програм, приватизація багатьох державних університетів тощо) були завершені в 1990-х роках, існує спільний консенсус у цих двох країнах, що необхідно набагато більше прогресу у цій сфері. На відміну від інших країн, Казахстан і Киргизстан мають свої пункти політичного порядку денного, які демонструють їхні амбіції розвивати вищу освіту надалі й реагувати на сучасні виклики глобалізації.

У Таджикистані проведення освітніх реформ було відкинута або принаймні сповільнилося внаслідок громадянської війни 1990-х років. Однак на початку цього століття Таджикистан виявився відкритим до модернізації у сфері вищої освіти, хоча й не було чіткого бачення її забезпечення. Така відкритість до реформ, що базувалась на чіткому усвідомленні того, що країна значною мірою перебуває позаду своїх сусідів у плані поліпшення освітніх стандартів, надала безліч можливостей для Таджикистану реформувати вітчизняну вищу школу.

Узбекистан з початку 1990-х років і до сьогодні не має практично ніяких поліпшень в університетській сфері. Вона великою мірою залишається такою, як і за радянських часів. Хоча й були створені деякі нові університети і багато вищих навчальних закладів змінили свої назви, в державі досі немає закону, який дозволяв би створювати приватні освітні інституції. Більшість програм бакалаврату відповідають радянському стилю з погляду тривалості (тради-

⁵ DeYoung, A. (2005). «Ownership of Education Reforms in the Kyrgyz Republic: Kto v Dome Hozyain?» *European Educational Research Journal*, Vol 1, pp. 36-49.

⁶ Merrill, M. (2006). Internationalization of Higher Education in Kyrgyzstan: Three Potential Problems. *Central Eurasian Studies Review*, Vol 5, No. 2, pp. 34-40.

ційні п'ятирічні програми) та складу (більшість з яких обов'язкові та практично без вибіркового дисципліни, а також за змістом схожі на ті, що були багато років тому). Було б перебільшенням стверджувати, що існує деяка помітна відкритість стосовно реформ у системі вищої освіти Узбекистану. Позаяк країна досі не досягла фундаментальних змін, таких як реформування ступеневої освіти, оновлення навчальних курсів або забезпечення університетів гнучкістю у розробленні програм, тому здається мало ймовірно, що Узбекистан сьогодні готовий зустріти міжнародні виклики глобалізації з ґрунтовними та адекватними відповідями.

Ще одна країна регіону, Туркменістан, залишається значною мірою закритою для будь-яких зовнішніх впливів. Обмаль доступної інформації про стан вищої освіти у державі показує, що в 1990-х роках цей сектор великою мірою було зруйновано і що потрібно чимало часу й ресурсів для його відбудови, принаймні до такого рівня, щоб можна було порівнювати з сусідніми країнами Центральної Азії.

Короткий огляд того, на якій стадії перебувають п'ять країн Центральної Азії в умовах реформування вищої освіти і що охоплює їх політичний порядок денний, показує, що дві держави — Казахстан і Киргизстан — можуть мати цілком реалістичний, а не лише деякий умовний інтерес до більш тісної інтеграції зі світом в освітній сфері. Найпотужніший імпульс в цьому контексті надходить від Болонського процесу з Європи.

Важливо зазначити, що Казахстан і Киргизстан вважають себе значною мірою готовими реагувати на виклики Болонського процесу. Не дивлячись на те, що в міжнародному співтоваристві, у тому числі в Європейському Союзі, є багато скептицизму щодо готовності країн інтегруватись у цей простір і чимало критики стосовно якості їхніх національних освітніх систем в цілому.

Приєднання до міжнародного освітнього простору

За винятком Туркменістану, у країнах Центральної Азії створено системи вищої освіти з великою кількістю навчальних закладів відносно чисельності населення (наприклад, станом на 2012 рік існує понад 120 приватних і державних ВНЗ у Казахстані з населенням близько 16 мільйонів осіб), з певною структурою навчальних програм (ступені бакалавра та магістра, п'ятирічний ступінь спеціаліста і вчені ступені кандидата і доктора філософії), значними трудовими ресурсами, великою кількіс-

тю державних законів і нормативних актів (наприклад, вимоги та процедури для отримання ліцензії щодо присвоєння ступенів), а також певними урядовими структурами управління. В усіх п'яти центральноазійських країнах держава відіграє провідну роль у сфері вищої освіти.

Проте, що маєтись на увазі, коли кажуть про необхідність приєднання до міжнародного освітнього простору? Очевидно, лише існування освітньої інфраструктури, яка доповнюється встановленою системою ступенів, робочою силою та державним регулюванням виявляється недостатнім для того, щоб стверджувати, що країни Центральної Азії є повноцінними учасниками міжнародного ринку освітніх послуг. Чого не вистачає, так це високої якості вищої освіти в регіоні.

Побоювання з приводу різкого зниження якості освітніх послуг, що відбулося після руйнування Радянського Союзу, мають місце по всій Центральній Азії протягом багатьох років. Поширена думка, що якість підготовки випускників вищих навчальних закладів істотно знизилася з часу розпаду СРСР, а система здобування знань у вузах деградувала. На це вказує зокрема й високий рівень безробіття серед випускників ВНЗ. На противагу цьому, особи, які здобувають фах у західних університетах, практично без перешкод можуть знайти для себе добре оплачуване робоче місце в будь-якій країні Центральної Азії, їхнє кар'єрне просування відбувається набагато швидше та успішніше.

Різне зниження якості освіти пов'язано також з багатьма іншими чинниками, такими як корупція, коли студент платить професору за отримання балів. З часу розпаду Радянського Союзу хабарництво набуло значного поширення у ВНЗ Центральної Азії. Якщо ключовий компонент навчання — набуття знань і навичок — підривається, то чи можливо й правомірно буде називати таку систему вищої освіти легітимною складовою міжнародного освітнього простору? Звісно, що ні.

Ще один аспект, пов'язаний з низькою якістю вищої освіти, стосується того, що вчені ступені, присвоєні у Центральній Азії, не визнаються в Західній півкулі. Урядові чиновники, а також викладачі вищих навчальних закладів та представники адміністрації університетів зазвичай зосереджені на спадщині Радянського Союзу в умовах застарілої академічної структури, включаючи й назви ступенів, яким не легко знайти аналоги на Заході. Іноді в дискусіях порушується питання, чи є структура освітніх програм, пропонує навчальними закладами Центральної Азії, такою ж, як і структура аналогічних програм західних університетів. Однак, досить рідко

обговорюються питання порівняння змісту того, що саме викладається в університетах різних країн, і, найголовніше, якість викладання та навчання.

Можна резюмувати, що існує загальний консенсус у країнах Центральної Азії з приводу того, чому вчені ступені, здобуті у навчальних закладах цих країн, не визнаються західними університетами та роботодавцями. Для пояснення достатньо навести єдину причину — загальна низька якість вищої освіти. Цілком ймовірно, що те саме стосується багатьох інших держав з перехідною економікою, які в даний час розбудовують свої системи вищої освіти. Саме тому приєднання до Болонського процесу стало одним з пріоритетів політики у сфері вищої освіти в Республіці Казахстан — задля підвищення якості.

А втім, розуміння того, чому саме це важливо, здається спрощеним. В освітньому співтоваристві існує поширена думка, що після того, як Казахстан приєднався до Болонського процесу, повинно бути свого роду автоматичне визнання вчених ступенів, які присуджуються університетами країни. Ця точка зору була висловлена й підтверджена в численних інтерв'ю, формальних і неформальних, з викладачами, представниками адміністрації університетів різних рівнів та студентами. Чимало громадян висловили думку, що тепер для випускників казахстанських ВНЗ буде полегшено доступ до навчання, скажімо, в магистратурі європейських ВНЗ. Крім того, багато людей висловлювали думку, що тепер буде простіше отримати роботу в Європі, оскільки казахстанські академічні ступені будуть визнаватися на міжнародному рівні.

Казахстан — частина Болонського процесу. Що далі?

Існує чимало фактичних даних, що більшість громадян країни вважають приєднання Казахстану до Болонського процесу досягненням кінцевої мети. Вони не розуміють, що така міжнародна інтеграція — це тільки початок тривалого і, швидше за все, важкого процесу значних змін у вищих навчальних закладах. Ці зміни охоплюють зокрема використання кредитів як міри навантаження студентів. Це може призвести до необхідності перегляду навчальних програм, що буде непростим завданням, адже вони визначаються державними освітніми стандартами. Своєю чергою, останні також повинні бути переглянуті та оновлені, що само по собі є складним і тривалим процесом.

Для того щоб висвітлити деякі завдання, які ставить Болонський процес, може бути використаний такий приклад. Ступінь бакалавра у

рамках Болонського процесу, як правило, включає три роки навчання, тоді як у Казахстані для здобуття ступеня бакалавра потрібно навчатися чотири¹. Це являє собою новий виклик для політики у сфері вищої освіти, зокрема в частині перегляду та врегулювання існуючих освітніх програм з вимогами європейського освітнього простору.

Втім, призначення кредитів на курсах, які пропонуються університетами, та введення інших відповідних інструментів і стандартів ще не гарантуватимуть відповідний результат (тобто очікування, що казахстанські ступені будуть визнані в Європі). Немає сумнівів, що ключем до визнання ступенів є забезпечення високої якості освіти, якої часто не вистачає у місцевих вищих навчальних закладах.^{2, 3, 4}

Серед актуальних завдань для державної політики у сфері вищої освіти існує дві проблеми, кожна з яких вимагає активної участі держави. Одна з них полягає у тому, що казахстанські ВНЗ роками працювали над запровадженням американської моделі кредитних годин. Ця робота не була повністю завершена і багато ще належить зробити на рівні уряду (Міністерство освіти і науки), а також вищих навчальних закладів. Варто зазначити, що американська модель кредитних годин широко використовується для обчислення навантаження для студентів та викладачів університетів. Однак, навчальні кредити у ній мають інший зміст порівняно з такими, що використовуються у Болонській системі. В останньому випадку кредит є мірою кількості робочих годин студентів на тиждень. Наприклад, шестикредитне навчання означає, що студент повинен витратити на навчання шість годин на тиждень, включаючи і позааудиторну складову (наприклад, на бібліотеки, комп'ютерні лабораторії, навчання вдома тощо). Використання обох термінів (американських і європейських кредитних годин) може створити масовий безлад в університетському середовищі і призвести до нерозуміння того, що в дійсності являє собою кожна система окремо. Завдання державної політики у цій галузі полягає у з'ясуванні відмінностей і встанов-

¹ BolognaSecretariat (2004). «Requirements and Procedures for Joining the Bologna Process» (no. BFUG B3 7 fin), Bergen.

² Douglass, J. (2005). How All Globalization is Local: Countervailing Forces and their Influence on Higher Education Markets. Higher Education Policy. Vol. 18: 445–473.

³ Heyneman, S. and DeYoung A. (2004). The Challenges of Education in Central Asia. Information Age Publishing.

⁴ Mouraviev, N. Policy Agenda for Higher Education in Central Asian Countries: Why Globalization? In the proceedings of the Fifth International Research Forum. Ryskulov Kazakhstan Economics University, Vol. 5. 2010. Almaty: 85–91.

ленні напрямку для подальших реформ. Крім того, було б корисно, якби уряд надавав належні інструкції щодо пояснення того, як узгодити американську і європейську моделі кредитних годин у практичній освітній діяльності казахстанських вищих навчальних закладів.

Друге завдання, яке має вирішити державна політика, чи є корисним починати масове запровадження інструментів і механізмів Болонського процесу національним вищим навчальним закладам без належного вирішення актуальної проблеми низької якості вищої освіти. У той час, як якість може бути поліпшена лише у довгостроковій перспективі. Адже незначна її корекція в короткостроковому періоді навряд чи гарантуватиме визнання вчених ступенів, присвоєних у Республіці Казахстан, європейськими університетами. Це може мати

неприємні наслідки для держави. Разом з тим, інструменти і механізми Болонського процесу здатні суттєво полегшити процедуру визнання академічних ступенів.

Отже, проведені дослідження засвідчують, що питання інтеграції системи вищої освіти Казахстану до Болонського процесу є пріоритетним напрямом державної політики у цій сфері. Не дивлячись на позитивне сприйняття громадянами країни та освітянською спільнотою заявленого курсу реформ, держава перебуває нині лише на початку складного шляху до підвищення якості освітніх послуг і визнання національних ступенів вищої школи у Європі. Процес реформування потребує консолідації усіх політичних та економічних ресурсів країни заради досягнення цілі входження вищої освіти Казахстану у Європейський освітній простір.

ЄЛИЗАВЕТА МАКСИМЕЦЬ

Фахівець з підбору персоналу і керівник освітніх проєктів для студентів компанії «Ернст енд Янг»

За сучасними корпоративними стандартами найбільш далекоглядні роботодавці починають підбирати і додатково розвивати компетентних для себе фахівців ще під час їхнього студентства. Компанія «Ернст енд Янг» також активно співпрацює у цьому напрямі з вищими навчальними закладами, підтримуючи освітні програми у сфері фінансів, економіки, оподаткування, ІТ. Університетам виділяють спеціальні грошові гранти, проводять конкурси, читають профорієнтаційні лекції тощо. «Ернст енд Янг» стала однією з перших компаній на українському ринку, що залучає молодих фахівців на роботу не тільки після закінчення університету, а й під час їхнього навчання. Така діяльність передусім спрямована на те, щоб компенсувати нестачу практичних професійних навичок у студентів і навчити їх ефективно використовувати здобуті в навчальних аудиторіях теоретичні знання в реальному професійному середовищі.

Представник Інституту вищої освіти КНЕУ Світлана Стрельник зустрілася з фахівцем з підбору персоналу і керівником освітніх проєктів для студентів компанії «Ернст енд Янг» Єлизаветою Максимець і обговорила стратегічні орієнтири співпраці бізнесу та університетів. Повний текст інтерв'ю пропонуємо вашій увазі.

СПІВПРАЦЯ БІЗНЕСУ ТА УНІВЕРСИТЕТІВ: *досвід "Ернст енд Янг"*

Пані Єлизавето, «Ернст енд Янг» займає значну ринкову частку на ринку аудиторських і консалтингових послуг в Україні. Яку конкурентну стратегію реалізує компанія?

Дійсно, компанія «Ернст енд Янг» є визнаним лідером на ринку аудиторських і консалтингових послуг в Україні. На сьогодні у нашій бізнесструктурі працюють близько 500 співробітників, які надають клієнтам послуги найвищої якості. Недарма девізом компанії є вислів «Quality in everything we do» (з англ. «Якість у всьому, що ми робимо»). Саме людський капітал є найвищою цінністю компанії. Керівники «Ернст енд Янг» прийняли для себе рішення реалізувати стратегію лідерства у всьому, оскільки прекрасно розуміють, що набагато важче утримати позицію лідера, ніж досягти неї. Щоб зацікавити та залучити найкращих фахівців менеджмент пропонує своєму персоналу високу заробітну плату, прозорі можливості для кар'єрного та професійного зростання.

Як відомо, «Ернст енд Янг» — лідер із започаткування та реалізації освітніх програм для студентів. Які сучасні форми співпраці бізнесу з університетами ви практикуєте?

Підхід до залучення студентів і випускників на початкові позиції в компанії був започаткований ще у 30-ті роки минулого століття одним із засновників компанії—Артуром Янгом. Щороку в Україні ми працевлаштовуємо близько 100 студентів і випускників. Представники департаменту людських ресурсів «Ернст енд Янг» активно співпрацюють із центрами працевлаштування студентів при університетах. Приємно, що студенти і самі виявляють інтерес до нас і стають нашими волонтерами, допомагаючи організовувати та реалізовувати студентські проєкти.

Розкажіть, будь ласка, з якими молодіжними інституціями ви співпрацюєте та в яких освітніх проєктах берете участь?

Компанія «Ернст енд Янг» вже багато років співпрацює з молодіжною організацією AIESEC, активно долучається до різноманітних заходів студентських організацій, які спрямовані на активне залучення студентів до позауніверситетської діяльності. Часто наші співробітники висту-

пають менторами або суддями у тих чи інших національних конкурсах, змаганнях за участю студентів — SIFE, CFA Challenge, RealStart, GMC Junior та ін. Молоді люди, які беруть участь у цих проектах, демонструють свою активність, зацікавленість у набутті нових знань і навичок, що зрештою дозволяє ним розвивати належні лідерські, організаційні якості. Ми чітко усвідомлюємо, що навіть якщо студент не має практичного досвіду роботи, але бере активну участь у різноманітних освітніх проектах, то зрештою матиме значні конкурентні переваги для роботодавця порівняно з особами, чийм здобутком є винятково університетський диплом.

Сьогодні вищі навчальні заклади ставлять собі за мету запропонувати студенту унікальний набір професійних компетенцій. Проте більшість роботодавців усе ще скаржиться на нестачу у молодих фахівців практичного досвіду, аналітичних здібностей і вміння ефективно вирішувати проблемні ситуації. А які компетенції у випускників економічних університетів цінуються вашою компанією найбільше?

Сьогодні університети активно співпрацюють із роботодавцями і різноманітними молодіжними та освітніми інституціями, що, безумовно, надзвичайно актуально і важливо для сучасного студентства. Адже якщо певні компетенції університет допомагає розвинути (наприклад, знання іноземної мови, робота з програмними продуктами), то комунікаційні навички, розуміння бізнес-процесів, лідерські якості, вміння управляти проектом і працювати в команді можна здобути лише беручи участь у громадських ініціативах. Саме тому ми завжди закликаємо студентів максимально продуктивно використовувати свій вільний час шляхом участі у конкурсах, освітніх програмах, які пропонують сторонні компанії та молодіжні організації.

Чи залучає «Ернст енд Янг» до своїх заходів студентів вищих навчальних закладів? Які програми є найбільш важливими для студентів останніх курсів, а в яких доречно брати участь вже після закінчення навчання, маючи певний досвід роботи?

Оскільки нашим завданням є пошук найкращих студентів ВНЗ, то ми активно залучаємо студентство не тільки до процесу прямого відбору персоналу на початкові позиції через тестування чи інтерв'ю, але й активно закликаємо брати участь у спеціальних проектах на безоплатній основі. Так, уже третій рік поспіль компанія «Ернст енд Янг» реалізує проект «Крок у майбутнє» для студентів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. Проект представляє собою низку цікавих і корисних освітніх ініціа-

тив. Зокрема, «Університет «Ернст енд Янг» передбачає проведення фахівцями компанії лекцій з аудиту, податків, транзакцій, IT-аудиту, корпоративної соціальної відповідальності, які спрямовані на поглиблення професійних знань студентів. На зустрічі «Кава з партнером» студенти мають можливість поспілкуватись із керівництвом про кар'єрні перспективи, життя в компанії та секрети успіху найкращих фахівців «Ернст енд Янг». Також у рамках проекту студенти можуть взяти участь у Днях відкритих дверей і тестуванні на вакансії в компанії. Цього року ми запустили ще один проект — «Молоде покоління фінансових управлінців» — у рамках магістерських програм КНЕУ. Комплексна програма дозволить п'ятдесятьом відібраним студентам прослухати курс лекцій з аудиту, податків та фінансового менеджменту, взяти участь у розв'язанні профільного бізнес-кейсу, який буде зараховано як міжпредметний тренінг, а найкращим десятиом учасникам дістати можливість пройти стажування у відділі аудиту «Ернст енд Янг» у форматі магістерської практики.

Загальновідомо, що міжнародно визнані сертифікати, які надаються авторитетними інституціями та міжнародними організаціями, підвищують конкурентний статус їх власників. З огляду на це, які відомі міжнародні сертифікати надає ваша компанія? Чи враховується наявність сертифікатів при проходженні конкурсу на вакантні посади в «Ернст енд Янг»?

У рамках професійного навчання в компанії кожний співробітник має відвідати низку тренінгів і скласти відповідні іспити для одержання професійних сертифікатів. Компанія забезпечує отримання таких сертифікатів, як ACCA, CFA, CPA, CIA, CISA та інші. Також у нашому розпорядженні є онлайн-база, що налічує понад п'ять тисяч різноманітних тренінгів, які кожен співробітник може пройти у вільний від роботи час. Звичайно, наявність сертифікатів є певним показником рівня підготовки людини, але ще важливіше, аби набуті у ході навчання знання знайшли своє практичне втілення у діяльності «Ернст енд Янг».

Єлизавето, дозвольте Вам щиро подякувати від імені Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Інституту вищої освіти КНЕУ і мене особисто за цікаве та змістовне інтерв'ю. Сподіваємось на нові зустрічі з Вами!

Інтерв'ю підготовлено кандидатом економічних наук, науковим співробітником Інституту вищої освіти КНЕУ Світланною Стрельник.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ШКОЛА як основа інтелектуального потенціалу університетського закладу

Микола Хорунжий

Кандидат економічних наук,
професор кафедри економіки
агропромислових формувань
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Анотація

Висвітлено методологічний та адаптивний аспекти трактування суті науково-педагогічної школи як головного критерію оцінки інтелектуального потенціалу та суспільного визнання сучасних університетів. Визначено ключові ознаки та обов'язкові атрибути науково-педагогічної школи, місце в ній університетської кафедри, їхні особливості для економічних університетських закладів. Розглянуто континуум університетських науково-педагогічних шкіл, модель їх інноваційно орієнтованої діяльності та механізм організаційного забезпечення.

Ключові слова: науково-педагогічна школа, континуум університетських науково-педагогічних шкіл, організаційне забезпечення науково-педагогічних шкіл, університетська кафедра.

Сучасна університетська практика в Україні потребує свого переходу до інноваційної моделі розвитку, визначальним кредо якої є інтенсифікація впливу університетів на рівень культурного та науково-технічного поступу суспільства, поширення знань серед молоді з метою гармонізації інтересів людини та посилення її участі в розбудові національної економіки відповідно до вимог ХХІ століття.

Цьому значною мірою має сприяти приєднання університетських закладів до Великої Хартії Університетів (*Magna Charta Universitatum*), в якій визначені головні принципи функціонування вищої школи під впливом Болонського процесу.

Це означає, що настав час з'ясувати готовність до роботи за новими стандартами та принципами, що потребує, по-перше, глибокого розуміння сучасних вимог щодо модернізації освітньої діяльності; по-друге, детального аналізу пройденого етапу з позицій поступального розвитку наукового та навчального процесу; по-третє, готовності науково-педагогічного персоналу стати на шлях інновацій. І в цьому зв'язку варто особливо наголосити, що наш університет за 105 років свого існування чимало досяг і здійснив, аби вимоги Хартії стали програмою повсякденних дій.

Одним із об'єктивних критеріїв оцінки такої готовності університету має бути науково-педагогічна школа, яка уособлює єдність наукового та освітянського процесу як неодмінної основи сучасної університетської освіти. Саме науково-педагогічна школа спроможна вирішити два принципові завдання: перше — давати студентам глибокі, науково збагачені знання і друге — на основі цих знань формувати адекватну систему їх оцінювання. Це має стати принципом роботи кожної університетської кафедри.

Науково-педагогічна діяльність нашого університету переконливо засвідчує, що більшість кафедр від початку створення до сьогодні була, є і залишається осередками з високим та потужним потенціалом у царині здійснення наукових досліджень та підготовки науково-педагогічних

кадрів і фахівців широкого профілю для потреб національної економіки.

Водночас, як справедливо наголошує ректор КНЕУ академік А. Ф. Павленко у своєму зверненні до читачів першого номера нового журналу «Університетська освіта», «нині ми живемо у світі, який стає більш тісно взаємопов'язаний, ніж будь-коли раніше, і загострення як міжнародної конкуренції, так і поглибленого співробітництва, роблять знання та компетенції стратегічно важливими ресурсами для глобального лідерства суб'єктів міжнародних економічних відносин»¹. Саме тому кожна кафедра, кожен факультет мають керуватись об'єктивною потребою генерування нових знань як такого інтелектуального ресурсу, що може забезпечити не лише відповідні конкурентні переваги, а й подальший розвиток розуміння необхідності навчання протягом усього життя, що, своєю чергою, слід вважати вагомим рушієм якісного економічного зростання.

Очевидно, слід погодитись, що визначальною та невід'ємною рисою такого усвідомленого поступу може бути науково-педагогічна школа, яка набула певного історичного коріння і належного суспільного визнання. Незаперечною є істина: національним може вважатися такий університет, який має потужні науково-педагогічні школи, які, власне, і забезпечують його суспільне (вітчизняне і зарубіжне) визнання як вищого навчального закладу, що стверджує авторитет і позиції нашої держави у світі.

Офіційне визнання науково-педагогічних шкіл будь-якого університету стане вагомим і об'єктивним доказом його життєздатності та місця в системі вищої освіти України.

Потрібно хоча би на рівні Міністерства освіти і науки мати офіційну підтримку в царині визначення такої категорії, як науково-педагогічна школа університету. Тим паче, що і сама назва міністерства засвідчує про органічний симбіоз науки та освіти у вищій школі.

На відміну від усталених понять «наукова школа» і «педагогічна школа», науково-педагогічна школа університету може характеризуватись як той інтелектуальний потенціал кафедри, який своїми напрацюваннями в науковій діяльності та здобутками у навчально-виховній роботі домігся визнання суспільством і залишається флагманом для всіх інших навчальних закладів у тій чи іншій сфері знань. Науково-педагогічна школа — це обов'язковий складовий елемент оцінки університетів загалом.

Науково-педагогічну школу слід розглядати, насамперед, з позицій формування науково-

педагогічних кадрів. Однак тут варто зауважити, що цей процес має свої особливості та відмінності порівняно з відтворенням наукових кадрів у науково-дослідних установах, які зазвичай мають вузькогалузеве (однопрофільне) спрямування і підготовка наукових кадрів у них здійснюється виключно в царині наукових досліджень певних проблем, напрямів, парадигм наукового характеру. Формування професорсько-викладацького персоналу базується на тому, що під час навчання в аспірантурі та перебування в докторантурі відбувається органічне поєднання наукової та педагогічної діяльності. Зокрема, аспіранти кафедри обов'язково проходять викладацьку практику, виконуючи відповідне обов'язкове навантаження чи то у викладанні дисциплін, чи в проведенні семінарських або практичних занять. У докторантуру кафедр вступають особи (як правило доценти), які вже мають певний набутий та успішно опрацьований досвід наукової і педагогічної роботи.

На це треба наголосити особливо, адже з практики роботи вищих навчальних закладів є чимало випадків, коли людина високого рівня суто наукової кваліфікації не може адаптуватися до специфіки навчально-виховного процесу. Саме цим можна пояснити таке розхоже трактування як «викладачем може стати не кожен». Викладач вищого навчального закладу, аби відповідати своєму професійному призначенню, повинен:

1. Бути високо ґрунтованою особистістю в царині тих чи інших знань.
2. Постійно займатися науковими дослідженнями та їх результати впроваджувати в навчальний процес.
3. Безперервно підвищувати свою викладацьку майстерність, тобто вміння привернути увагу студентської аудиторії шляхом використання сучасних методів викладання та всебічної обізнаності в даній дисципліні.
4. Досконало володіти методиками викладання та оцінювання знань студентів шляхом інтенсифікації та індивідуалізації занять.
5. Керуватись головним принципом навчально-виховного процесу, згідно з яким студента слід розцінювати як рівноправного партнера, який вступив до навчального закладу для набуття знань, необхідних йому для майбутнього успішного працевлаштування на ринку праці, де панує відповідна конкуренція.

Якщо керуватися цими принциповими вимогами, то можна однозначно стверджувати, що їх дотримання і є основою формування науково-педагогічної школи кафедри. Зрозуміло, щоб досягти такого стану, потрібен певний час, який може тривати роками. В усякому разі, стосовно специфіки нашого університету, формування науково-педагогічних шкіл кафедр має різне ві-

¹ Павленко А. Ф. Вступне слово ректора ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» // Університетська освіта. — 2011. — № 1. — С. 1.

кове коріння: деякі з них зародилися ще в до-революційні (до 1917 р.) часи; інші були сформовані в роки довоєнні (до 1941–1945 рр.); ще інші набули розвитку в повоєнний період. Варто також відзначити, що за роки незалежності України виникли і отримали динамічного розвитку порівняно молоді науково-педагогічні школи.

Незалежно від віку науково-педагогічної школи обов'язковим атрибутом, визначальною її ознакою є засновник та його послідовники, продовжувачі. Образно кажучи, справжня і визнана в науково-педагогічному середовищі науково-педагогічна школа має будуватися за схемою «батько—син—онук». Такий принциповий підхід дає можливість об'єктивно оцінити науково-педагогічну діяльність кафедр і, головне, визначити вектор їх діяльності з позицій відповідності як сучасним вимогам, так і потребам підготовки висококваліфікованих фахівців певного професійного спрямування. Завдяки такому алгоритму науково-педагогічна школа набуває характеру безперервності та послідовності у своєму розвитку. А це, своєю чергою, відповідає вимогам Болонського процесу, який визнає об'єктивну потребу поєднання в навчальних закладах науково-дослідної та навчально-виховної роботи як основи поступального розвитку світових університетів.

Саме Болонський процес є тією об'єктивною вимогою, яка визначає потребу поєднання дослідницької та викладацької діяльності як невідмінної основи університетської освіти, оскільки університети прийнято визнавати осередками культурного, наукового і технічного розвитку, де зосереджується культура, знання і дослідження. Науково-педагогічні школи вищих навчальних закладів, на відміну від наукових шкіл науково-дослідних установ, мають подвійне навантаження. З одного боку, професорсько-викладацький персонал, щоб відповідати своєму призначенню та викликам поступального розвитку науки (у будь-якій сфері знань), зобов'язаний здійснювати наукові дослідження фундаментального та прикладного характеру. Звичайно, одержані в результаті наукової діяльності висновки, пропозиції, узагальнення певною мірою використовуються в навчальному процесі під час викладання певних дисциплін. Власне, в такий спосіб навчальний процес одержує осучаснення та наукове поглиблене забезпечення. По-друге, професорсько-викладацький персонал, аби здійснювати викладання дисциплін на рівні вимог ХХІ століття, покликаний поглиблювати свою педагогічну майстерність та вдовольняти зростаючі потреби студентської аудиторії, має постійно дбати про запровадження в навчальний процес нових технологій, модернізацію освіти взагалі, будувати навчання на основі активних методів викладан-

ня, індивідуалізації завдань, комп'ютеризації процесу формування практичних навичок. А це потребує чималих зусиль, розумової та інтелектуальної енергії, постійної орієнтації в сучасних світових надбаннях вищої школи. Окрім цього, професор чи доцент, який здійснює викладання дисципліни, не може замикатись лише в межах своєї навчальної програми. Він має бути певною мірою енциклопедистом.

Викладати сьогодні будь-яку університетську дисципліну лише так, як цього вимагає навчальна програма, неможливо. Потрібно обов'язково пов'язувати свою дисципліну з іншими, знаходити між ними спільні дотичні й вибудовувати певну структурно-логічну залежність, взємозв'язок чи адаптивність. Інакше кажучи, сучасна університетська лекція повинна мати не пізнавальний, а пошуковий, дослідницький, проблемний характер. Це особливо важливо для тих кафедр, в яких викладання дисциплін має повне методичне забезпечення, тобто є підручники, посібники для самостійного вивчення, практикуми, програмне забезпечення. Науково-педагогічну школу в жодному разі не можна розглядати як механічне поєднання наукової та освітньої діяльності викладача. Правда, на перший, суто формальний погляд, це видається саме так. Якщо керуватись тільки цим принципом, то у практиці можна було б дійти висновку, що кожна кафедра університету являє собою науково-педагогічну школу.

У реальності ж на це треба дивитися по-іншому. Зокрема, слід виокремлювати такі принципові ваги положення:

1. Науково-педагогічна школа, без сумніву, повинна мати певні досягнення і здобутки як в царині наукової, так і навчально-виховної роботи. Це є своєрідне відправне начало.

2. Науково-педагогічна школа започатковується, народжується і діє за однієї важливої умови: наукові дослідження мають спрямовуватися не лише у сферу інноваційного розвитку науки, суспільства, економіки, а й у сферу інновацій навчально-виховного процесу. Очевидно, справедливо буде підкреслити те взаємообумовлене і взаємозалежне розуміння, що у вищому навчальному закладі наукова діяльність професорсько-викладацького складу має спрямовуватися на вдосконалення викладацької роботи і поглиблення знань студентів.

3. Науково-педагогічна школа кафедри може вважатись такою, якщо у сфері наукової та педагогічної діяльності нею опрацьовані (чи в крайньому разі поліпшені) певні методики як наукового пошуку, так і викладання дисциплін навчального плану. Йдеться про те, що в міру розвитку національної економіки, удосконалення та прискорення економічних і суспільних зв'язків під впливом дії ринкових механізмів,

потреба поглиблення як фундаментальних, так і прикладних досліджень набуває пріоритетної ваги. Зрозуміло, що така постановка питання вимагає глибокого наукового підходу, широкого стратегічного мислення, розуміння того, що без наукового обґрунтування поступального розвитку він просто виявиться неможливим. Саме тому і мають бути імплементовані відповідні методики, нові підходи і виміри щодо оцінювання суспільних та економічних процесів. Ці ж елементи обов'язковості інновацій мають набути характеру адаптації і в ході викладання дисциплін з тим, щоб студент уже на університетській лаві готував себе до ефективної діяльності на практиці.

4. Лише потужні науково-педагогічні школи, які мають опрацьовані та перевірені життям методики викладання та дослідження, здатні готувати конкурентних фахівців, готових прогнозувати технічні, суспільні, економічні і соціальні процеси, аналізувати складні ситуації в суспільстві і виробляти ефективні пропозиції.

5. Єдність і взаємозалежність наукового та освітнього процесу мають бути визначальними у статусі науково-педагогічних шкіл. При цьому кафедра сама вирішує персонально з кожним її представником, кому надавати перевагу в науковій роботі чи викладацькій діяльності. Однак єдиним критерієм оцінки діяльності кафедри має стати єдність цих двох складників.

Для економічних університетів, зокрема і для нашого, статус науково-педагогічних шкіл є дещо особливим. Пояснюється це тим, що в економічній науці процес пізнання соціально-економічних явищ є рухомих, що зумовлено самою природою і динамічним характером розвитку економіки. А це потребує постійного поглиблення як знань, так і наукових досліджень, формування нових парадигм і концепцій, а також всебічної обізнаності у світових надбаннях економічної науки і практики.

Сучасні науково-педагогічні школи, як правило, гарантують повне навчально-методичне забезпечення тої чи іншої дисципліни. А це означає наступне:

- з таких дисциплін мають бути підготовлені сучасні підручники та посібники для самостійного вивчення;
- лекції повинні мати не традиційний (загально-пізнавальний) характер, а стати пошуковими, проблемними, дискусійними;
- на лекціях і під час виконання студентами самостійної роботи слід широко застосовувати методи індивідуалізації, розв'язання ситуаційних завдань, використання сучасних методів досліджень;
- курсові й дипломні роботи, як обов'язковий елемент, мають містити конкретні аргументовані рекомендації чи висновки;

— увесь процес навчання слід будувати за принципом самореалізації студента в царині дисциплін, що формують його фахову підготовку.

Варто підкреслити ще одну деталь діяльності науково-педагогічних шкіл. Йдеться про те, що інноваційний процес у навчанні стає спільним завданням як викладача, так і студента. З цією метою базовою основою для всіх спеціальностей може стати ведення такої обов'язкової дисципліни, як «Основи наукових досліджень», яка спроможна надати навчальному процесу пошуковий, дослідницький характер, що потім може знайти своє втілення в курсових і дипломних роботах, участі студентства в наукових конференціях, симпозіумах, дискусіях.

На основі таких попередніх міркувань можна визначити ті обов'язкові атрибути, які мають характеризувати певну науково-педагогічну школу, а саме:

- назва науково-педагогічної школи;
- об'єктивна характеристика засновника (фундатора) школи;
- наукова і педагогічна доктрина (проблема), яку започаткувала науково-педагогічна школа, та її поступальний розвиток (із зазначенням можливих уточнень, змін керівника школи);
- створення на кафедрі фундаментальної теоретико-методологічної та методичної бази з проблем науково-педагогічної школи;
- перелік монографій, доповідних записок, наукових статей та підручників, які відображають напрям науково-педагогічної школи;
- написання й захист кандидатських і докторських дисертацій;
- розробка рекомендацій виробництву та навчальних програм;
- виступи на наукових та практичних конференціях (вітчизняних і зарубіжних);
- участь у розробленні державних актів та законодавчих документів;
- зв'язок із зарубіжними навчальними та науковими установами;
- нагороди та відзнаки кафедри.

Науково-педагогічну школу слід розглядати ще з позицій продуктивного впливу. Йдеться не тільки про те, наскільки вона стала відомою в науково-освітньому просторі, а скоріше про те, наскільки її діяльність стала орієнтуватися на постійне підвищення знань, рівня кваліфікації, обізнаності. Інакше кажучи, чи вдалося науково-педагогічній школі сформувати атмосферу континууму. Це однаковою мірою стосується як професорсько-викладацького персоналу, так і студентів. Цього можна досягти за однієї умови — інноваційного поступу університетської школи.

ли. Власне, без інновацій в науці і педагогічній діяльності вона не може існувати.

З наведеного рисунка помітно, що потреба інновації є об'єктивною умовою вдосконалення всієї системи підготовки фахівців. Інновації однаковою мірою мають бути як у викладанні дисциплін, так і в навчанні студентів. Інакше не можна забезпечити підготовку висококваліфікованих фахівців відповідно до сучасних вимог. А оскільки розвиток є динамічним процесом, то потреба підвищення кваліфікації має закладатися у ході самого навчання. Тим паче, що життєвий цикл знань, особливо в царині економічної науки, є достатньо рухомих, а тому професорсько-викладацький персонал, аби забезпечити континуум, має також постійно дбати про підвищення своєї майстерності, тобто рівня науковості знань та об'єктивності методик їх передавання студентам. Звідси випливає такий висновок: уся діяльність науково-педагогічної школи університету має будуватись за постійно повторюваним циклом, починаючи і завершуючи його інноваціями.

Отже, інновації в науці та викладацькій діяльності слід вважати невід'ємною і визначальною характеристикою науково-педагогічних шкіл. Кафедра може мати висококваліфікований професорсько-викладацький персонал, але коли в науковій і педагогічній роботі намітився явний застій, відсутні будь-які позитивні зрушення і ознаки континууму, така кафедра не може розглядатись як база формування науково-педагогічної школи.

Наявність науково-педагогічних шкіл в університеті ще не є повним свідченням їх життєвості та життєздатності. Треба чітко усвідомлювати таку важливу деталь: поступальний розвиток наукових досліджень та методик викладання може бути забезпечений лише в тому разі, якщо в цьому буде зацікавлений вічний тандем — «викладач — студент». Інакше кажучи, щоб науково-педагогічна школа відбулася, потрібно мати відповідний мотиваційний підхід, який також має підпорядковуватись вимогам континууму.

Ось тут уже складається ціла мотиваційна система, яка має визначати доцільність підготовки фахівців, з одного боку, та сутність державної освітньої політики, з другого. Тобто, мотиваційний чинник функціонування науково-педагогічних шкіл однаковою мірою має закладатись і формуватись як державою, так і кожним університетом. А це вже залежить від потреби національної економіки у фахівцях і готовності освітнього середовища забезпечити цю потребу. Усе це нашою думкою, що науково-педагогічні школи можуть формуватись і функціонувати в тому суспільстві, яке зацікавлене в цьому, тобто яке створює умови для розвитку університетської освіти інноваційним шляхом. Якщо в цілому узагальнити викладені міркування, то загальну схему організаційного забез-

печення науково-педагогічних шкіл в сучасних умовах можна подати таким чином (рис. 1).

На цьому рисунку зафіксовано принцип послідовності й успадкованості науково-педагогічних шкіл, який передбачає інновації і мотивацію як обов'язкові елементи. Очевидно, завдання науково-педагогічної школи, як і всієї університетської освіти, полягає в тому, щоб забезпечити студентам такий рівень знань, тобто сформувати його фаховий потенціал, який згодом, уже на практиці, трансформується в людській (інтелектуальний) капітал, здатний приносити відповідний дохід.

Зрозуміло, що досягти цього можна за умови, коли студент опанує глибокі теоретичні знання та практичні навички, які забезпечать йому конкурентні переваги на ринку праці. Саме тому і має бути визначена й чітко функціонувати система мотивації як навчання, так і викладання. На цій підставі можна стверджувати, що такий результат повинен бути лейтмотивом кожної науково-педагогічної школи.

Наведені міркування дають можливість дійти таких висновків:

1. Під науково-педагогічною школою слід розуміти не просте поєднання освіти і науки, а той потенціал кафедри чи вищого навчального закладу, який у царині наукових досліджень та освітньої діяльності домігся суспільного визнання, залишається флагманом для всіх інших навчальних закладів у певній сфері знань, здатний формувати висококваліфікованих фахівців на рівні сучасних вимог.

2. Головними ознаками науково-педагогічної школи є:

- добровільно сформований колектив, який об'єднує науково-педагогічних працівників різних поколінь і різної наукової кваліфікації, діяльність яких спрямована на вдосконалення методик і практики наукових досліджень, їх широке застосування в навчальному процесі, впровадження інновацій;

- творча співпраця в царині наукових досліджень актуальних теоретичних і практичних проблем у науковій галузі та їх адаптація до викладання навчальних дисциплін на основі опрацьованих методик;

- існування науково-педагогічного лідера — фундатора школи, який у свій час висунув оригінальні наукові ідеї та педагогічні підходи до викладання дисциплін кафедри (чи оригінальні доктрини їх поєднання), що забезпечило поштовх до подальшого розвитку кафедри у царині інновацій у науковій та педагогічній діяльності;

- реалізація кафедрою спільних підходів і розуміння методологічних принципів, типу мислення, прийомів аналізу та викладання наукових дисциплін (відмінних від інших кафедр), наявність на кафедрі необхідного аналітичного матеріалу, методик до-

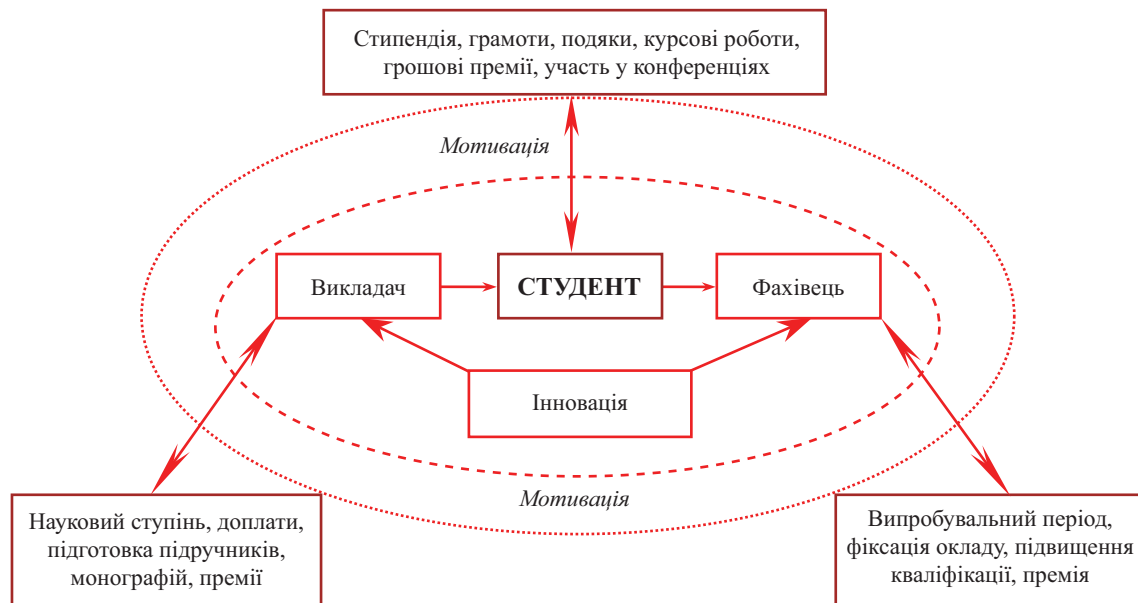

Рис. 1. Організаційне забезпечення науково-педагогічних шкіл

слідження та викладання, розробка та узагальнення необхідної теоретичної бази;

— досягнення певних результатів у науковій та педагогічній діяльності, які дістали визнання як в Україні, так і за кордоном і мають безумовні перспективи подальшого розвитку;

— наявність продуктів діяльності школи (підручники, посібники, практикуми, монографії), які своєю спрямованістю відповідають обраній доктрині, їй підпорядковані й засвідчують про її прогресивний розвиток;

— успадкованість науково-педагогічної діяльності школи молодими вченими і викладачами, залучення до роботи школи студентів і аспірантів кафедри.

3. Формування науково-педагогічної школи зумовлюється станом наукових та педагогічних здобутків упродовж тривалого часу, які передаються наступним поколінням професорсько-викладацького складу. У цьому відношенні особлива роль належить лідеру-керівнику школи, який володів (володіє) особистим науково-педагогічним авторитетом, а також передбачив (передбачає) перспективи та реальні можливості подальшого розвитку започаткованого ним напрямку (напрямів) науково-педагогічної діяльності.

4. Основою формування науково-педагогічної школи є виключно університетська кафедра. В окремих випадках школа може бути сформована на базі кількох кафедр залежно від ступеня споріднення та взаємозалежності дисциплін навчального плану. Оскільки сучасні кафедри обіймають десятки профільних дисциплін, то в її рамках можуть формуватися та функціонувати кілька науково-педагогічних шкіл.

Приєднання українських університетів до Великої Хартії Університетів закономірно потребує коригування, а в окремих випадках і докорінного перегляду обраної стратегічної лінії, що можуть забезпечити, без сумніву, лише науково-педагогічні школи. Це обумовлено такими об'єктивними обставинами:

1. Чітко визначена даною Хартією перспектива розширення співпраці між усіма європейськими країнами зумовлює необхідність усвідомлення особливої місії університетів, які, крім традиційно визнаної ролі — давати суспільству висококваліфікованих фахівців, мають дедалі більше зосереджувати увагу на формуванні у студентів висококультурної, наукової та інноваційної складових. Такими можливостями володіють лише ті університети, які мають відповідний інтелектуальний потенціал та уже сформовані й визнані науково-педагогічною спільнотою науково-педагогічні школи.

2. Сучасний світ з його всебічною інформатизацією та комп'ютеризацією, що забезпечує широкий доступ до різних літературних, історичних і фахових джерел, перед студентством ставить нові підвищені завдання — орієнтуватися на потребу особистого служіння інтересам суспільства, його культурним, соціальним та економічним надбанням. А це означає, що сучасні науково-педагогічні школи університетів мають генерувати в студентському середовищі розуміння того, що без його безпосередньої участі неможливо забезпечити поступальний розвиток наукової, виробничої, соціальної та освітньої сфер суспільства загалом.

3. Університетська освіта має служити також інтересам зміни світоглядної та фахової позиції

поколінь. Визначальним у цьому плані має бути розуміння того, що набуті у процесі навчання в університеті навички фахової діяльності та світоглядної поведінки в суспільстві повинні формувати в студента необхідність їх передавання дітям, онукам. У зв'язку з цим, науково-педагогічні школи покликані забезпечити відповідну гармонізацію освіти і виховання з тим, щоб кожен випускник був продовжувачем їх надбань і традицій серед наступних поколінь.

Великою Хартією Університетів визначено основні принципи, які мають стати основоположними для університетів. Найголовніші з них прямо адресуються науково-педагогічним школам. Розглянемо їх детальніше:

1. Університет є самостійною установою всередині суспільства. Він створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання, що є фундаментом науково-педагогічної школи.

2. Для задоволення потреб навколишнього світу університетська дослідницька і викладацька діяльність повинна бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади.

3. Викладання і дослідницька робота в університеті повинні бути нероздільні для того, аби навчання в них відповідало змінюваним потребам і запитам суспільства.

4. Свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. Керівні органи й університети, кожен у рамках своєї компетенції, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги.

5. Відкидаючи нетерпимість і будучи завжди відкритим для діалогу, університет є ідеальним місцем зустрічі викладачів, які здатні передавати свої знання і володіють необхідними засобами для їх удосконалення за допомогою досліджень та інновацій, і студентів, що мають право, здатність і бажання збагачувати свій інтелект цими знаннями.

6. Університет є хранителем традицій європейського гуманізму. У здійсненні свого покликання він постійно прагне до досягнення універсального знання, перетинає географічні й політичні кордони і затверджує нагальну потребу взаємного пізнання та взаємодії різних культур.

Як бачимо, самою суттю принципів визначено поведінку університетів у сучасному світі. Стати на шлях європейської науково-освітньої інтеграції готовими можуть бути лише ті університети, які в царині наукових і навчальних

технологій та надбань здобувають відповідного визнання. Зрозуміло, що це під силу лише тим університетам, у яких сформовані й успішно діють потужні науково-педагогічні школи.

Однак, навіть за умов наявності таких шкіл, інтеграція в європейський науково-освітній простір вимагає і постійно вимагатиме поглиблення як наукових досліджень, так і технології викладання університетських дисциплін. А це, своєю чергою, на порядок денний ставить потребу опрацювання на рівні кожного університету та його кафедр системи заходів з реалізації вимог та принципів Великої Хартії.

Відповідно до задекларованих Хартією принципів університетського життя на перспективу під час опрацювання системи заходів інтеграції в європейську науково-педагогічну спільноту особливу увагу слід звернути на такі рекомендації:

1. Професорсько-викладацький персонал повинен мати вільний доступ до наукових досліджень і викладання навчальних дисциплін, кожен професор, доцент, викладач має бути забезпечений необхідними засобами для практичної реалізації своїх професійних запитів і можливостей.

2. Професорсько-викладацький персонал університету має формуватися на основі дотримання основоположного принципу невід'ємності дослідницької діяльності від викладацької.

3. Хартія передбачає також надання відповідних гарантій студентам щодо дотримання свобод і умов, за яких вони могли б досягти своїх цілей у культурі й освіті. При цьому кожен університет має виходити зі своїх можливостей та конкретних обставин.

4. Європейські університети як основний елемент постійного прогресу знань вважають взаємний обмін інформацією та документацією, а також збільшення кількості спільних проектів як у сфері наукових досліджень, так і в розвитку освіти.

Наведені рекомендації покликані стимулювати мобільність викладачів і студентів. А це потребує, крім уже наведеного вище, реалізації спільної політики в царині забезпечення рівності знань, іспитів, призначення стипендій та інших атрибутів студентського життя. Звідси випливає, що перед науково-педагогічними школами постають нові, відповідальніші завдання. Їх узагальнювальний критерій можна звести до такого: лише та науково-педагогічна школа має право вважати себе такою, яка за своїм науково-педагогічним потенціалом стала відомою в Європейському просторі і досвід діяльності якої спрямований на формування ефективної державної політики у сфері університетської освіти та науки.

На шляху до конкурентоспроможності дослідницького університету: важливість доступу до інформації

Джеральд Грошек
PhD, професор
Школи бізнесу Університету
«Редлендс», Каліфорнія, США

Анотація

У статті висвітлено місце та значення інформаційного чинника у забезпеченні та нарощенні міжнародної конкурентоспроможності університетів дослідницького типу. Досліджено сучасні тенденції рівня та динаміки публікаційної активності вчених у сфері економічних досліджень. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлено важливість міжнародного співробітництва для збільшення кількості публікацій дослідників у відомих економічних журналах. Обґрунтовано необхідність розширення міжнародної співпраці українських учених-економістів із зарубіжними колегами й партнерами з метою нарощення міжнародної конкурентоспроможності дослідницьких університетів України.

Ключові слова: конкурентоспроможність дослідницького університету, публікаційна активність, міжнародне співробітництво у сфері досліджень, електронні джерела інформації.

Кожного року Інститут менеджменту та розвитку (IMD, Швейцарія) складає Щорічник світової конкурентоспроможності, в якому зазначаються рейтинги міжнародної конкурентоспроможності¹. Ряд критеріїв, на яких базується рейтинг, містить понад 330 чинників, що відображають економічні показники та інфраструктурні умови кожної національної економіки. У підмножину інфраструктурних умов входять такі складники, як освітня система та наукові ресурси країни — ключові джерела економічної конкурентоспроможності. Серед критеріальних показників конкурентоспроможності в рейтингу є такі, як якість університетів, управління освітою, а також можливість створення знань і трансферу інновацій між освітою та бізнесом. З кількісного погляду Щорічник світової конкурентоспроможності містить такі показники, як витрати на душу населення у сфері освіти, кількість захищених дисертацій та наукових статей. Інші, якісні показники, охоплюють ефективність мовних навичок, проведення високоякісних досліджень, а також привабливість середовища для дослідників.

Нещодавні дослідження фахівців Світового банку, відомих дослідників вищої освіти Ф. Альтбаха і Дж. Салмі^{2, 3} зосередили увагу на внеску дослідницьких університетів у соціальний, економічний й політичний прогрес через розвиток людського капіталу, створення знань та генерацію технологій. Для всіх країн спроможність підтримувати й зберігати здатність до інновацій разом із досвідом застосування та передавання знань є невід'ємними елементами в побудові продуктивного, гнучкого та конкурентного еко-

¹ IMD. (2011). World competitiveness yearbook. Lausanne: IMD.

² World Bank. (2002). Constructing knowledge societies: New challenges for tertiary education. Washington DC: World Bank.

³ Altbach, P. G., & Salmi, J., (2011). The road to academic excellence: The making of world-class research universities. Washington DC: World Bank.

номічного середовища. Як наслідок, розвинуті країни і такі, що розвиваються, стикнулися з необхідністю залучення іноземного капіталу в освітній сектор, задля чого стали приділяти більше уваги питанням реформування вищої освіти загалом і дослідницьких університетів зокрема.

Україна не є винятком у цій сфері та потрапляє також під вплив вказаних глобальних сил. З-поміж 59 країн у рейтингу IMD 2011 наша держава посіла 57 місце за рівнем міжнародної конкурентоспроможності, отримавши 51,45 бала з можливих 100. Оцінка конкурентоспроможності України корелюється з кількісними та якісними показниками освітніх ресурсів та наукових результатів. Наприклад, рівень наукових праць на одну душу населення в Україні (46 статей на 1 млн жителів) нижчий, ніж у середньому в Західній Європі (569), Північній Америці (534), Японії (450), Східній Європі (90) та Середньому Сході (61), але більший, ніж в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (39), Південній Америці (31) та Африці (9). Як наслідок, дані свідчать про те, що українські дослідницькі інститути потребують поліпшення умов для проведення якісних і конкурентних наукових досліджень.

Пошук шляхів поліпшення ситуації виходить за межі технічних і точних наук та передбачає перебування в площині економічних й управлінських дисциплін. Як провідний український дослідницький навчальний заклад у сфері економіки, фінансів, бізнесу, менеджменту та права, Київський національний економічний університет (КНЕУ) відіграє важливу роль у розвитку економічних досліджень відповідно до міжнародних стандартів. У місії університету задекларовано відповідальність за «... внесок у розвиток суспільства за допомогою наукових досліджень, створення і поширення нових знань та підготовки конкурентоспроможних фахівців та творчих особистостей». Саме в досвіді інших європейських університетів у сфері економічних досліджень КНЕУ може знайти модель, щоб підвищити свій рейтинг міжнародної конкурентоспроможності. І саме проведення фахівцями КНЕУ конкурентних досліджень та їх поширення в європейській і глобальній мережі можуть дати необхідний результат.

У сфері економіки протягом багатьох років домінували наукові дослідження авторів з університетів Північної Америки. Відомі дослідники А. Кардосо, П. Гумарес і К. Зіммерман повідомляють про частку статей, опублікованих в економічних журналах дослідників з Північної Америки, що становила 66 % у 1991 р. проти 24 % для західноєвропейських учених, 3 % — азійських і менше 1 % — африкансь-

ких¹. До 2006 р. авторство західноєвропейських економістів зросло в економічних журналах до 40%, в результаті чого було скорочено розрив із північноамериканськими колегами, відносна присутність яких в публікаціях скоротилась до 45 %. Частка Азії збільшилася до 9 %. Незважаючи на збільшення кількості авторів у широкому колі економічних журналів, у провідних світових виданнях відбулося значно менше змін. У найпрестижніших журналах частка статей північноамериканських економістів лише незначно скоротилась — до 76 % з 81 %, а західноєвропейських — збільшилася до 22 % з 14 % у період між 1991 і 2006 рр.

Зростання частки західноєвропейських авторів у великій кількості економічних журналів — це результат підвищення продуктивності окремих дослідників, а також збільшення кількості відомих економічних журналів для публікування. У період між 1991—1995 та 2002—2006 рр. скандинавські країни наздоганяли або й випереджали США за кількістю статей, опублікованих в економічних журналах, на душу населення. Однак, незважаючи на такі зрушення, рівень публікаційної активності в Західній Європі залишається, щонайменше, вдвічі меншим за такий у США. Суттєвою рисою розширення авторства західноєвропейських економістів у глобальному масштабі є більш інтенсивне поширення міжнародного співробітництва серед авторів.

У табл. 1 порівнюється питома вага статей авторів, які були залучені до міжнародного співробітництва протягом 1991—1996 до 2002—2006 рр. (мається на увазі публікація наукових статей за авторства міжнародного колективу дослідників). Економісти з західноєвропейських університетів розширили частку власних досліджень, пов'язаних з міжнародними проектами, при цьому значне зростання було виявлено серед учених Данії (128,3 %), Нідерландів (89 %), Великої Британії (87,7 %) та Німеччини (82,5 %). Американські та канадські економісти також розширили межі досліджень за національні кордони (77,2 % та 39,2 % приросту відповідно), тоді як серед японських авторів був виявлений незначний спад.

Щодо статей, опублікованих у провідних економічних журналах за період 2002—2006 рр., то поширення міжнародного співробітництва є ще більш яскраво вираженим. Беручи до уваги, що економічні дослідження за охопленням та масштабами дедалі частіше стають результатом

¹ Cardoso, A. R., Guimaraes, P., & Zimmermann, K. F. (2010). Trends in economic research: An international perspective. IZA Discussion Paper No. 4785, Bonn: Institute for the Study of Labor.

Таблиця 1

ЧАСТКА СТАТЕЙ МІЖНАРОДНИХ КОЛЕКТИВІВ ДОСЛІДНИКІВ В ЕКОНОМІЧНИХ ЖУРНАЛАХ ЗА КРАЇНОЮ ПОХОДЖЕННЯ АВТОРІВ

Країни	Частка опублікованих статей в усіх журналах за роками			У провідних журналах, 2001—2006 рр. (середній %)
	1991—1996 рр. (середній %)	2001—2006 рр. (середній %)	Зміна за період, %	
Австрія	25,0	43,6	74,4	54,5
Бельгія	42,9	56,7	32,2	92,0
Данія	18,7	42,7	128,3	70,0
Франція	38,5	45,7	18,7	59,3
Німеччина	19,4	35,4	82,5	67,2
Італія	31,9	43,8	37,3	76,2
Нідерланди	20,9	39,5	89,0	52,1
Норвегія	18,8	30,8	63,8	86,7
Іспанія	32,8	35,3	7,6	65,3
Швеція	20,2	29,5	46,0	55,6
Швейцарія	33,1	46,6	40,8	77,8
Велика Британія	17,9	33,6	87,7	57,9
США	9,2	16,3	77,2	17,9
Канада	28,8	40,1	39,2	58,4
Японія	21,0	20,5	-2,4	39,4

міжнародної співпраці, університетам і вченим усього світу стає необхідним інтегруватися у глобальну наукову мережу. Вплив цього чинника особливо важливий для економістів з невеликих країн.

Результати регресійного аналізу (табл. 2) демонструють, що частка статей із залученням до міжнародного співробітництва відіграє важливе значення і перебуває у зворотній залежності від кількості населення країни, про що свідчать отримані від'ємні значення оціненого параметра «Населення» в моделі (у випадку з усіма журналами — «-4,981»; з найкращими журналами — «-3,066»). Отже, економісти з невеликих країн більшою мірою покладаються на міжнародне співробітництво для просування своїх досліджень і досягнення можливості публікування у відомих економічних журналах. Для таких держав, як Україна, результати вказують на необхідність розширення співробітництва з економістами за межами національних кордонів як спосіб здійснити свій вклад у процес розвитку економічних досліджень.

Зростання міжнародного співробітництва між авторами великих і малих країн є, без сумніву,

результатом досягнень у сфері інформаційних і комунікаційних технологій. За останні 20 років технологічні інновації та політичні реформи відкрили можливість миттєвої комунікації між дослідниками на великих відстанях, більш легкого доступу до баз даних і журналів в електронному форматі, розвитку глобальних дослідницьких мереж і в тому числі поширенню англійської мови як глобальної мови економічного дискурсу. Таким чином, економісти отримали змогу тісніше співпрацювати зі своїми зарубіжними колегами і мають більше можливостей разом здійснювати проекти для просування спільних інтересів у науці. Дж. Салмі у своїй праці «Виклики заснування університетів світового класу» (2009 р.) визначає такі три взаємозв'язані джерела успіху у розвитку та підтримці найкращого дослідницького університету¹. На додаток до підтримки талановитих викладачів і студентів та здійснення інституційного управління, що забезпечує гнучкість і новаторство, успішні університети повинні забезпечити ресурси для проведення досліджень сві-

¹ Salimi, J. (2009). The challenge of establishing world-class universities. Washington DC: World Bank.

Таблиця 2

**РЕЗУЛЬТАТИ РЕГРЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ СТАТИСТИЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ
МІЖ ПУБЛІКАЦІЙНОЮ АКТИВНІСТЮ МІЖНАРОДНИХ КОЛЕКТИВІВ ДОСЛІДНИКІВ
ТА РОЗМІРОМ КРАЇН, З ЯКИХ ПОХОДЯТЬ АВТОРИ (ЛІНІЙНА МОДЕЛЬ)**

	Усі журнали, $n = 15$		Найкращі журнали, $n = 15$	
	Параметр (оцінка)	t -стат	Параметр (оцінка)	t -стат
Константа	239,99	4,326	244,159	5,179
Населення	-4,981	-3,471	-3,066	-4,197

тового рівня і створити сприятливе середовище для навчання. Чи не найважливішим з-поміж цих ресурсів є вільний доступ до міжнародних дослідницьких баз даних.

Як і для європейських колег, дуже важливим є те, аби українські вищі навчальні заклади, зокрема й КНЕУ, інтегрувалися в більш широкую міжнародну науково-дослідну мережу. Під час візитів автора статті до КНЕУ в 2010 і 2011 рр.

стало очевидно, що викладачі і студенти стикаються з обмеженим доступом до стандартних дослідницьких інструментів, доступних для їхніх зарубіжних колег. З метою забезпечення ресурсів, необхідних для проведення досліджень та сприяння середовищу навчання, у табл. 3 розміщено частковий перелік електронних ресурсів (журналів, баз даних, посилань), які широко використовуються в економічних науках.

Таблиця 3

ЕЛЕКТРОННІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Джерела	Контент
ABI/INFORM	Наукові статті в галузі менеджменту, новини індустрії та інформація про компанії
Alternative Press Index	Газети, журнали та періодичні видання, пов'язані з політикою та економікою
Business Source Complete	Повні тексти понад 1120 ділових видань
Cairn	196 журналів у галузі гуманітарних та соціальних наук (повні тексти з 1999 р.)
EBSCO HOST Research Databases	Бібліографічні та повнотекстові бази даних у галузі гуманітарних та соціальних наук, медицини та охорони здоров'я
EconLit	Журнали, книги і робочі документи з економіки.
EIU Market Indicators & Forecasts	Моніторинг економічних показників, враховуючи показники інфраструктури, споживання, фінансовий сектор, статистику робочої сили, здоров'я, політичної структури та інші показники для більш ніж 60 країн і регіональних угруповань
ESDS — European statistics	Інформація щодо статистики, яка надається на веб-сайті Statistical Office. Користувачі мають доступ через посилання на статистичні бази даних Eurostat, на вибіркові публікації на задану тематику та інші корисні ресурси
EZBElektronische Zeitschriftenbibliothek (Бібліотека електронних журналів)	Проект бібліотеки при університеті Регенсбурга, який спрямований на створення списку повних текстів наукових і навчальних електронних журналів

Закінчення табл. 3

База даних	Сутність
FirstSearch	Колекція навчальних журналів від Мережевого центру комп'ютерних бібліотек OCLC
Global Market Information Database	Об'єднує всю базу даних Euromonitor
JSTOR	Міжпредметний навчальний електронний каталог
Kompass World	Характеристика 1,8 млн компаній у більш ніж 72 країнах світу та 23 млн товарів, що виробляються в них
Lexis-Nexis Academic Universe	Повний текст статей, інформація про компанії та галузі
New Palgrave Dictionary of Economics Online	Економічний інтернет-словник, який містить повний текст восьмитомного друкованого видання словника економічних термінів, що тематично розподілені за класифікацією JEL
Oxford Handbooks Online: Business and Management	27 тематичних збірок, в центрі уваги яких: бізнес, ділові групи, менеджмент людських ресурсів, інформаційно-комунікаційні технології, інновації, міжнародний бізнес тощо.
Oxford Scholarship Online: Business and Management	Збірка електронних книжок передових авторів про бізнес і менеджмент (історія, менеджмент, науковий менеджмент, людські ресурси, інформаційні технології, інновації, політична економія та ін.)
Oxford Scholarship Online: Economics and Finance	Колекція електронних книжок від передових авторів зі сфери економіки і фінансів (історія, міжнародна торгівля, макро- і мікроекономіка та ін.)
ProQuest	Загальна база даних. Пошук інформації в широкому спектрі тем (наука, країнознавство, соціальні науки та ін.)
SCOPUS	База даних бібліографій і цитат наукової літератури
World Bank Data Catalog	База даних Світового банку

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ АУДИТОРНОЇ РОБОТИ В ДОСЛІДНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

Лариса Антонюк

Директор Інституту вищої освіти
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
доктор економічних наук, професор

Володимир Сацик

Кандидат економічних наук, доцент кафедри
політичної економії факультетів управління
і управління персоналом та маркетингу
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Анотація

У статті досліджено організаційні засади та зміст аудиторної роботи в дослідницьких університетах світового класу, обґрунтовано її роль та місце в забезпеченні сучасних студентів глобальними компетенціями, яким відповідають вміння і навички ХХІ ст. Визначено ключову пріоритетність навчальної та викладацької діяльності для ефективного оволодіння глобальними компетенціями і висвітлено стратегії провідних університетів світу у цій сфері. Систематизовано ефективні моделі і методи активізації аудиторного навчання на основі досліджень, наявні підходи до оцінювання аудиторної роботи та мотиваційні чинники продуктивної навчальної діяльності студентів в аудиторії. Виокремлено світові тенденції інформатизації вищої школи та показано внесок відкритої освіти у розбудову дослідницького потенціалу університетів.

Ключові слова: аудиторна робота, дослідницький університет, глобальні компетенції, вміння і навички ХХІ ст., навчання на основі досліджень, мотивація навчальної діяльності студента, відкрита освіта.

Сучасне суспільство характеризують новітні світові тенденції — економічні, культурні, технологічні та екологічні зміни, які є частиною цілісного процесу глобалізації. Зростаюча взаємозалежність національних економік вимагає такого покоління високоосвічених людей, які можуть ефективно вирішувати проблеми людства і водночас брати активну участь у місцевому, національному та міжнародному суспільному житті. Саме тому в динамічному освітньому та науковому середовищі ХХІ ст. головною метою університетів стає підготовка конкурентних випускників, здатних швидко та креативно реагувати на суспільні виклики, оперативно адаптуватися до швидко змінюваних зовнішніх умов. Підготовка таких студентів до повноцінної участі в сучасному та майбутньому світі потребує розвитку в них нового рівня знань та навичок — глобальних компетенцій, орієнтація на здобуття яких має стати ключовим елементом аудиторної роботи сучасних дослідницьких університетів.

Як відомо, вперше на міжнародному рівні актуальні питання розвитку і набуття студентами в процесі навчання глобальних компетенцій розглядалися у Доповіді міжнародної комісії з освіти ХХІ ст., що була представлена ЮНЕСКО у 1997 р. У доповіді Жака Делора «Освіта: прихований скарб» було виділено такі чотири «стовпи» глобальних компетенцій, на яких має базуватися освіта ХХІ ст.: навчатися пізнавати; навчатися діяти; навчатися жити спільно; навчатися бути¹. Даний підхід було поглиблено й розвинуто іншими авторитетними організаціями та окремими університетськими інституціями, зокрема командою освітніх експертів, практиків та вчених під назвою Цільова група з розробки глобальних компетенцій (Global Competence Task Force), під егідою та в рамках спеціальної освітньої ініціативи американської Ради президентів державних шкіл (CCSSO-EdSteps) і за сприяння Азійського партнерства з глобального навчання (Asia Society Partnership for Global Learning). Фахівцями цієї експертної групи було запропоновано

дефініцію категорії глобальних компетенцій як «здатності та схильності до розуміння та дій у питаннях, що мають глобальне значення» і розроблено характеристики «глобально компетентної особи»². Вважається, що глобально компетентним особам цікаво дізнаватися про світ і відомо яким чином він функціонує. Вони прагнуть і мають змогу використовувати великі ідеї, інструменти, методи й мови, які є важливими для будь-якої сфери знань, аби брати участь у розв'язанні нагальних проблем сьогодення. Вони використовують та розвивають цей досвід, враховуючи різні підходи, ефективно обмінюючись думками й виловлюючи свою думку та вживаючи заходів з метою поліпшення умов середовища. Ключові та базові глобальні компетенції експертами Цільової групи було представлено у формі матриці глобальних компетенцій (табл. 1).

² Veronica BoixMansilla & Anthony Jackson. Educating for Global Competence: Preparing Our Youth to Engage the World. Council of Chief State School Officers' EdSteps Initiative & Asia Society Partnership for Global Learning, 2011. Available at: <http://www.edsteps.org/CCSSO/SampleWorks/EducatingforGlobalCompetence.pdf>.

¹ Delors, Jacques et al. 1996. Learning: The Treasure Within. Paris: UNESCO.

Таблиця 1

МАТРИЦЯ ГЛОБАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Досліджувати світ	Усвідомлювати перспективи	Обмінюватись ідеями	Діяти
Студенти досліджують світ поза межами їх безпосереднього середовища	Студенти усвідомлюють власні думки та ідеї інших осіб	Студенти ефективно обмінюються ідеями з різною аудиторією	Студенти трансформують свої ідеї та висновки у відповідні дії
Визначають проблеми, генерують питання місцевого, регіонального чи глобального масштабу і пояснюють їхню значущість	Усвідомлюють і виражають своє ставлення до ситуацій, подій, проблем, визначають можливий вплив на них	Усвідомлюють і виявляють своє ставлення щодо того, як групи людей можуть по-різному сприймати одну й ту саму інформацію, і яким чином це впливає на спілкування	Ідентифікують та створюють можливості для особистих або спільних дій задля вирішення чи реагування на різні ситуації, події та проблеми
Використовують різні мови, національні й міжнародні інформаційні джерела для виявлення та вирішення глобально значущих питань	Вивчають думки й уявлення інших людей, наукових шкіл та визначають можливості їх зміни у перспективі	Ефективно спілкуються з різними людьми, використовуючи відповідні вербальні й невербальні методи спілкування, мови і стратегії	Оцінюють можливості та планують дії, що базуються на фактичних даних з урахуванням сучасних підходів та можливих наслідків
Збирають, синтезують та аналізують дані щодо глобально значущих питань та розробляють відповідні заходи	Усвідомлюють, яким чином культурні взаємозв'язки впливають на різні ситуації, події, зокрема на розвиток знань	Здійснюють підбір та використовують відповідні технології й медіа в комунікаціях з різними аудиторіями	Креативно й етично діють, особисто чи у співпраці, на різних рівнях та оцінюють вплив ужитих заходів
Розробляють засновані на переконливих доказах пропозиції, що відображають різні погляди та формують відповідні висновки	Чітко усвідомлюють, яким чином диференційований доступ до знань, технологій і ресурсів впливає на якість життя і перспективи	Усвідомлюють, що ефективні комунікації впливають на взаємопорозуміння і співпрацю між людьми	Належним чином усвідомлюють власний потенціал можливого впливу на різноманітні ситуації

Варто зауважити, що до ініціативи розроблення глобальних компетенцій останнім часом долучаються й відомі дослідницькі університети світового класу (Гарвардський, Мічиганський університети тощо), розвиваючи власні ієрархії компетенцій, системи вмінь і навичок, необхідні студентам у сучасну еру глобалізації, розробляючи власні методики їх оцінювання та імплементуючи у свою практику ефективні заходи для підготовки глобально компетентних студентів та викладачів. Крім того, нині у світі ведуться активні дискусії щодо трансформації наявних компетентнісних підходів у вищій освіті задля її модернізації та з метою підготовки глобально компетентних фахівців. Прикладом таких обговорень слугує підхід до класифікації вмінь та навичок ХХІ ст., який було запропоновано і розвинуто фахівцями й експертами американського консалтингового агентства «Метірі Груп» («Metiri Group»), яке здійснює свою діяльність у сфері розробки та впровадження новітніх освітніх технологій (рис. 1). Наведена класифікація вмінь і нави-

чок характеризується відносною універсальністю, оскільки відображає глобально значущі на сьогодні компетенції, яких повинен набувати кожен студент у ході навчання в будь-якому університетському закладі.

Відомий американський дослідник, директор Центру міжнародної вищої освіти при Бостонському коледжі Ф. Альтбах, у своїй недавній публікації для журналу «Чейндж» («Change») «Глобалізація коледжу та університетські рейтинги» (2012 р.) акцентував увагу на тому, що головною функцією будь-якого університету є викладання¹. І саме цей важливий складник ігнорується в більшості сучасних міжнародних рейтингів університетів. Науковець наголошує на тому, що сьогодні у світовій практиці не існує загальновизнаного підходу до оцінювання

¹. Altbach Philip G. The Globalization of College and University Rankings // Change. The Magazine of Higher Learning. — 2012 (January-February). Available at: <http://www.changemag.org/Archives/Back%20Issues/2012/January-February%202012/Globalization-abstract.html>.

Рис. 1. Вміння і навички ХХІ століття

Джерело: NCREL & Metiri Group. 2003. enGauge 21st century skills: Literacy in the digital age. Naperville, IL: NCREL & Metiri Group. Available at: <http://pict.sdsu.edu/engage21st.pdf>.

процесу викладання у вищих навчальних закладах, а використовувати методики, які оперують такими індикаторами якості викладання, як оцінка репутації університету у сфері викладання (базується на опитуванні респондентів), співвідношення кількості студентів та викладачів у навчальному закладі, кількість викладачів із науковим ступенем тощо (застосовуються зокрема під час складання міжнародного університетського рейтингу *Times Higher Education*) лише опосередковано стосуються викладацького процесу і не показують внесок останнього у навчальну діяльність та навчальні результати студентів.

Подібні висновки випливають з досліджень інших американських учених — А. Річардса та Р. Кодінгтона, зокрема з їхньої роботи «30 способів рейтингувати коледж» (2012 р.), опублікованої у популярному світовому виданні «Хроніка вищої освіти»¹. Учені проаналізували шість найвідоміших сьогодні систем рейтингування університетів на предмет наявності в них індикаторів, що стосуються якості освіти, у тому числі викладання. У результаті було виявлено, що в переліку застосовуваних показників немає жодного, що прямо стосується результатів навчальної діяльності студентів. Саме тому за відсутності належної системи контролінгу процесу і результатів навчання часто мають місце ситуації, особливо у практиці дослідницьких університетів, коли вага навчального процесу (викладання) набуває другорядного значення, дещо нехтується з боку університетських закладів через першочергову пріоритетність дослідницької компоненти.

До подібної практики та необхідності її ліквідації апелює відомий канадський професор з університету МакГіл Аршад Ахмад у своїй статті «Забезпечення студентського успіху — не слід звинувачувати студентів» (2012 р.)². Учений звертає увагу на те, що нині можна зустріти дуже багато фрагментованих та однорідних навчальних програм бакалаврського рівня, які не адаптовані ані до сучасних потреб студентів, ані до вимог роботодавців. Не вистачає міждисциплінарних навчальних курсів, недостатньо пов'язані між собою вже наявні з них, а у студентів першого року навчання зазвичай ведуть заняття асистенти чи молодші інструктори. У такому разі, доводить дослідник, не дивно, що студенти масово

пропускають аудиторні заняття або, що гірше, вибувають з університету за неуспішність. Однак у жодному разі, переконує Аршад Ахмад, у цьому не варто звинувачувати студентів. Адже за зміни умов навчання та параметрів навчального середовища, здатних вплинути на навчальні результати (наприклад, долучення до викладання курсів першокласних професорів), ці ж самі незацікавлені студенти ніколи не пропускати будуть заняття, зможуть продемонструвати досконалі, ґрунтовні підходи до навчання і з пристрасстю ставитимуться до нього загалом.

Аршад Ахмад також акцентує увагу на тому, що сучасні викладачі й професори західних університетів формують деяку хибну модель поведінки, протиставляючи викладання науковій роботі, намагаючись мінімізувати своє навчальне навантаження у вищому навчальному закладі та відповідно зосереджуючи основну свою увагу на дослідницьких грантах. Це не лише неправильне протиставлення, а й таке, що підриває саму роль процесу викладання в системі вищої освіти загалом. І доти, поки така культура в університетському середовищі існуватиме і викладання розглядатиметься лише певним додатком у системі нинішньої вищої освіти, важко буде очікувати на істотні й позитивні зміни у її якості.

У цілому, незважаючи на той факт, що в університетському та експертному середовищі посилення і сприяння навчальній діяльності студентів визнається як найвищий пріоритет навчального закладу, загальноновизнаних та ефективних показників оцінки навчальних результатів, якості навчання та викладання не існує. У результаті складається об'єктивна ситуація, коли ні студенти, ні викладачі, ні експерти, ні роботодавці чи представники громадськості насправді не володіють релевантною інформацією щодо реальних успіхів університетів у сфері навчання та викладання, а зіставні між собою міжнародні індикатори у цій сфері просто відсутні. З огляду на це дослідницькі університети світового класу розробляють та імплементують у практику власну політику і систему заходів, спрямовані на підвищення ефективності навчального процесу та викладання, і за посередництва відповідних показників забезпечують їх моніторинг і приймають ефективні рішення щодо модернізації стратегій у сфері навчання, викладання та оцінювання.

Питання стратегії навчання та викладання в нових умовах розглядаються багатьма університетами як імператив їх майбутнього розвитку. Одним із яскравих прикладів розробки університетських стратегій, спрямованих на вдосконалення навчального процесу і викладання, є Гарвардський університет, у якому в 2012 р. було започатковано так звану «Гарвардську іні-

¹ Richards, Alex and Coddington, Ron. «30 Ways to Rate a College.» *The Chronicle of Higher Education*. 29 Aug. 2010. 21 Oct. 2010. Available at: <http://chronicle.com/article/30-Ways-to-Rate-a-College/124160/>.

² Arshad Ahmad. Ensuring student success — Students are not to blame // *University World News*. — 2012 (05 February). — Issue No:207. Available at: <http://www.university-worldnews.com/article.php?story=20120131141103909>.

ціативу для навчання і викладання», що являє собою перспективний план оновлення системи навчання й викладання на основі останніх інноваційних досягнень світової науки і техніки. За словами президента Гарварду Дрю Фост, основною метою Ініціативи є «використання унікальної освіченості Гарварду для переформатування викладання на основі ідей, досвіду і технологій сучасного світу»¹. Слід зауважити, що для реалізації цієї ідеї було залучено 40-мільйонний приватний грант, кошти якого планується використати у тому числі на модернізацію студентських аудиторій та створення новітнього навчального середовища.

Цілі системного вдосконалення та оновлення навчального процесу відображені у Стратегії навчання та викладання на 2009–2012 рр., що була розроблена Кембриджським університетом. Пріоритетні напрями цієї стратегії передбачають:

- підтримку у створенні нових дослідницьких курсів;
- заохочення ініціатив викладачів з питань викладацьких інновацій;

- продовження процесу розбудови стимулювального навчального середовища;
- створення нових навчальних програм;
- пріоритетність навчання студентів у малих групах;
- налагодження тісного контакту викладачів з дослідниками;
- введення сертифікатних програм для вивчення іноземних мов;
- розвиток програм обміну студентами;
- подальшу орієнтацію на систему зворотного зв'язку;
- донесення змісту та філософії навчального процесу до студентів ще на стадії подання заяв на вступ до університету².

Університетом Гонконгу також було розроблено подібні ініціативи для набуття стратегічного лідерства у сфері підготовки бакалаврів, магістрів та докторів філософії (рис. 2). Так, основною метою ініціативи Університету Гонконгу щодо «докладання зусиль з набору видатних абітурієнтів» є залучення до навчання найталановитішої молоді. Для цього планується розвива-

¹ Harvard Initiative for Learning and Teaching: 2012–2013 Hauser Fund Grants Grant Guidelines / Harvard University: http://www.harvard.edu/sites/default/files/content/HILT-guidelines_111018.pdf.

² The University of Oxford. University Strategic Plan 2008-9 to 2012-13. Available at: <http://www.admin.ox.ac.uk/media/global/wwwadminoxacuk/localsites/planningandresourceallocation/documents/planningcycle/strategicplan.pdf>.

Рис. 2. Стратегічні ініціативи для отримання стратегічного лідерства у сфері підготовки бакалаврів, магістрів та докторів філософії (Університет Гонконгу)

Джерело: The University of Hong Kong. Strategic Themes for 2009–2014 / Strategic Initiatives & Operational Priorities. Available at: <http://www.sppoweb.hku.hk/sdplan/eng/strategic-themes-for-09-14/enhancing-the-student-learning-experience.php>.

ти й підтримувати в університеті дух, атмосферу новаторства, заохочувати викладачів до розроблення нових курсів і практичного використання інноваційних методів навчання, надати статус провідної англійській мові навчання.

Наступна ініціатива, спрямована на реформування навчальних планів, стратегічно орієнтована на надання студентам свободи вибору та широти знань. Головні якості, що їх передбачається розвивати у студентів та, відповідно, інтегрувати в навчальний план, передбачають критичне та незалежне мислення, розвиток комунікативних навичок та командної роботи, креативних лідерських і належних моральних якостей студентів. До операційних пріоритетів у рамках цієї ініціативи належать введення сучасних технологій у навчальний процес та надання студентам можливостей закордонних навчань і стажувань.

Вдосконалення навчального середовища (третя ініціатива) ставить за мету створення і підтримку сприятливих умов в університеті для навчальної та дослідницької діяльності студентів і викладачів. За операційні пріоритети в цьому випадку слугують інтернаціоналізація викладацького складу та його професійний розвиток. Передбачається також підтримка студентів через відповідне консультування та можливість проходження практичного навчання у партнерстві з державними органами влади, недержавними організаціями та комерційними підприємствами.

Ще один дослідницький університет світового класу — Стенфордський — у своєму документі «Дослідження освіти бакалаврів у Стенфордському університеті» (2012 р.) оприлюднив перелік рекомендацій, в яких зафіксовано як пріоритетні для запровадження у викладацький процес бакалаврського рівня новітні навчальні дисципліни, орієнтовані на здобуття нових, необхідних протягом усього життя вмінь, знань та навичок¹. Зокрема, в Стенфорді очікувана реформа навчальних програм передбачає переорієнтацію аудиторної роботи на забезпечення студентів, особливо студентів-бакалаврів і першокурсників, ключовими вміннями і навичками (*core skills*), замість вузько орієнтованих дисциплінарних.

Найбільш важливим аспектом реформування навчальних програм, як наголошується в документі, стане запровадження на першому курсі навчання нової навчальної дисципліни — «Мислення має значення» («*Thinking Matters*»). Серед інших нових курсів, які пропонуються,

виділяються також «Мистецтво життя» («*Art of Living*») — базується на філософській думці; «Свобода, рівність, безпека» («*Freedom, Equality, Security*») — поєднує політичну науку і юриспруденцію; «Наука руйнування легенд» («*The Science of Myth Busters*») — охоплює біологію та хімію з використанням телевізійних програм, які навчатимуть різних наукових методів досліджень. Серед інших новітніх навчальних курсів пропонується запровадити «Інтелект, поведінка та еволюція» («*Brain, Behavior and Evolution*») та «Повсякденне життя: як відбувається історія» («*Every day Life: How History Happens*»). У цілому, за результатами огляду університетських стратегій та здійснюваних провідними дослідницькими університетами світу реформ у сфері навчання та викладання можна зробити висновок про надання аудиторній роботі пріоритетного статусу, ефективність якої значною мірою визначає глобальну компетентність сучасного студента.

Своєрідним міжнародним стандартом у вищій освіті в частині організації аудиторної навчальної діяльності вважаються запропоновані американськими дослідниками А. Чікерінгом та З. Гамсон, за підтримки Американської асоціації вищої освіти, сім принципів успішної («хорошої») підготовки бакалаврів у вищих навчальних закладах США². Їхня перша редакція побачила світ ще у 1987 р., а узагальнення та результати спіраліся на 50-річний досвід навчання та викладання. Зміст цих принципів визначають таким чином:

1. Заохочення контактів між студентами і викладачами — вважається, що хороша (педагогічна, аудиторна, викладацька) практика заохочує контакти між студентами і викладачами. Налагодження ефективного контакту між ними в/та за межами аудиторії є найважливішим мотиваційним чинником залучення студентів до продуктивної навчальної діяльності, що підвищує їхні інтелектуальні зобов'язання, стимулює персональну самооцінку тощо.

2. Розвиток взаємодії та співробітництва між студентами — вважається, що хороша практика сприяє розвитку атмосфери взаємодії та співробітництва між студентами. Результати навчання істотним чином поліпшуються, якщо навчальний процес більше схожий на командну гру, ніж на індивідуальні «перегони», тобто колективна робота посилює залучення студентів до навчання, покращує мислення та поглиблює розуміння студентами того чи іншого навчального матеріалу.

¹ The Study of Undergraduate Education at Stanford University (SUES) / The Board of Trustees of the Leland Stanford Junior University, 2012. Available at: http://news.stanford.edu/news/2012/january/SUES_Report.pdf.

² Chickering Arthur W., Gamson Zelda F. Seven principles for good practice in undergraduate education. American Association of Higher Education Bulletin. — 1987. — vol.39. — No.7. — P. 3–7.

3. Використання активних методів навчання — вважається, що хороша практика передбачає залучення активних методів навчання, коли навчальний процес базується не на пасивному спостереженні, а активному долученні, прямій інтеграції студентів у позааудиторну роботу, що безпосередньо пов'язана з практикою та не відірвана від життєвих реалій.

4. Забезпечення швидкого зворотного зв'язку — вважається, що хороша практика забезпечує швидкий та ефективний зворотний зв'язок між викладачем і студентом та між самими студентами. Для цього викладач повинен створювати в аудиторії всі умови й можливості студентам проявити себе, забезпечувати їх тими чи іншими порадами й рекомендаціями для поліпшення їхньої навчальної діяльності, допомагати здійснювати самооцінювання.

5. Визначення часу на виконання завдань — вважається, що хороша практика орієнтована на чіткі часові межі виконання тих чи інших навчальних завдань задля того, аби студенти тренувалися управляти своїм часом, що сприяє ефективному навчанню.

6. Інформування студентів щодо великих надій і сподівань на них — вважається, що хороша практика передбачає донесення до студентів ін-

формації щодо наявності відносно них у викладачів та всіх учасників навчального процесу високих очікувань на значні навчальні результати, що є вагомим чинником персональної мотивації у ході навчання.

7. Повага до різноманітних талантів і способів навчання — вважається, що хороша практика поважає різноманітні таланти і заохочує різноманітні способи навчання, аби студенти мали змогу та більше можливостей для власного прояву.

Наведені принципи організації навчального процесу залишаються актуальними для американської системи підготовки і сьогодні. Різняться лише методи й механізми їх реалізації на практиці, залежно від профілю університетського закладу, його дослідницького потенціалу, усталених в ньому традицій та звичаїв тощо. Заслугує також на увагу розроблена професорами Мічиганського університету С. Козловськи та Б. Беллом модель активізації аудиторної роботи, яка є типовою для більшості американських дослідницьких університетів (рис. 3). У даній моделі процес набуття студентами глобальних компетенцій являє собою своєрідний цикл трансформації знань, вмінь і навичок та схильностей і мотивів у ті чи інші компетенції через активізацію аудиторного навчання.

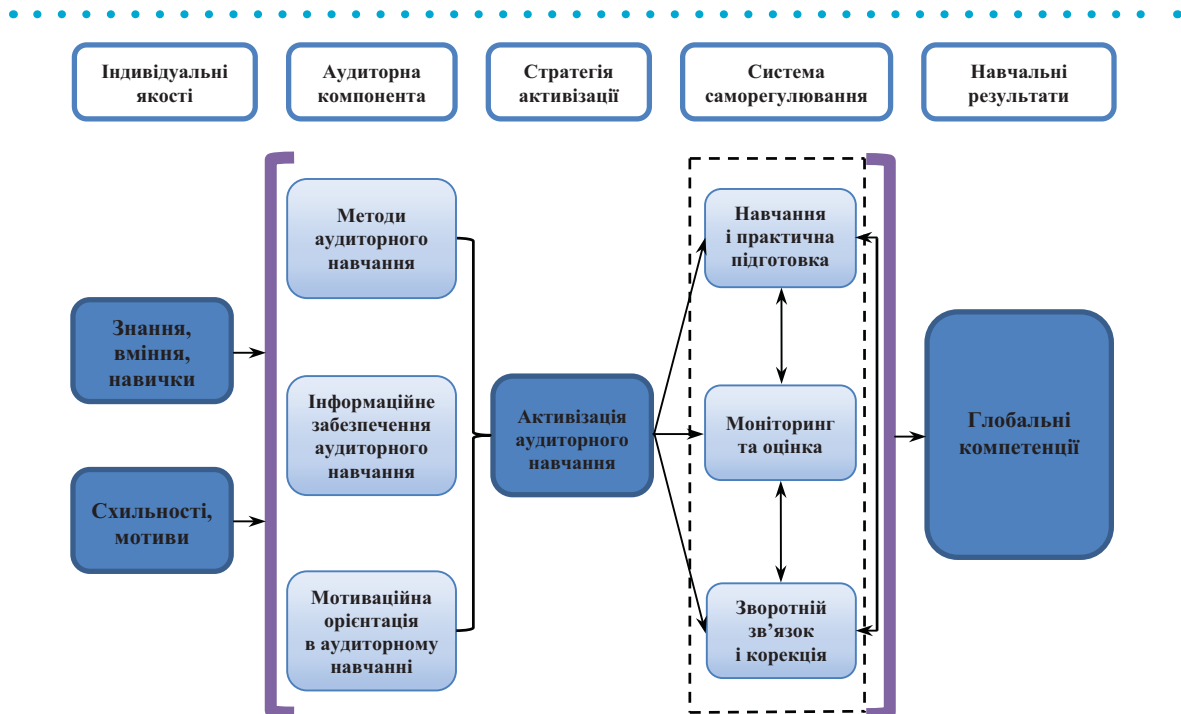

Рис. 3. Модель активізації аудиторного навчання в дослідницьких університетах

Джерело: Kozlowski, S.W.J., & Bell, B.S. (2008). Team learning, development, and adaptation. In V.I. Sessa&M.London (Eds.), Group Learning (pp. 15–44). Mahwah, NJ. LEA.

Визнаючи значущість та пріоритетність викладацької компоненти у навчальному процесі дослідницьких університетів, Національна комісія (Комісія Бояра) з навчання студентів-бакалаврів у дослідницьких університетах під егідою Фонду Карнегі (США) свого часу провела важливе дослідження якості викладання в американських університетських закладах дослідницького типу¹. У результаті було отримано певні висновки та рекомендації щодо шляхів якісного вдосконалення процесу викладання, такі як:

1. Зробити навчання, що базується на дослідженнях, універсальним університетським стандартом через залучення студентів усіх курсів до проведення якомога більше досліджень, навчання студентів ефективно репрезентувати результати своїх наукових розвідок, включення у структуру навчальних курсів спільних студентських наукових проєктів, у цілому трансформацію навчального процесу, що базується на дослідженнях, в ефективний практичний досвід.

2. Побудувати перший рік навчання в університеті орієнтованим на дослідження та формування дослідницьких компетенцій через: самоідентифікацію студентами стимулів для свого інтелектуального зростання; ефективне опанування відповідних базових знань і навичок для продовження подальшого навчання на основі досліджень; пропонування студентам різноманітних дослідницьких семінарів у складі невеликих груп та під керівництвом досвідчених дослідників, набуття студентами-першокурсниками компетенцій письмового виконання досліджень (академічна грамотність), створення і проведення наукових презентацій, міжособистісної співпраці.

3. Зняти бар'єри у міждисциплінарному навчанні студентів. Дослідницькими університетами мають бути розширені напрями і спеціальності міждисциплінарної підготовки студентів у тій чи іншій сфері, враховуючи насамперед інтереси студентства.

4. Надати пріоритетного значення опануванню студентами комунікаційних навичок, аби студенти були спроможні невимушено й ефективно спілкуватися в письмовій та усній формах.

5. Креативно використовувати сучасні інформаційні технології. Оскільки дослідницькі університети створюють нові технології, технологічні інновації, то студенти повинні мати найкращі можливості щодо їх опанування та бути

свідомими відносно шляхів можливого застосування таких технологій.

6. Завершувати підготовку бакалаврів захистом наукового проєкту. Рекомендується завершувати останній навчальний семестр підготовки бакалавра виконанням спеціальної дослідницької роботи на основі набутих дослідницьких та комунікаційних компетенцій.

7. Навчати магістрів як майбутніх потенційних викладачів. У цьому контексті дослідницькі університети мають постійно переглядати й оновлювати свої навчальні програми таким чином, аби підготувати магістрів викладацькій професії.

8. Створити потужну систему стимулювання викладачів. Дослідницькі університети мають відповідати найвищим стандартам навчання та проведення досліджень, для чого необхідно розробляти і втілювати ефективні системи матеріального заохочення науково-педагогічних працівників.

9. Розбудовувати в університеті середовище активної наукової спільноти. Даний аспект ще не досить повно враховується сучасними університетськими закладами, у тому числі в аудиторній роботі. Вважається, що активна наукова спільнота формується за умови, коли у процесі навчання студенти досягають спільні цілі, загальну мету, сповідають єдині цінності. Саме за таких умов студенти генерують найбільшу продуктивність та високу мотивацію до навчальної діяльності.

Як показує світовий досвід, формування ефективної наукової спільноти як ключового чинника нарощення дослідницької конкурентоспроможності університету можливе за такими ключовими напрямками:

- використання спеціально спроектованих аудиторних приміщень;
- застосування інформаційних технологій для налагодження контактів і співпраці;
- вдосконалення навчально-педагогічного середовища.

Яскравим прикладом такого сприятливого навчального середовища є сучасний навчальний офіс дослідницького університету Лондонська школа економіки і політичних досліджень. Цей комплекс аудиторій являє собою імітацію справжнього бізнес-офісу, в якому для студентів проводяться спеціалізовані види аудиторних занять за участі представників фірм, компаній, що дозволяє в режимі симуляції відтворювати бізнес-процеси і на цій основі вчитися приймати ті чи інші бізнес-рішення. Крім того, офіс слугує місцем проведення спільних урядових семінарів, наукових форумів, виконує функції консалтингового центру, із широким залученням студентства. Він по суті є сучасною інноваційною лабораторією університету.

¹ Boyer Commission on Educating Undergraduates in the Research University. Reinventing Undergraduate Education: A Blueprint for America's Research Universities, 1998. — 53 p. Available at: <http://www.eric.ed.gov>.

Прикладом раціонального технічного забезпечення навчального процесу є Гарвардський університет. Часто заняття в цьому закладі проводяться в аудиторіях-амфітеатрах, де одночасно можуть розміститися до 90 студентів. Перед кожним студентом встановлена табличка з його іменем й викладачі можуть запросити будь-кого зі студентів до дискусії, не відриваючись від дошки. Аудиторії обладнані паралельними дошками, які змінюються таким чином, що зникає потреба у витиранні відповідних написів на них. Аудиторії обладнані також відеозасобами з екранами, що використовуються у разі потреби. Крім того, кожне заняття записується безперервно відеореєстраторами залежно від кількості студентів, а здійснені записи слугують доказом активності кожного студента на занятті, а також матеріалом для наступного його аналізу викладачами, представниками компаній і студентами. Також часто має місце пряма відеотрансляція лекційних занять у мережі Інтернет.

Важливою складовою в системі організації аудиторної роботи у дослідницьких університетах є лекційні заняття. Багатьма університетськими закладами розробляються загальні рекомендації для їх проведення й відповідні матеріали розміщуються на офіційному сайті. Так, у Стенфордському університеті розроблені загальні рекомендації щодо підготовки, проведення лекцій, залучення аудиторій до активної роботи й особливого значення надається зворотному зв'язку після проведення лекційних занять¹. Викладачам Стенфорду для активізації аудиторної роботи під час лекції рекомендується, наприклад, використовувати невеликі тести або інші технології оцінювання, які перевіряють розуміння аудиторією цілей лекційного заняття. Студенти, зокрема, мають відповісти одним-двома реченнями на такі запитання: «Що було найголовнішим аспектом сьогоднішньої лекції? Що ви не зрозуміли?» Проводити такі види діяльності лекторам радять упродовж кількох лекцій, на що витрачається не більше 15 хвилин, однак в результаті можна отримати багато інформації про студентів. Також у ході навчання рекомендується застосовувати формативне (поточне) оцінювання в середині семестру або запитувати студентів щодо відповідних пропозицій та коментарів щомісяця, виходячи з яких можна було б оперативно скорегувати навчальний процес. Крім того, в університеті розроблено спеціальну програму — «Програма розвитку ораторських здібностей», яка дає змогу кожно-

му співробітнику та студентам розвинути свої комунікаційні й ораторські навички, передбачає проведення різноманітних майстер-класів, семінарів для підвищення професійної майстерності учасників тощо.

Велика увага в дослідницьких університетах США приділяється інтегруванню в аудиторну роботу саме дослідницького елемента. Для цього, як показали здійснені нами узагальнення, часто використовуються такі методи ефективного поєднання викладання і досліджень:

- організація так званих гостьових лекцій за участю колег чи відомих наукових експертів у тій чи іншій сфері з метою публічного обговорення на лекційному занятті зі студентами важливих аспектів досліджень;

- використання на заняттях спеціальних відеоматеріалів чи презентацій, інших матеріалів, завчасно зібраних і підготовлених, які стосуються досліджуваних проблем і відображають погляди авторитетних учених у тій чи іншій сфері;

- залучення останніх результатів наукових досліджень до навчальної програми задля їх опрацювання і обговорення на лекційних та інших заняттях;

- розробка спеціального пакета наукових завдань для студентів з метою розвитку у них навиків фахового огляду літературних джерел, планування різного роду наукових експериментів, написання рецензій, презентації наукових доповідей на конференціях, належного оформлення документів для отримання дослідницьких грантів тощо;

- залучення студентів до участі в наукових проектах, спеціалізованих студентських наукових спільнотах, інтернет-форумах і дискусіях, для обговорення та опрацювання важливих наукових питань.

З метою дослідження важливості та рівня значущості оцінювальної компоненти в системі аудиторної роботи університетського закладу було вивчено й проаналізовано сучасні практики оцінювання навчання студентів на основі низки навчальних дисциплін, які викладаються в університетах світового рівня. До уваги бралися такі показники, як частка аудиторної роботи (процентний внесок у загальну оцінку) порівняно з проміжними модулями та фінальним іспитом (табл. 2).

У результаті проведених аналітичних досліджень було визначено, що частка аудиторної компоненти є доволі високою для переважної більшості навчальних дисциплін, що бралися до уваги, і становить від 5 до 40 %, а в окремих випадках є основною оцінкою для атестації студента з дисципліни. Водночас фінальний іспит у структурі загальної оцінки за навчальний курс становить від 20 до 50 %.

¹ Lecturing / Center for Teaching and Learning. Stanford University — <http://ctl.stanford.edu/handbook/lecturing.html>.

Таблиця 2

СЕРЕДНІ ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ АУДИТОРНОЇ КОМПОНЕНТИ
НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ДОСЛІДНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ СВІТОВОГО КЛАСУ*

Навчальні дисципліни	Частка аудиторної роботи, %	Проміжні іспити, модулі, %	Фінальний іспит, %
Вступ до економетрії	5—25	30—40	35—45
Вступ до економіки	10—30	30—70	20—50
Вступ до мікроекономіки	5—10	40—70	25—50
Глобальний маркетинг	10—20	55—70	20—25
Міжнародна економіка	30—40	40—60	30—40
Міжнародні фінанси	100 (немає іспиту)	—	немає

* Складено за матеріалами навчальних програм дослідницьких університетів.

Світова практика розвитку та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті демонструє тенденцію широкого залучення до навчальної аудиторної роботи сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Поруч із цими радикальними змінами змінюється й самий зміст освіти, освітні методики і дидактичні підходи. З-поміж сучасних світових тенденцій розвитку інформатизації освіти варто звернути увагу на такі основні з них:

- розвиток відкритої освіти;
- активне запровадження нових засобів та методів навчання, що орієнтовані на використання інформаційних технологій;
- синтез засобів і методів традиційного та комп'ютерного навчання;
- формування системи безперервного навчання за посередництвом ІКТ як універсальної форми діяльності, спрямованої на постійний розвиток особистості протягом усього життя.

Під відкритою освітою експерти розуміють різні види освітньої діяльності, у яких знання, ідеї і важливі аспекти методики та організації навчання й викладання вільно поширюються і використовуються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Запровадження відкритої освіти з початку 2000-х років у багатьох країнах є однією з визначальних тенденцій розвитку світової системи вищої освіти та освіти дорослих. Про це свідчать як об'єктивні зміни у навчальних закладах і навчальному процесі, так і дедалі більша увага до відкритої освіти з боку урядів і міжнародних установ, освітніх та наукових інституцій. Як зазначають фахівці, з моменту рішення Масачусетського інституту технологій, ухваленого у 2001 р., щодо надання відкритого доступу до усіх своїх навчальних матеріалів мину-

ло трохи більше 10 років, а принципи відкритої освіти дедалі більше стають сучасним стандартом¹. Масштабні ініціативи з запровадження елементів відкритої освіти сьогодні втілюються у десятках країн, серед яких фігурують як лідери (США і Великобританія), так і держави, що прагнуть максимально швидко подолати відставання в освітній та науковій сферах (КНР і В'єтнам).

Широке поняття відкритої освіти тісно пов'язане з активним застосуванням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій (передусім, можливостей мережі Інтернет) в освітньому процесі та наукових дослідженнях. У цьому зв'язку відкрита освіта, зокрема, передбачає:

- забезпечення відкритого доступу до освітніх і навчальних матеріалів (підручників, посібників, курсів тощо), результатів наукових досліджень;
- істотне розширення можливостей для колективної роботи в рамках навчального процесу як на вертикальному рівні викладач-студент (також і у дистанційній освіті), так і за горизонталлю — між колегами-вчителями та викладачами вищих навчальних закладів (як і студентами й аспірантами в рамках вирішення конкретних освітніх та наукових завдань);
- базований на сучасних комп'ютерних технологіях менеджмент освітнього процесу, що відкриває широкі можливості для істотного підвищення як поінформованості громадськості про стан справ

¹ Відкрита освіта: колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання / За ред. Тору Іїюсі та М.С. ВіджаяКумара / Переклад з англ. А. Іщенко, О. Насика. — К.: Наука, 2009. — 256 с. — Режим доступу: http://www.vidkrytaosvita.org.ua/resources/vidkryta_osvita.pdf.

в освіті, так і значного зростання ефективності управління системою освіти на всіх рівнях.

Загалом, основні переваги застосування ІКТ в університетській навчально-дослідницькій практиці полягають у можливості:

- поєднувати процеси вивчення, закріплення і контролю засвоєння навчального матеріалу, які за традиційного навчання найчастіше є розірваними між собою;
- індивідуалізувати навчальний процес, зменшуючи фронтальні види робіт і збільшуючи частку індивідуально-групових форм і методів навчання;
- сприяти підвищенню мотивації до навчання та розвитку креативного мислення;
- економити навчальний час;
- забезпечувати інтерактивність, наочність та краще засвоєння інформації.

Разом з тим, інформаційно-комунікаційні технології не витісняють традиційні методи і прийоми навчання, вони дозволяють наблизити його методики до вимог найсучаснішої університетської практики, наявних реалій сьогодення.

Зокрема, певна традиційність характерна для мотиваційних чинників навчального процесу, коли визначальними є міжособистісні психологічні відносини і ставлення викладачів до студентів.

Безумовно, важливу роль у навчанні студентів, зокрема у системі аудиторної роботи, відіграє мотивація. Викладачі повинні усвідомлювати основні шляхи адаптації навчального плану й методів аудиторного навчання до вимог, потреб та інтересів студентів, ефективно мотивувати їх до роботи в аудиторії, аби навчальний процес відбувався як цікава, захоплива, цілеспрямована діяльність, що веде до набуття компетенцій. Саме тому сучасні дослідники та експерти приділяють велику увагу мотиваційній компоненті, пропонуючи і розвиваючи власні підходи, принципи, стратегії мотивації студентів.

У цьому контексті на окрему увагу заслуговує класифікація ключових принципів мотивації студентів, розроблена експертами Центру освітніх досліджень та інновацій ОЕСР (рис. 4). 3-поміж

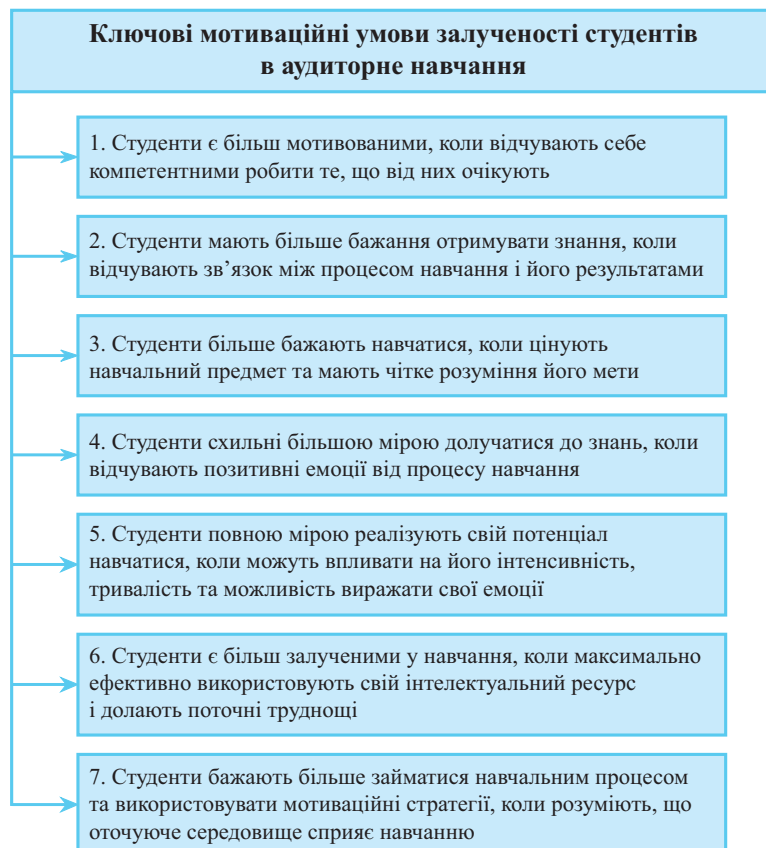

Рис. 4. Ключові мотиваційні умови залученості студентів до аудиторного навчання

Джерело: The Nature of Learning: Using Research to Inspire Practice — Ed. by Hanna Dumont, David Istance and Francisco Benavides. — Centre for Educational Research and Innovation, OECD. — 09 Aug 2010. — P. 99—109.

них найважливішими є такі, як культивування в університетському закладі, аудиторії сприятливого середовища, в тому числі коли студенти відчують себе компетентними робити те, що від них очікують; наявність ефективного зворотного зв'язку між викладачем і студентом; зв'язок між процесом навчання і його результатами; формування такої емоційно насиченої атмосфери навчання, яка через високу залученість студентів стимулює відповідний інтелектуальний процес тощо.

Дослідниками також розвинуто багато інших теорій мотивації студентів до ефективної аудиторної роботи, з-поміж яких особливу увагу варто звернути на теорію підтримуючої мотивації Джеремі Хармера (теорія «*n'яти А*»). Ця теорія головним чином акцентує увагу на способи підтримання мотивації в аудиторії у форматі таких її п'яти ключових елементів:

1. Активність (*Activity*) — у ході аудиторної роботи для ефективної мотивації студентів до навчання важливо використовувати активні форми навчальної діяльності (майстер-класи, рольові ігри, творчі заняття у міні-групах).

2. Посередництво (*Agency*) — студенти виявляють більшу творчість, зацікавленість у навчанні у разі, коли виконують функції певного агента чи посередника, викладача, який делегує частину своїх повноважень студентській аудиторії (участь студентів у вирішенні завдань, виконання яких покладене лише на викладача — презентація навчального матеріалу, організація та управління процесами в міні-групах, контроль процесу навчання та участь у його оцінюванні).

3. Турбота про студента (*Affect*) — атмосфера турботливого ставлення викладача до студентів стимулює їх навчальну діяльність у ході аудиторного заняття (викладач повинен поіменно

знати своїх студентів і у ввічливій формі до них звертатися).

4. Адаптація (*Adaptation*) — спроможність викладача етично та адекватно реагувати на неочікувані події, що можуть виникати в процесі аудиторної роботи, його персональна гнучкість та здатність адаптуватися до змін навчального середовища стимулюють більшу залученість студентів до навчання.

5. Ставлення викладача до своїх обов'язків (*Attitude*) — викладач повинен демонструвати високий професіоналізм у своїй сфері, аби студенти з повагою та зацікавленням сприймали пропонований їм навчальний матеріал (викладач, який оперує у ході аудиторної роботи результатами останніх наукових досліджень у своїй сфері, вміло й ефективно використовує сучасні освітні технології, викликає більше захоплення у студентів, глибший інтерес до навчання).

Отже, в сучасній практиці дослідницьких університетів світового класу важливого значення набувають організація та зміст аудиторної роботи, як складна і багатовимірна система дій та механізмів, покликаних надавати студентам глобальних компетенцій. Ключовими компонентами цієї системи є: навчальна і викладацька діяльність, необхідність пріоритетного розвитку яких фіксується у стратегічних документах багатьох університетів; методи активізації аудиторного навчання, що дозволяють інтегрувати в навчальний процес дослідницьку складову; стратегія оцінювання та мотиваційні умови залученості студентів до аудиторного навчання. Від ефективного поєднання зазначених компонентів залежить наукова продуктивність дослідницьких університетів та їх міжнародна конкурентоспроможність.

Виклики та потенціал інноваційного розвитку в Україні

Гудрун Румпф

PhD, провідний експерт ЄС
з інноваційної політики, Люксембург

Анотація

Метою статті є спроба виявити основні труднощі, які постають перед Україною в процесі її інтеграції у глобальну ринкову економіку. Зокрема, пропонується до огляду система заходів, за допомогою яких українські університети можуть сприяти підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, розвитку підприємництва, ефективній реалізації науково-технічного потенціалу України. Матеріал підготовлено задля ініціювання інтерактивної дискусії як щодо різних сценаріїв дій, інноваційної стратегії, так і законодавчого оформлення необхідних реформ на шляху становлення в Україні конкурентоспроможної економіки знань. Стаття узагальнює результати досліджень автора під час роботи над проектом ЄС «Стимулювання інноваційних стратегій, політик та регулювання в Україні»¹, в рамках якого також розроблялись варіанти стратегій реформування вітчизняної системи університетського управління.

Ключові слова: інноваційний розвиток, науково-технічний потенціал, дослідницький університет, фінансова автономія університетів, брокерські функції університету.

¹ Румпф Г., Спроджілопулос Г. Інноваційна політика: Європейські орієнтири для України. — Т. 3: Інновації в Україні — Варіанти стратегій дій. — К., 2011. — Режим доступу: http://innopolis.com.ua/wp-content/uploads/GR_Monograph_volume_3_EN.pdf.

Передусім ще раз хочу привітати Україну з 20-річчям її незалежності. Країна пройшла довгий шлях складного перехідного процесу (який триває й донині), від державної до ринкової економіки. Проте все ще здається, що українці не покладаються на те, що держава сприяє ефективному використанню національних талантів. Коли помер співзасновник «Apple» Стив Джобс, у світі не стало одного із найвизначніших інноваторів. З цього приводу українці майже одноголосно заявили, що якби він народився в Україні, то найімовірніше залишив би країну, емігрувавши за кордон. Настільки несприятливими в українській державі є умови для ведення підприємницької/інноваційної діяльності.

Я мала честь працювати з викладачами Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана у різних ситуаціях. В університеті багато розумних та відданих своїй професії людей. Однак дуже мало тих, хто започатковує новий бізнес в Україні. Це також властиво іншим провідним університетам України.

Після раптового та несподіваного здобуття незалежності у 1991 р. технологічні, наукові та освітні інституції України опинилися у непростому становищі.

Маючи нагромаджений за радянських часів значний ресурс, можна було очікувати, що після певного періоду адаптації Україна буде готовою просуватися вперед та виявиться здатною ефективно конкурувати на глобальному ринку ідей і технологій, а також у сферах досліджень та інновацій. Однак цього не сталося. Хоча у своєму дослідженні глобальної стабільності «Геоінформатика та сталий розвиток»² Світовий центр даних оцінював Україну наприкінці 1980-х рр. як державу, що має одні з найкращих умов серед країн колишнього Радянського Союзу та його сфер впливу, які, однак, Україна не спромоглася використати на свою користь. За останні чотири роки у рейтингах глобальної конкурентоспроможності спостерігається зниження позицій держави. Дотепер, після 20 років незалежності, Україна все ще не здатна цілком використати свій значний освітній, науковий та промисловий потенціал. Зважаючи на

² <http://www.wdc.org.ua>

різноманітні тенденції на шляху трансформації національної економіки, актуальним й наразі залишається ключове питання: «Чи можна зупинити і повернути в протилежний бік економічний занепад в Україні, і якщо так, то яким чином?» Розуміння того, чому така технологічно розвинена країна не процвітає, здатне пролити світло на те, чого для цього не вистачало раніше і що необхідно для цього тепер.

Існували різноманітні перешкоди на шляху до позитивних соціально-економічних змін в Україні, починаючи з шоку після розпаду Радянського Союзу до усвідомлення того, що Україна не була повністю підготовлена до незалежності та не була готова відповідати вимогам ринкової економіки, орієнтованої на споживача, аби самостійно отримати від цього переваги. Ринкова економіка вимагає багато ініціатив та капіталу. Ініціативи, які часто з'являлися, далі не розвивалися. Не було прецедентів розвитку бізнесу до великих масштабів. Не було готових методів визначення того, хто чим володіє, особливо коли справа дійшла до інтелектуальної власності. Не було законів, які б захищали винахідників, інвесторів, бізнесменів та їхні справи. Як серед потенційних інноваторів, так і серед законодавців бракувало знань та досвіду в тому, яким чином працюють ринкові економіки західного типу. Щодо капіталу, то Україна була у скрутному становищі, аби утримувати себе, і в неї не вистачало капіталу для інновацій та комерційних інвестицій. Іноземний капітал, з огляду на законодавчу невизначеність та ризики, й дотепер з обережністю ставиться до ідей інвестування в українську економіку.

Як виявляється, Україні, як і іншим країнам колишнього Радянського Союзу, важко змінюватися. Світ стає очевидцем боротьби, яка виникає, коли країна та її громадяни повинні свідомо обрати інший спосіб життя та ведення справ. За колишньої радянської системи наукові дослідження та інновації перебували, в основному, в державній власності, а отже, повинні були суворо контролюватися. З часу отримання незалежності Україна та інші країни СНД намагалися розробити законодавчі системи, які б допомогли управляти їх науковою діяльністю. Дехто все ще з підозрою ставляться до західних моделей створення та ведення бізнесу. Зміна старих звичок та переконань у країні потребує освіти, перекваліфікації, переосмислення та часу.

Стара планова економіка занепадала. Колишня система визначала цінність та вартість різноманітних наукових і технологічних напрямів діяльності, відповідно до чого визначалися подальші пріоритети держави. Найважливішим серед цих пріоритетів був воєнно-промисловий комплекс. Загалом вигоди не були прив'язані до економі-

ки чи споживача; інновації для споживачів та їх комерціалізація не могли стати ключовим пріоритетом державної економіки.

Перехід до ринкової системи, орієнтованої на споживача, визначив необхідність змін пріоритетів держави. Їхня зміна означала б також зміну встановлених систем винагород, почестей та привілеїв, які активно культивувалися в радянську епоху. Деякі сегменти суспільства бажали відкинути чимало таких колишніх цінностей; інші цього не прагнули. І до цих пір відбувається формування життєздатної, об'єднавчої та динамічної української ідентичності, а також триває боротьба за втілення корисних та ефективних змін. За таких умов економічна допомога Україні є вкрай необхідною у сферах науки, інновацій, технологій, комерціалізації, у тому числі через механізми міжнародної співпраці та обміну знаннями.

Загальновідомо, що економіки Заходу базуються на знаннях. Технології є провідним фактором виробництва, а через патентування й ліцензування та утворення нових компаній створюються високотехнологічні робочі місця. Успіх веде до прибутків та більшої кількості робочих місць, які згодом стимулюють національний добробут, національну стабільність і подальші інвестиції. Усього цього вкрай не вистачає Україні сьогодні. Кожного року близько 100 тис. студентів стають випускниками українських університетів лише для того, щоб з'ясувати, що економіці України все ще потрібно створити достатню кількість відповідних робочих місць задля влаштування цих щорічних потоків освічених професіоналів. Існує нагальна потреба розвитку високотехнологічних ідей та продуктів, які зможуть конкурувати на міжнародних ринках.

Для комерційного використання наукових досліджень в Україні існує багато перешкод: науковцям бракує відповідних знань, досвіду та готовності до комерціалізації; керівництву не вистачає ефективних управлінських навичок у сфері дослідницької діяльності; фінансування інновацій є недостатнім; комерційному використанню дослідницької діяльності перешкоджають недоліки законодавчої системи; загалом відсутня ефективна інфраструктура для інновацій. На противагу цьому, ринкові економіки стимулюються завдяки діяльності експертів з бізнесу та комерції, від магістрів бізнес-адміністрування (МБА) до юристів з питань патентування та корпоративних прав, від інноваційних менеджерів та менеджерів з управління знаннями до експертів з розвитку бізнесу. Таких експертів недостатньо в Україні, адже в минулому не було відчутної потреби у них чи в їхніх послугах, на відміну від умов сьогодення.

За даними національної статистики, лише 14,2 % вітчизняних підприємств залучено до інноваційної діяльності та лише 6,7 % товарообігу реалізується через інноваційне виробництво. Усі ці чинники підкреслюють необхідність навчання кадрів, набуття досвіду та залучення ефективних практик. Для отримання можливості конкурувати на глобальному рівні, різні українські професійні та соціальні інститути повинні розуміти, яким чином технології сприяють отриманню грошей та як вони впливають на економіку, а потім координувати власні зусилля на шляху до корисних цілей.

Звичайно, існують перешкоди, які державі необхідно подолати; проте фундамент та потенціал для інновацій існує. В Україні сьогодні налічується 100 тис. промислових підприємств, близько 200 наукових інститутів та університетів, діє активна наукова спільнота з близько 100 тис. науковців. Щодо загальних обсягів природних ресурсів, Україна посідає провідні місця у світі по вугіллю, металах, уранових рудах та мінералах. Хоча в експорті країни переважають товари металургії (до 35 %), щороку частка машинобудування, виробництва високоточного обладнання та інформаційних технологій зростає. Більш яскравим доказом високого технологічного потенціалу України є той факт, що сучасних випускників українських університетів та науковців приймають на роботу в усіх частинах світу, і дотепер Україна залишається одним зі світових лідерів у космічних та авіаційних технологіях, серцево-судинній хірургії, високотехнологічному зварюванні металів та у підготовці сертифікованих комп'ютерних програмістів.

На політичному рівні в 2007 р. Парламент України ухвалив закон, що дозволяв створити перший у країні науковий парк у Київському політехнічному інституті (КПІ), найбільшому університеті країни, таким чином створюючи умови для процвітання інноваційної діяльності. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів № 163 від 17 лютого 2010 р. «Постанова щодо дослідницьких університетів» було окреслено 31 критерій «дослідницького університету». Ці критерії підтверджують дослідницький статус університету, що передбачає з-поміж іншого як обов'язок, так і право, мати науковий парк. Здається, докладені зусилля привели до певних успіхів: у 2011 р. уперше два українських університети потрапили до престижних міжнародних рейтингів (QS Світовий рейтинг університетів, ТОП-700).

Крім того, важливо зазначити, що навіть у нинішній час економічних труднощів співпраця між інвесторами та науковцями-інноваторами може бути взаємовигідною, і комерційний потенціал від наукових винаходів й технологічних

розробок може бути дуже значним, якщо знайти час на їхнє відкриття та опрацювання. Українські науковці прагнуть, аби їхні розробки й винаходи застосовувалися споживачами на глобальній арені, і вони шукають спільні можливості з інвесторами Заходу для реалізації своїх прагнень. Чим більше навчання, досвіду та практики з Заходу можна буде отримати, з чим більшою кількістю кваліфікованих бізнес-професіоналів та управлінців вони зможуть співпрацювати, тим швидше вони матимуть можливість стати учасниками глобальної ринкової економіки. Очевидно, що навчання бізнес-професіоналів/управлінців є одним із ключових чинників трансформації у цій сфері.

Рекомендації щодо стратегії

Наші зусилля було сконцентровано на визначенні деяких основних бар'єрів на шляху до інновацій з метою розроблення комплексу дій, які можуть бути корисними для відповідної стратегії. Для цього було проаналізовано методи управління університетами в ЄС та Україні, проведено порівняння з європейськими державами. Окреслено основні питання та проблеми у ході втілення стратегічної політики.

Українські університети є фундаментом національної системи інновацій. З огляду на це, важливо з'ясувати, як підвищення ролі українських університетів може сприяти наближенню України до конкурентоспроможної економіки, заснованої на знаннях. Деякі українські університети лідирують у технологіях та науці. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана є одним з таких. Він активно розвиває наукові й економічні зв'язки та партнерство з різними інституціями по всьому світу. Такі зв'язки можуть бути високоефективними у сфері управління знаннями та інноваціями. Вони спроможні виростити в Україні потужну кількість експертів, що зумовить відчутні зміни в соціально-економічній сфері країни загалом. Вони можуть стати інструментом розвитку інноваційного підприємницького клімату в українській промисловості та бізнесі, тим самим сприяючи переходу України на більш продуктивний шлях економічного поступу.

У підсумку можна дати чотири основні рекомендації для українського уряду:

1. *Надати українським університетам деяку фінансову автономність*, аби вони дістали змогу здійснювати певні фінансові операції без залучення тривалих і трудомістких процедур подання заяв до Казначейства України. Дозволити українським університетам використовувати кошти, надані у вигляді допомоги, грантів, дарів, спонсорства та інших внесків, без дотримання процедури державних закупівель, що перед-

бачено законодавством України. На початковому етапі такий порядок можна запровадити в університетах зі статусом «дослідницький». Дозволити університетам записувати дохід, що надходить від грантів, спонсорів, здійснення досліджень за контрактом або ІР ліцензування та комерційної діяльності по кредиту. Дозволити університетам самостійно управляти доходом від зазначеного фінансування з метою заснування університетських закладів з обміну технологіями, стимулювання професорів та винахідників, реалізації міжнародних проектів, підтримки сфери досліджень й розробок, організації міжнародних конференцій, оновлення університетського обладнання та лабораторій, публікації статей та журналів, просування університету та його програм досліджень, відряджень українських та іноземних професорів, надання високих іменних стипендій обраним студентам та подібної діяльності.

2. *Стимулювати залучення дослідницьких інститутів та університетів до комерційної діяльності.* Розглянути можливість підвищення частки державного бюджету для стимулювання дослідницьких інститутів та університетів співпрацювати з промисловістю (дослідження за контрактом, бізнес-тренінги тощо). Спеціальні програми такої співпраці необхідно запроваджувати через певні агенції чи створення спеціальних фондів. З огляду на досвід ЄС, середній університет може збільшити свої витрати від 10 % до третини, на співпрацю з промисловістю. Якісний ефект пояснюється більш сфокованими дослідженнями з посиленням залученням університетського персоналу до промисловості.

3. *Спростити численні регламенти дослідницьких інститутів та університетів.* З цією метою необхідно чітко визначити і прописати джерела формування статутних фондів з боку інститутів та університетів, процедуру включення прав на інтелектуальну власність до статутних фондів. Стимулювати університети й дослідницькі інститути, не оподатковуючи їхні доходи від ліцензування та інших додаткових послуг, за-

лишаючи їх університетам для здійснення модернізації власних лабораторій та обладнання. Університети та інститути повинні розподіляти отримувані доходи між закладами обміну технологіями, кафедрами/відділами університету/інституту, в яких здійснюються дослідження, та дослідниками. Для виконання цієї функції необхідно призначити аудиторів у кожній установі. Університети та дослідницькі інститути повинні звітувати про доходи від ліцензування, про інвестиції від зовнішніх інвесторів у дослідження й розробки та додаткові послуги, про кількість створених робочих місць, розроблених медичних та соціальних продуктів тощо.

4. *Розширити ефективні брокерські функції* (тобто відділи взаємодії) в основних дослідницьких інститутах, базуючись на реальних ринкових моделях. Рекомендується, щоб управлінський та адміністративний персонал університету мав навички з таких предметів, як бухгалтерський облік, оцінювання технологій, ліцензування, маркетинг технологій та створення дочірніх компаній та ін. У цьому зв'язку варто було б перейняти корисний досвід Центру наук та технологій України (ЦНТУ) і нових закладів технологічної взаємодії (на базі Інституту фізики НАНУ, Інституту прикладних наук (Київ), Інституту радіофізики та електроніки НАНУ в Харкові, Інституту технічної механіки НАНУ в Дніпропетровську), а також надавати послуги для професійної демонстрації обраних технологій на міжнародних виставках та в режимі он-лайн.

Відносини між університетами та інститутами і цими закладами повинні регулюватися спеціальними законодавчими актами, які захищатимуть інвесторів та не дозволятимуть адміністрації університету та інституту отримувати односторонні переваги від результатів розробок і досліджень університетського та інститутського персоналу. Дані з основних університетів та відділів взаємодії в ЄС (наприклад, Агентство з використання патентів Саарленд) свідчать про потребу в персоналі у кількості близько п'яти зайнятих осіб на повний робочий день (досвідчених професіоналів).

Моніторинг умов працевлаштування університетських випускників як головне джерело інформації про деформації в освітній сфері

Йоанна Жира

Професор, директор Інституту економіки,
соціології та філософії університету
«Краківська політехніка», Польща

Анотація

У статті на основі аналітичного узагальнення результатів пілотних опитувань представників університету «Краківська політехніка», що систематично проводяться зусиллями закладу з 2006 р., здійснено системне дослідження умов працевлаштування університетських випускників у Польщі. З використанням відповідного методологічного апарату проведено оцінювання якості навчання в університеті, досліджено характеристики трудової зайнятості випускників, затраченого ними часу на пошук праці та особливостей розвитку професійної кар'єри. Обґрунтовано, що зібрані дані та розроблена методологія моніторингу можуть бути ефективно використані для дослідження наявних деформацій у системі університетської освіти, масштабу та першопричин невідповідності між вищою школою та ринком праці.

Ключові слова: умови працевлаштування випускників, ефективність навчання, компетенційні очікування працедавців, структурні деформації у вищій освіті, ринок праці.

Система вищої освіти в Польщі як складова системи освіти регулюється власним законодавством¹, що приділяє значну увагу автономії вищих навчальних закладів². Відповідно до нього, державні та приватні вищі навчальні заклади функціонують як автономні інституції, що можуть пропонувати власні навчальні програми, тоді як роль державного регулятора обмежено визначенням організаційних та компетентнісних засад (перелік спеціальностей, академічні стандарти, вимоги до кадрового забезпечення тощо). Внаслідок лібералізації сфери вищої освіти кількість студентів та випускників вищих навчальних закладів у Польщі стрімко зросла з початку 1990-х років (рис. 1). Якщо на початку трансформаційного процесу студентами ставали лише 9,8 % випускників середніх шкіл, то в 1998/1999 навчальному році цей показник зріс до 25,4 %. Надалі питома вага студентів стабілізувалася на рівні 37–38 %.

Донедавна існували припущення, що вищий показник частки студентів у суспільстві майже автоматично трансформується у вищий рівень заробітної плати, нижче безробіття та вищий темп зростання ВВП³. Проте останнім часом з'явилося чимало емпіричних свідчень, що збільшення витрат на освіту, передусім на вищі навчальні заклади, не гарантує автоматично ні вищого рівня заробітної плати, ні вищого темпу зростання ВВП, як це передбачають

¹ Закон про вищу освіту було прийнято 12 вересня 1990 р., з пізнішими змінами від 27 липня 2005 р.

² Автономію закладів вищої освіти закріплено у статті 70 Конституції Польщі, прийнятій у 1997 р.

³ Barro Robert. Economic growth in a cross section of countries // Quarterly Journal of Economics. — 1991. — Vol. 10. — No. 2. — P. 407–443; Krueger Alan and Lindahl Mikael. Education for Growth: Why and for Whom? // Journal of Economic Literature. — 2001. — Vol. 39. — No. 4. — P. 1101–1136; Lucas Robert. On the mechanics of economic development // Journal of Monetary Economics. — 1988. — Vol. 22. — No. 1. — P. 3–42; Sala-i-Martin Xavier. I Just Run Four Million Regressions // NBER Working Paper No. 6252. — Washington: National Bureau of Economic Research, 1997.

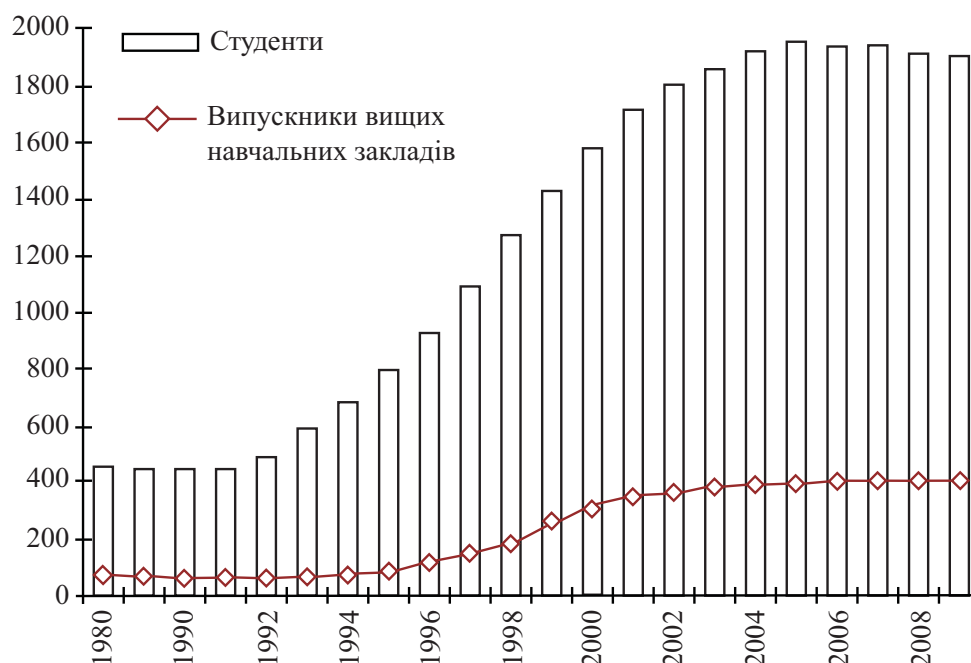

Рис. 1. Кількість студентів та випускників вищих навчальних закладів у Польщі (тис. осіб.), 1980–2009 рр.

Джерело: GUS.

численні теоретичні моделі¹. У контексті найновіших моделей ендегенного зростання дедалі більше уваги у багатьох країнах, включаючи Польщу, отримує зростаючий дисбаланс між університетською освітою та попитом на ринку робочої сили.

Анкетні дослідження умов працевлаштування університетських випускників належать до найбільш надійних джерел інформації про структурні² та компетентнісні³ деформації у цій сфері. Подібні дослідження починалися на рівні окремих університетів, але поступово трансформувалися у багатьох країнах у системні дослідження із залученням більшої кількості інституцій⁴, а в підсумку стали загальнонаціо-

нальними. Моніторинг умов працевлаштування університетських випускників дозволяє прогнозувати попит на працівників з вищою освітою у розрізі окремих галузей економіки і все частіше стає головним аргументом на користь цілеспрямованого урядового втручання, покликаного переорієнтувати потенційних студентів у напрямі певних вищих навчальних закладів та визначених спеціальностей, які забезпечують належний рівень компетентності відповідно до попиту на ринку праці⁵. Опубліковані звіти про працевлаштування університетських випускників стають важливим джерелом знань про їх кваліфікаційний рівень, що для працедавців полегшує завдання вибору необхідних фахівців, а для університетів — проведення профорієнтаційної роботи. Анкетування випускників має також мікроекономічний вимір, оскільки його результати можуть використовуватися вищими навчальними закладами у маркетингових цілях, на додаток до моніторингу власної якості навчання. Поширення інформації про успіхи ви-

¹ *Świąńska Joanna*. Badanie roli edukacji w rozwoju gospodarczym // *Ekonomista*. — 2007. — № 5. — S. 675–690.

² Структурні деформації виникають унаслідок такого вибору спеціальностей студентами, що не відповідає структурі попиту на випускників університетів на ринку праці.

³ Компетентнісні деформації стають наслідком низької якості навчального процесу, незалежно від вибору спеціальності, тобто не мають стосунку до можливого надлишку студентів на окремих спеціальностях.

⁴ Докладний огляд відповідного досвіду європейських країн подано у монографічному дослідженні «Аналіз умов працевлаштування університетських випускників. Інструменти та методи проведення у країнах Європейського Союзу та Польщі» (*Analiza losów zawodowych absolwentów. Narzędzia i metody w krajach UE i Polsce* / J. Żyra (red.). — Kraków: Politechnika Krakowska, 2007).

⁵ *Freeman James and Hirsch Barry*. College majors and the knowledge content of jobs // *Economics of Education Review*. — 2008. — Vol. 27. — P. 517–535; *Zietz Joachim and Joshi Prathibha*. Academic choice behaviour of high school students: economic rationale and empirical evidence // *Economics of Education Review*. — 2005. — Vol. 24. — P. 297–308.

пускників на ринку праці, їхній статус, рівень заробітної плати та умови працевлаштування (тимчасове чи постійне) має важливе значення при виборі майбутньої спеціальності школярами.

Метою даної статті є аналітичне узагальнення результатів пілотних опитувань випускників університету «Краківська політехніка», які проводяться на систематичній основі з 2006 р. Спочатку нами розглянуто загальнометодологічні питання, а згодом викладено отримані результати, що стосуються оцінки якості навчання, характеристик місця праці, часу на пошук праці та особливостей розвитку професійної кар'єри колишніх випускників.

Організація та методологія дослідження

У Польщі прикладні щорічні дослідження умов працевлаштування випускників зосереджено в Інституті економіки, соціології та філософії (ІЕСФ) у рамках проекту «Вдосконалення сучасної освіти інженера, менеджера і лідера в гуманістичному та економічному аспектах», що передбачає вивчення передумов ефективного використання академічних знань на ринку праці. Завдяки дослідженням працівників ІЕСФ університет «Краківська політехніка» першим серед технічних ВНЗ Польщі започаткував у 2006 році систематичний моніторинг умов працевлаштування власних випускників по шести місяцях та п'яти роках після отримання диплома. Дослідницькі підходи істотно збагатилися внаслідок участі ІЕСФ у міжнародному дослідницькому проекті «HEGESCO — *Higher Education as a Generator of Strategic Competences*», що фінансувався з коштів Європейського Союзу. Починаючи з 2011 р. розпочато дослідження умов працевлаштування випускників з досвідом трудової діяльності три роки.

Спеціалізований підрозділ для дослідження функціонування ринку праці та освітніх послуг, що створено в ІЕСФ у 2008 р., проводить дослідження у трьох вимірах:

— вивчення умов працевлаштування випускників через шість місяців, три та п'ять років після здобуття диплома про вищу освіту, що стосуються передусім відповідності місця праці здобутій освіті, ступеня використання компетенцій, які набуто і розвинуто під час навчання, передумов для розвитку кар'єри, а також особливостей виникнення невідповідності між набутими знаннями та вимогами ринку праці («*competence gap*»);

— аналіз компетенційних очікувань працевлаштованих, порівняння ефективності навчання на

окремих спеціальностях та освітніх рівнях з очікуваннями ринку праці;

— аналіз освітніх стратегій вищих навчальних закладів, покликаних забезпечити краще узгодження освіти з вимогами ринку праці (ідентифікація ефективних методів навчання, способів дієвої співпраці із середовищем бізнесу, підходів до подолання перешкод у взаємодії між університетами і ринком праці тощо).

Перше дослідження умов працевлаштування випускників університету «Краківська політехніка» 2005/2006 навчального року було ініційовано ІЕСФ і проводилося у співпраці з Кадровою агенцією в рамках проекту ZPORR, що фінансувався спільно з бюджетів Польщі та ЄС під егідою Європейського фонду співпраці¹. Вивчалися умови працевлаштування та ступінь задоволення від отриманого місця праці для 787 випускників (це становило 56 % від загальної кількості випускників університету у 2005/2006 навчальному році). Найбільш ефективним виявилось використання телефонного опитування в поєднанні із заповненням анкети опитувачем — таким чином отримано 81 % відповідей. Група з п'яти опитувачів під наглядом працівника проекту проводила опитування головним чином увечері (між 19.00 і 22.30) та у післяобідній час (від 13.30 до 15.00). Бюджет проекту опитування становив 200 тис. злотих.

Наступні опитування випускників здійснювалися ІЕСФ самостійно, за фінансування з коштів на індивідуальні наукові дослідження та за фінансової підтримки керівництва університету «Краківська політехніка». Поштова анкета як головний дослідницький інструмент з часом зазнала істотних модифікацій. Зокрема, в 2010 р. до анкети було додано кілька позицій:

- оцінка якості програми навчання;
- тривалість періоду від закінчення університету до початку пошуку роботи;
- оцінка рівня освіти, який найбільше відповідає вимогам поточного місця роботи.

Водночас з анкети було вилучено питання щодо працевлаштування під час навчання, оскільки його моніторила відповідна кадрова агенція.

¹ Методологію дослідження та найголовніші результати викладено у монографії під назвою «Перші кроки на ринку праці. Дослідження умов працевлаштування випускників Університету «Краківська Політехніка», практичний інструментарій, методологія та результати пілотного опитування випускників року 2005/06» (Żyra, J. Pierwsze kroki na rynku pracy. Badanie losów zawodowych absolwentów Politechniki Krakowskiej, narzędzia badawcze, metodologia i wyniki badania pilotażowego rocznika 2005/06. — Krakow: Politechnika Krakowska, 2007).

На початковій стадії дослідження ми зіткнулися з кількома юридичними й організаційними перешкодами, адже хибна інтерпретація законодавства щодо охорони особистої інформації створювала певні застереження окремих факультетів стосовно використання для дослідницьких цілей електронних адрес і телефонних номерів анкетованих. Ще одну перешкоду становив брак баз даних з адресами випускників. Разом з тим структурні підрозділи та університет «Краківська політехніка» загалом за останні кілька років стали набагато краще підготовленими до проведення опитувань випускників. Документ про згоду на участь в опитуванні включено до переліку процедурних моментів при завершенні навчання. Якщо студент-випускник дає таку згоду, його електронна адреса і номер мобільного телефону вносяться до бази даних. Заслуговує на увагу, що співпраця з деканатами є надзвичайно важливою для інформаційного супроводу процесу анкетування. Зокрема, прямий контакт з випускниками під час урочистого вручення дипломів, яке зазвичай організовується на факультетському рівні, значно підвищує шанси анкетного опитування на успіх.

Результати опитувань випускників за період 2006–2010 рр. (шість місяців після отримання диплому)

Отримані дані дозволили проаналізувати оцінку якості навчальних програм та умов працевлаштування випускників університету «Краківська політехніка» відразу ж після завершення навчання.

Програма навчання

Понад 60 % випускників задекларували готовність повторити вибір місця навчання та обраної спеціальності. Близько 40 % випускників 2010 р. вважали, що їхнє навчання має високий суспільний статус, а програма навчання була дуже вимогливою в інтелектуальному вимірі, передбачаючи розвиток професійних і загальних компетенцій у широкому спектрі можливих застосувань (рис. 2). Навчання в університеті розглядалось як серйозний фундамент для майбутньої кар'єри. Для 65 % випускників 2010 р. здобуття ступеня магістра виявилось дуже важливим для виконання професійних обов'язків на поточному місці роботи.

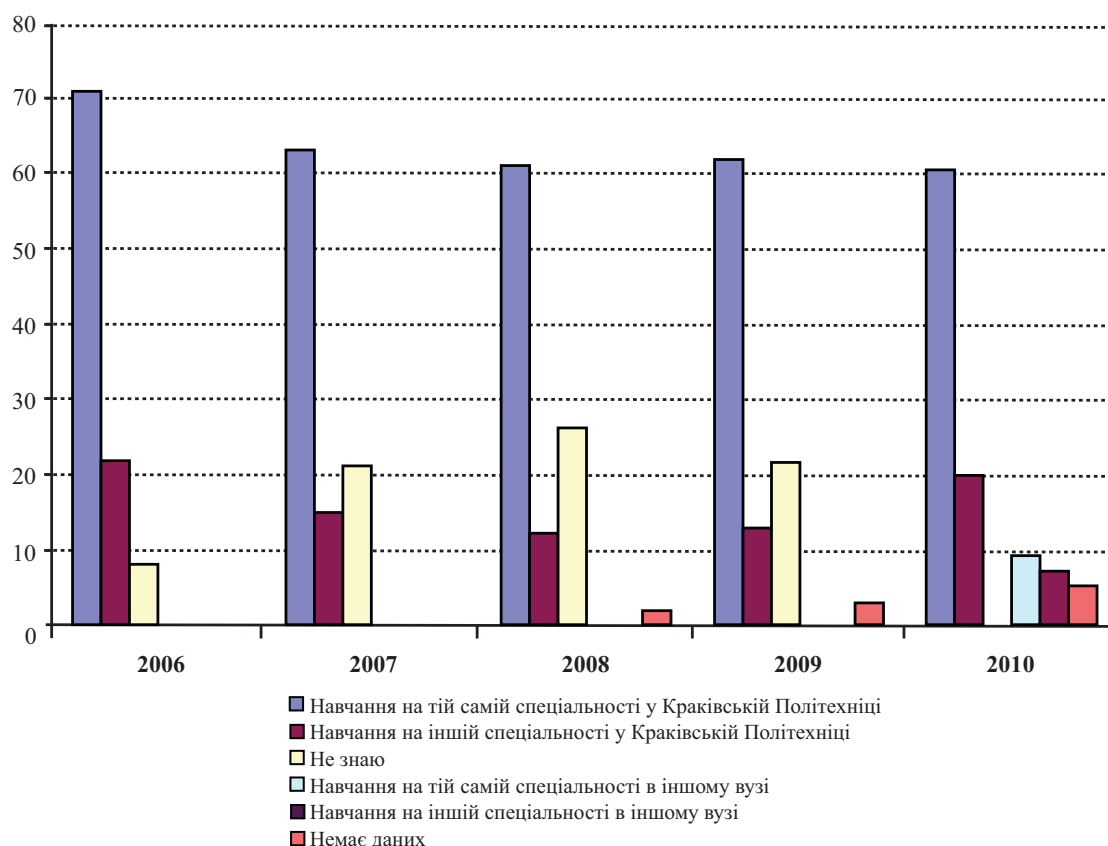

Рис. 2. Відповіді на питання про можливий повторний вибір місця навчання та спеціальності випускниками 2006–2010 рр. (% від усіх опитаних)

Майже 50 % випускників вважали, що під час навчання започаткували процес вдосконалення власних компетенцій у формі додаткових професійних знань, володіння інформаційними технологіями, здатності до ефективного спілкування, знання іноземної мови. Головною мотивацією для участі в додаткових професійних програмах були як краща адаптація до попиту на ринку праці, так і особиста зацікавленість (рис. 3). Переважна більшість випускників була зацікавлена у післядипломній освіті.

Працевлаштування

Через шість місяців після завершення навчання 80 % респондентів засвідчили повну відповідність між власною програмою навчання та вимогами місця роботи. Здобута спеціальність стала важливим чинником отримання роботи. Майже 90 % працевлаштованих випускників підписали трудові контракти або ще до отримання диплому, або відразу ж після цього.

Більшість випускників отримали місце роботи у місцевих та іноземних малих і середніх підприємствах (МСП), а близько 35% випускників були працевлаштовані у великих корпораціях. Відповідно до оцінок випускників, головними перешкодами для отримання постійної роботи слугують недостатньо привабливі пропозиції на ринку праці в аспектах заробітної плати та кар'єрного зростання. Майже 33 % респондентів розглядають перше робоче місце як базис для подальшого розвитку власної кар'єри і джерело професійного вдосконалення. Близько 30 % випускників мають намір залишатися на поточному місці роботи на триваліший час.

Знання та професійні вміння, здатність до ефективного міжособистісного спілкування (робота в групі), загальна ерудиція та володіння іноземною мовою (англійська) розглядаються випускниками як компетенції, що найчастіше використовуються на робочому місці (рис. 4).

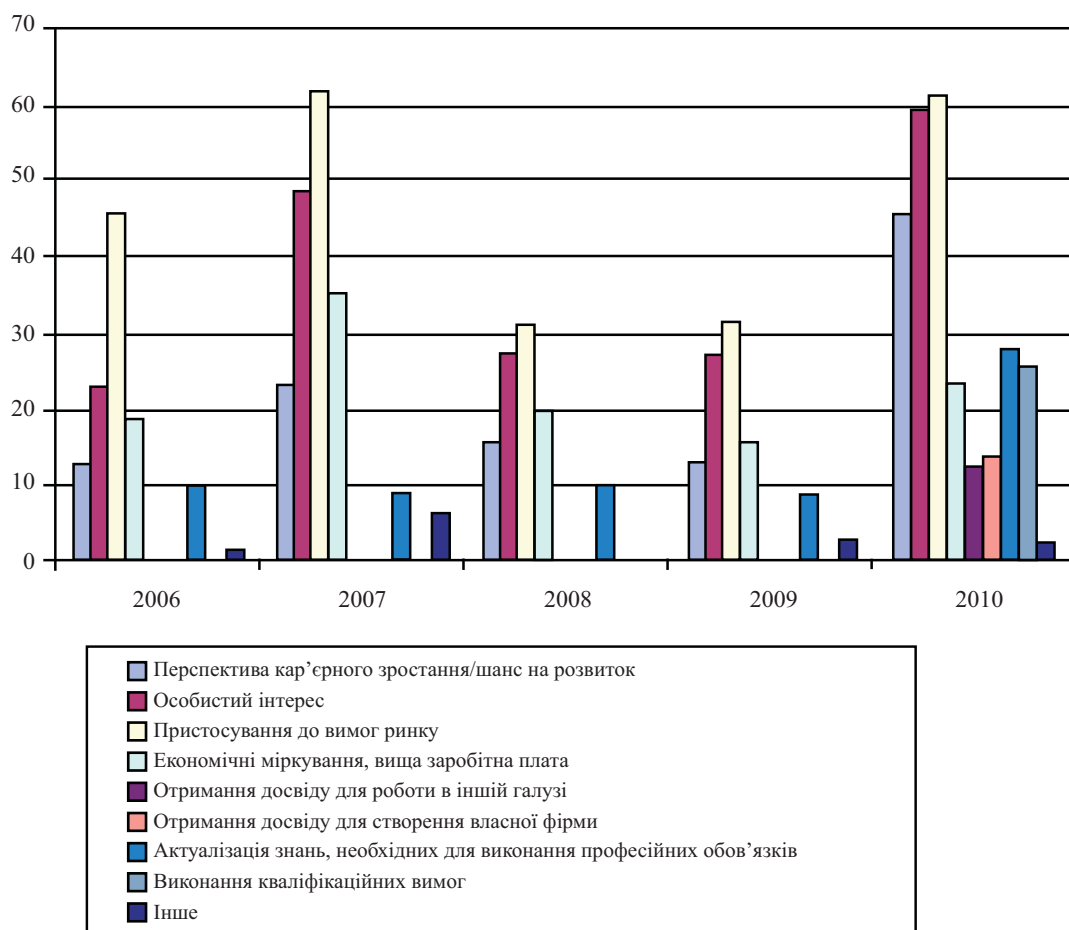

Рис. 3. Найчастіші пояснення випускниками за період 2006–2010 рр. їхньої мотивації до участі у додаткових навчальних курсах і тренінгах (% від усіх опитаних)

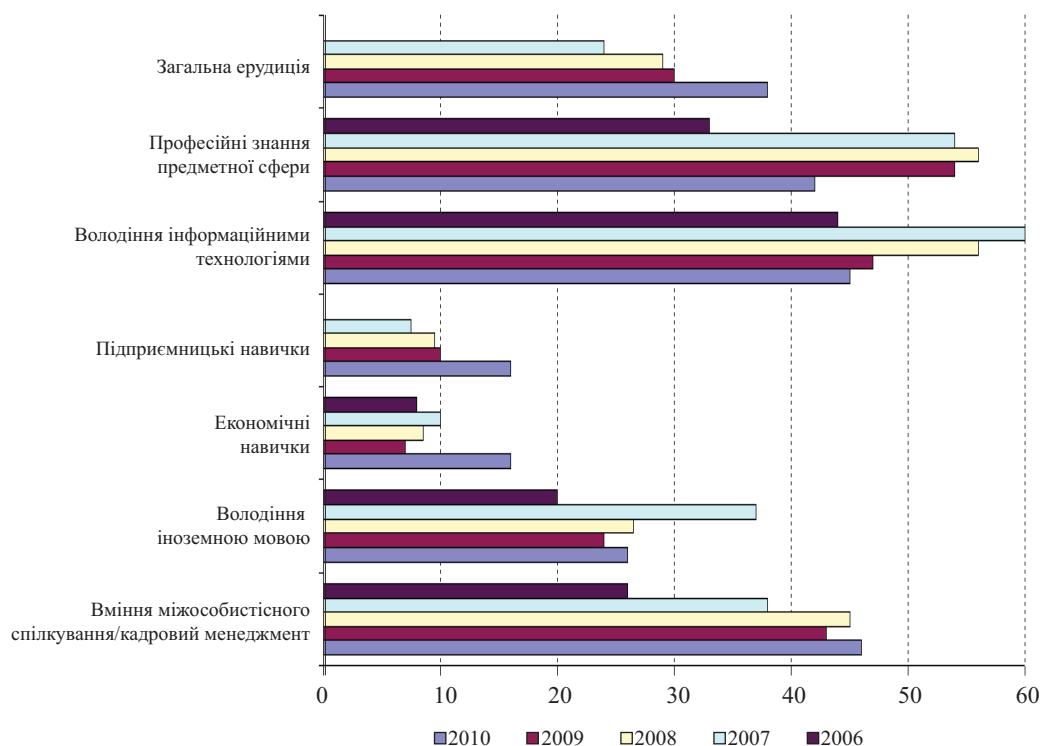

Рис. 4. Найбільш важливі компетенції, вказані випускниками 2006–2010 рр. (% від усіх опитаних)

Близько 60 % працевлаштованих випускників розглядають можливість створення власної фірми у майбутньому (рис. 5). Як виявило опитування, бажання відкрити власну фірму відразу

ж після завершення навчання зустрічається доволі рідко. У 2010 р. лише трохи більше 10 % респондентів мали такі наміри. Що важливо, у більшості випадків спеціалізація фірми відпо-

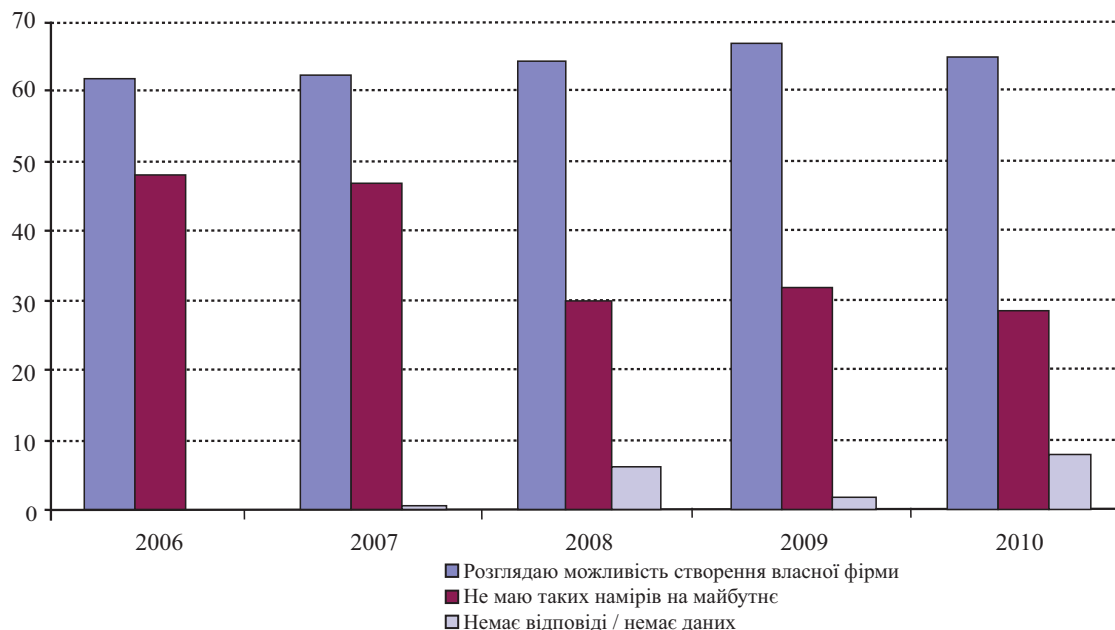

Рис. 5. Частка випускників за період 2006–2010 рр., що розглядають можливість відкриття власної фірми у майбутньому (% від усіх опитаних)

відає отриманій спеціальності. Особисті амбіції, вищі заробітки та сімейні традиції названо головними чинниками, що мотивують відкриття власної справи. Виходячи з результатів за п'ятирічний період, можна зауважити, що випускники дедалі частіше відкидають пропозицію першого місця роботи з міркувань недостатнього рівня заробітної плати та браку можливостей кар'єрного зростання.

Результати опитувань випускників через п'ять років після завершення навчання

Перше дослідження умов працевлаштування випускників університету «Краківська політехніка», через п'ять років після завершення навчання, проводилося для випускників 2003 р. Отримана інформація дозволяє:

- ідентифікувати умови входження на ринок праці університетських випускників;
- визначити професійний статус випускників;
- простежити траєкторію професійного зростання випускників;
- оцінити інноваційність фірм, де працюють випускники;
- проаналізувати поточну ситуацію на ринку праці;
- оцінити рівень компетенцій — як отриманих під час навчання, так і тих, що необхідні на робочому місці;
- визначити ступінь задоволення від університетського навчання.

Потрібно визнати, що було досить важко сконтактуватися з випускниками 2003 р. На підставі інформації з деканатів було вислано поштою 1481 анкету і одночасно вони висилалися випускникам за допомогою електронних сервісів NaszaKlasaGoldenLine, але в підсумку було отримано лише 111 заповнених анкет.

Навчання

З висоти п'яти років професійного досвіду 83 % респондентів підтвердили, що знову вибрали б для навчання університет «Краківська політехніка», а 66 % опитаних підтвердили власний вибір спеціальності. Згідно з анкетними відповідями, навчання забезпечило належні передумови для професійного розвитку і створило можливості для оперативного набуття додаткових кваліфікацій на робочому місці та постійного поповнення професійних знань, необхідних для виконання функціональних обов'язків. Університетське навчання забезпечило зручну платформу для майбутнього кар'єрного зростання.

За шкалою від 1 до 5 студенти спеціальності «Автоматика і робототехніка», а також

«Електротехніка», мали найбільш вимогливі навчальні програми (рис. 6). «Електротехніка» та «Охорона навколишнього середовища» відрізнялися найбільш універсальними програмами навчання. Відповідно до отриманих результатів, спеціальності «Будівництво» і «Транспорт» мали найвищий академічний престиж. Найнижчі оцінки отримала гнучкість вибору навчальних дисциплін на спеціальностях «Автоматика і робототехніка», «Механіка і машинобудування». Працедавці випускників спеціальностей «Будівництво» та «Охорона навколишнього середовища» відрізнялися найкращою поінформованістю про навчальні програми.

Під час навчання анкетовані випускники здебільшого отримували високі оцінки (60 % опитаних), та лише половина з них готувалися до занять в обсязі, що перевищував екзаменаційні вимоги. З методів навчання найбільш запам'яталися лекції, акценти на теоретичних питаннях і парадигмах, проблемно-орієнтовані завдання, проекти, письмові завдання. Маргінальною виглядала участь у дослідницькій діяльності.

Працевлаштування — перше місце роботи

Відразу ж після завершення навчання 78 % випускників підписали контракт про працевлаштування, а 23 % опитаних продовжили працювати на робочих місцях, які отримали ще під час навчання. Стратегія знаходження першого місця роботи виглядає дуже диверсифікованою: 68 % випускників почали шукати місце роботи наприкінці навчання або перед отриманням диплома, а 25 % — контактували з працедавцем ще під час навчання. 70 % випускників отримали роботу менш ніж за два місяці після завершення навчання, а 32 % — менш ніж за місяць. Особистий контакт з працедавцем виявився найбільш ефективним способом пошуку робочого місця (32 % опитаних). Для 55 % випускників перший контракт був тимчасовим, але у 40 % випадків — постійним. Будь-яких додаткових професійних тренінгів не потребували 75 % випускників. Відповідність першого місця праці та отриманої спеціальності задекларували 53 % респондентів, а для 13 % з них йшлося про споріднену спеціальність. Половина випускників продовжує працювати на першому місці роботи.

3-поміж випускників, які ніколи не працювали після завершення навчання, понад половини не цікавилися пошуком робочого місця. Ті, хто намагався знайти таке, у 76 % випадків отримували роботу впродовж менш ніж шість місяців (рис. 7).

Власною підприємницькою діяльністю займаються 8 % випускників.

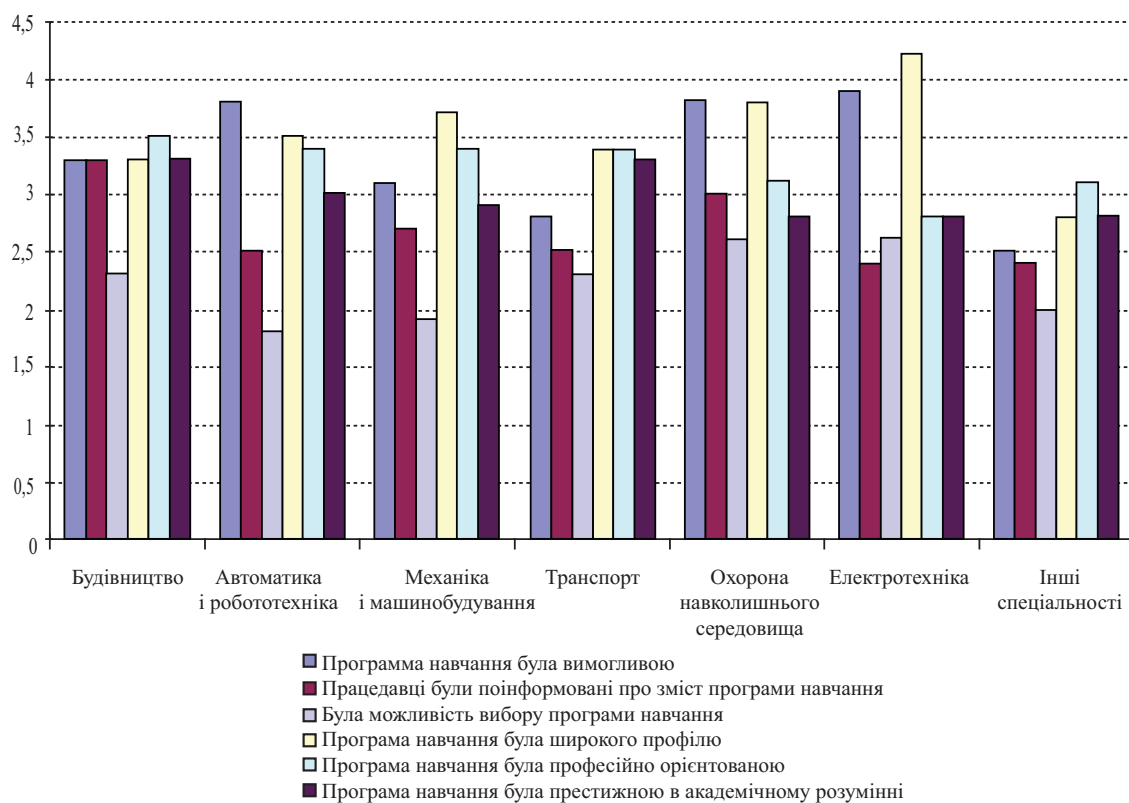

Рис. 6. Оцінка навчальної програми випускниками через п'ять років після завершення навчання (відносні оцінки за шкалою від 1 до 5)

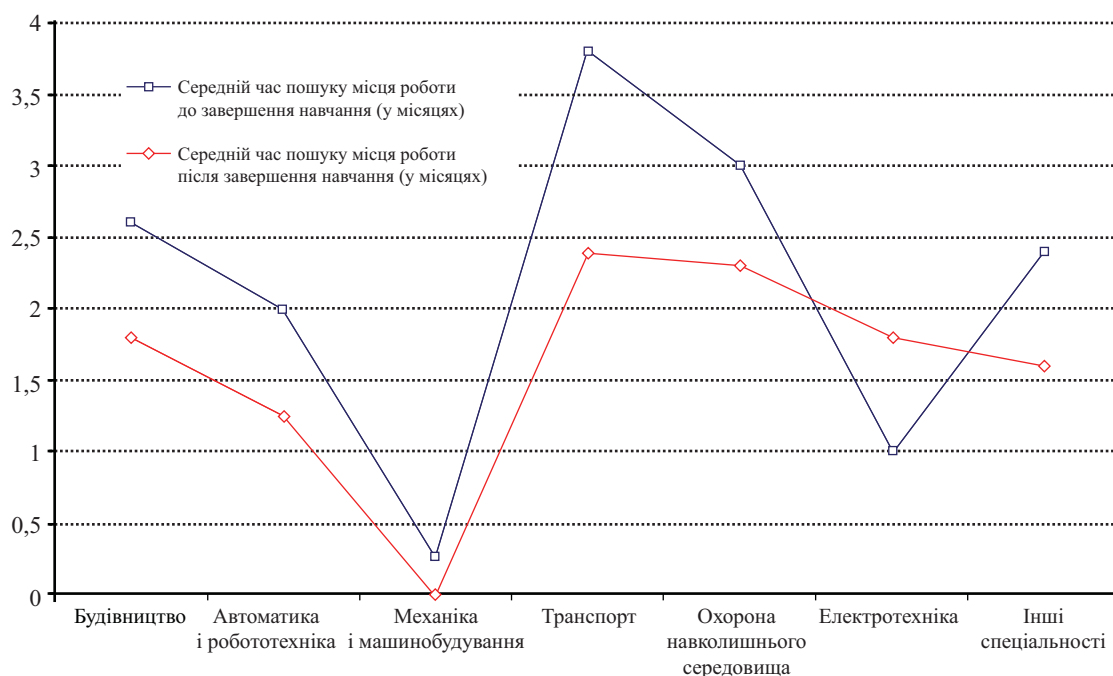

Рис. 7. Середній час пошуку першого місця роботи випускниками (місяців), 2003 р.

Працевлаштування — статус робочого місця

Близько 1 % респондентів не намагалися шукати місце праці, а 21 % з тих, хто залишався без роботи або перебували у декретній відпустці, або здійснювали догляд за кимось із родичів.

Оцінюючи характеристики першого місця роботи, на 10 % порівняно з першим етапом опитування зросла кількість тих випускників, хто працює відповідно до отриманої спеціальності (частка — 67 %). З іншого боку, до 8 % зменшилася частка випускників, які мають місце в спорідненій спеціальності.

Близько 70 % випускників працюють невідповідно до першого місця роботи. Ніхто з опитаних не виконує обов'язків нижче отриманого рівня кваліфікації або відчуває неповне використання власних можливостей на робочому місці.

Випускники працевлаштовані головним чином у приватних МСП (69 %). 3-поміж фірм-працівників домінують компанії із зовнішньоекономічними операціями (44 %). Оскільки конкуренція в секторах, де працюють випускники, оцінюється як висока і дуже висока (для 65 % фірм), багато компаній шукають конкурентні переваги на шляху підвищення інноваційності продукції, технологій та виробничих процесів.

Поточне місце роботи приносить задоволення для 78 % випускників, які працюють на посадах, що передбачають високий рівень відповідальності. Для 94 % випускників помилки на робочому місці мають серйозні наслідки для фірми. 55 % випускників займають високі менеджерські посади на різних рівнях (найчастіше у фірмах, де працюють до 10 осіб), маючи у підпорядкуванні інших працівників. 18 % випускників відпові-

дали за стратегічні рішення компанії (рис. 8). Найвищий рівень самодостатності та незалежності у визначенні особистих цілей та підходів до виконання виробничих завдань демонструють випускники спеціальностей «Автоматика і робототехніка» та «Електротехніка».

Високий рівень використання набутих під час навчання компетенцій у власному професійному житті задекларували 67 % випускників. Найбільшу невідповідність між компетенціями випускників університету «Краківська політехніка» та вимогами працевлаштування зафіксовано за такими позиціями: здатність працювати у стресових умовах, вміння мобілізувати інших працівників для виконання виробничих завдань, ефективний менеджмент робочого часу, презентація звітів (рис. 9). 3-поміж компетенцій, які використовуються неповною мірою, названо: знання інформаційних технологій, здатність оперативного пошуку необхідної інформації, розуміння культурних відмінностей, вміння співпрацювати з людьми інших національних культур, володіння іноземними мовами.

48 % випускників переконані, що для досягнення відповідної кваліфікації на робочому місці достатньо від 3 до 5 років. Найбільше досягають належного професійного рівня випускники спеціальностей «Автоматика і робототехніка» — через три роки; для випускників спеціальностей «Електротехніка», «Охорона навколишнього середовища», «Транспорт», «Механіка і машинобудування» необхідний час збільшується до 3,5—4 років; для випускників спеціальності «Будівництво» — 4,5 років.

38 % респондентів задекларували отримання місячної заробітної плати щонайменше на рівні 4000 злотих на той час (рис. 11). Випускники

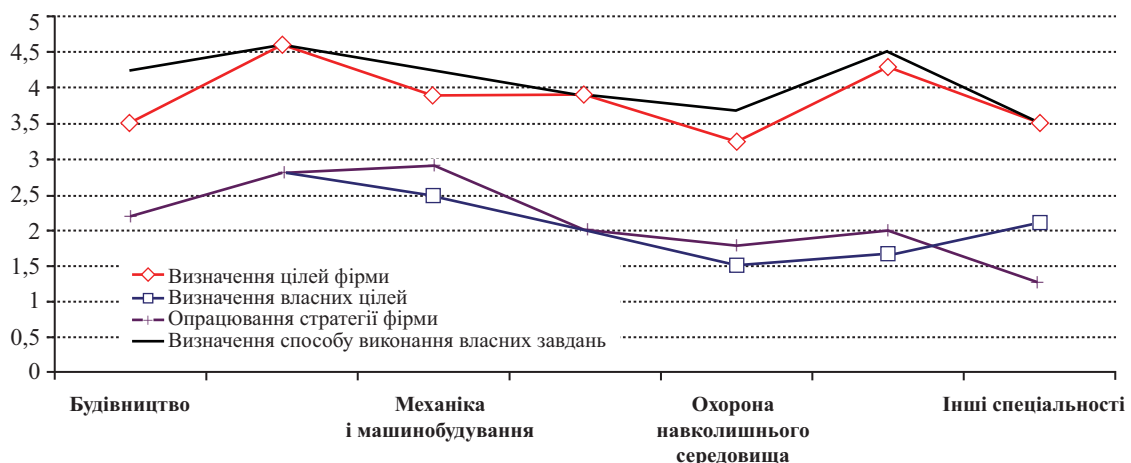

Рис. 8. Оцінка випускниками власних обов'язків на поточному місці роботи (за шкалою від 1 до 5, число відповідей $N = 109$)

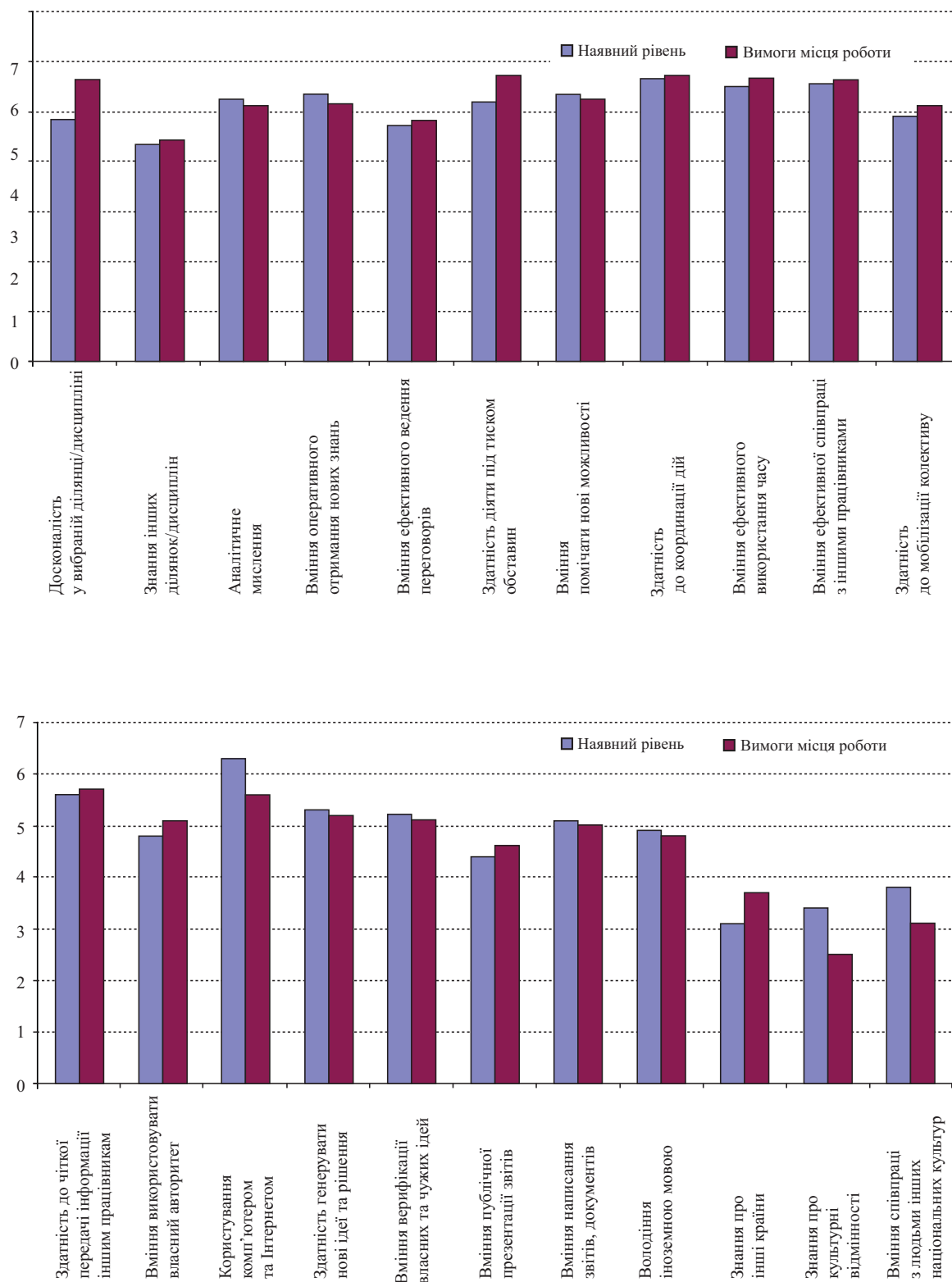

Рис. 9. Структура невідповідності між отриманими та використовуваними компетенціями на робочому місці для випускників 2003 р. (шкала від 1 до 7, N=109)

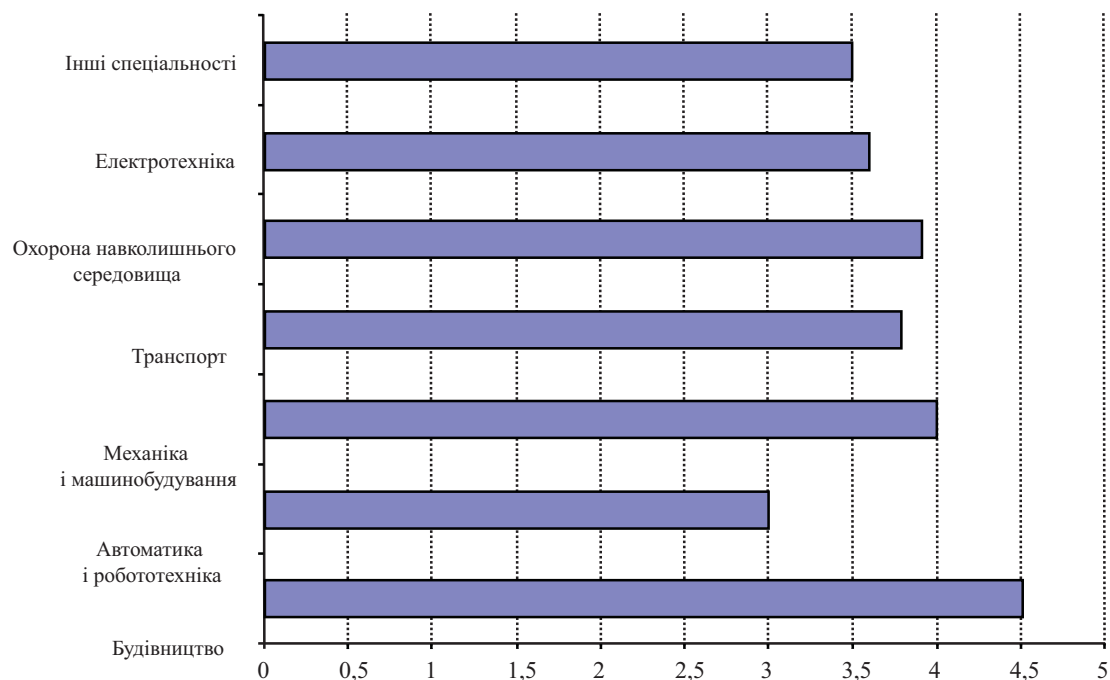

Рис. 10. Середній час для досягнення відповідного рівня кваліфікації на робочому місці для випускників 2003 р. (років)

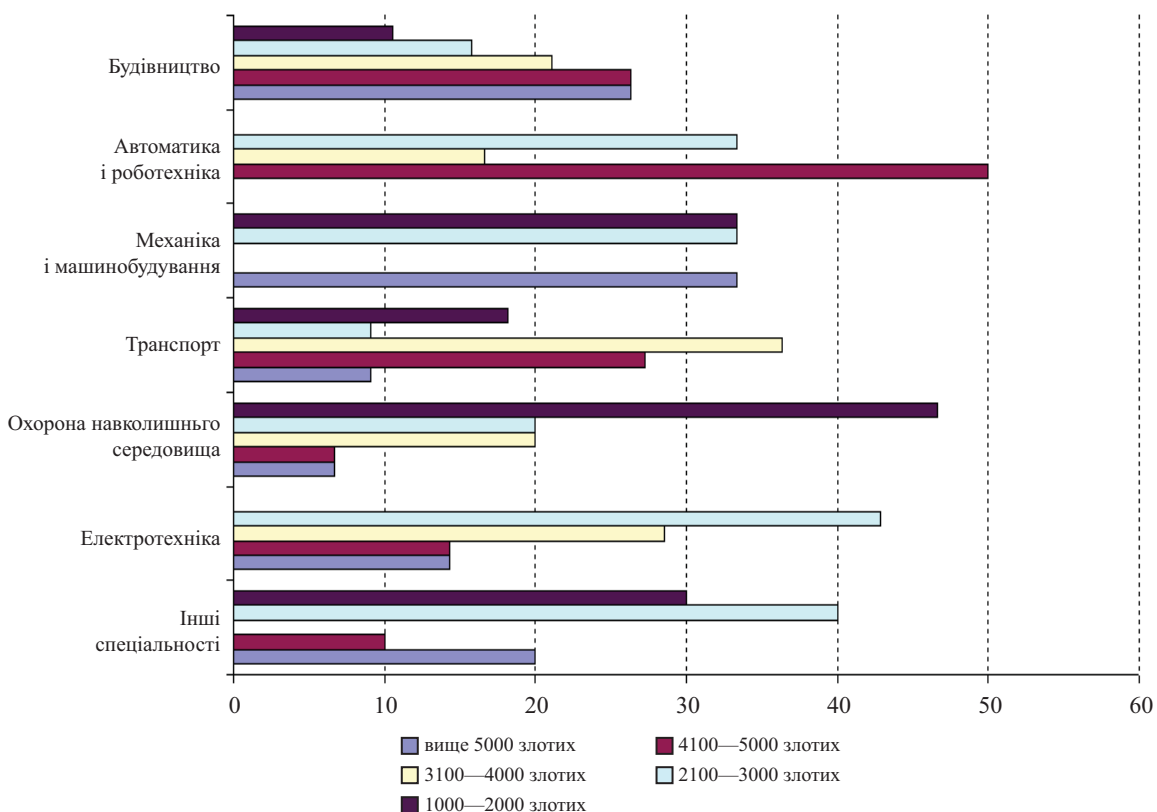

Рис. 11. Місячна заробітна плата (у злотих) на основному місці роботи через п'ять років після завершення навчання у 2003 р.

спеціальностей «Автоматика і робототехніка» та «Будівництво» мали найвищу заробітну плату — 4150 злотих на місяць.

Упродовж чотирьох тижнів, що передували анкетному опитуванню, 15 % респондентів здійснювали кроки у напрямі зміни місця роботи або чекали на відповідь від раніше зроблених апікацій щодо нового місця праці.

Підсумкові зауваження

Ще у 2006 р. університет «Краківська політехніка» започаткував моніторинг умов працевлаштування власних випускників. Це значно випередило вимогу статті 13а Закону про вищу освіту, прийнятого у 2011 р., що «Вищі навчальні заклади здійснюють моніторинг умов працевлаштування з метою кращої адаптації структури академічних спеціальностей і навчальних програм до попиту на ринку праці, зокрема через три і п'ять років після завершення навчання». У результаті дослідницької діяльності ІЕСФ зібрано великий масив цінної інформації про вимоги ринку праці щодо специфічних компетенцій, ступеня задоволення працедавців з працевлаштування випускників університету «Краківська політехніка», ступеня

використання на робочому місці академічних компетенцій, отриманих під час навчання, часу на досягнення належного професійного рівня на робочому місці, а також про власний рівень задоволення випускників з набутої освіти.

Результати проведеного анкетування можна інтерпретувати у різноманітних аналітичних вимірах — у розрізі факультетів, спеціальностей, а також університету загалом. Нами ідентифіковано також головну перешкоду для ефективного моніторингу умов працевлаштування випускників (незалежно від стажу роботи) — це відсутність обов'язкової вимоги щодо надання студентами власних електронних адрес, їхньої актуалізації на випадок змін та участі в анкетних опитуваннях. Дослідження умов працевлаштування випускників вимагають значного додаткового фінансування, що становить велику проблему за умови поточної політики фіскальних заощаджень в університеті. Сприятливим чинником для підвищення ефективності досліджень є визнання їх численних переваг для вищих навчальних закладів, студентів та працедавців. Зібрані дані використовуються працівниками ІЕСФ для дослідження масштабу та першопричин наявної невідповідності між системою вищої освіти та ринком праці у Польщі.

Правова охорона результатів університетських досліджень

Ніна Халаїм

Кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного та трудового права
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Анотація

Статтю присвячено розгляду системи інститутів, що забезпечують правову охорону результатів університетських досліджень. Визначається, у яких основних формах існують наукові досягнення, структура наукової діяльності відповідно до законодавства. Проаналізовано можливість правової охорони наукових та науково-прикладних результатів окремими інститутами права інтелектуальної власності. На підставі аналізу чинних нормативно-правових актів охарактеризовано правові режими об'єктів права інтелектуальної власності, що можуть бути застосовані для охорони наукових надбань.

Ключові слова: науковий результат, науково-прикладний результат, право інтелектуальної власності, наукове відкриття, винахід, корисна модель, промисловий зразок, раціоналізаторська пропозиція, комерційна таємниця, твір науки, селекційні досягнення.

Управління інтелектуальною власністю, яка створюється у результаті університетських досліджень, спрямоване на досягнення стратегічної мети «від ідеї до вартості». За допомогою управління результати наукових досліджень вводяться до господарського обороту, перетворюючись на інноваційну продукцію. На цьому шляху

мають бути вирішені чотири основні завдання: по-перше, виявлення наукових надбань, вартих охорони, тобто тих, що мають новизну та економічну цінність; по-друге, формування «пакета» результатів наукових досліджень, у яких зацікавлений ринок; по-третє, забезпечення правової охорони результатів досліджень, що передбачає набуття прав інтелектуальної власності на них; по-четверте, комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності, у яких втілені результати наукових досліджень.

Результати університетських досліджень є продукцією дослідницьких університетів, яка має бути представлена ринку, однак для того, щоб університет міг сформувати «пакет» наукових надбань та ввести їх до господарського обороту (комерціалізувати), необхідно включити ці результати до системи оборотоздатних об'єктів цивільних прав та забезпечити їх належну правову охорону.

Правові засади здійснення наукової діяльності встановлені Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність»¹. Проаналізувавши нормативні визначення, закріплені названим Законом, можна виділити наступну структуру наукової діяльності та форми існування результатів наукових досліджень (рис. 1).

Закон розрізняє два основні види результатів наукової діяльності: науковий результат та науково-прикладний результат, які, своєю чергою, можуть бути втілені у певних формах.

Положення про дослідницький університет², в якому зроблено спробу встановити правовий статус цієї категорії вітчизняних університетів, закріпило як основний напрям їх діяльності здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень за визначеними пріоритетними напрямками наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, реалізацію інноваційних проєктів розроблення, впровадження та виробництво нової високотехнологічної продукції. Виходячи із Переліку пріоритетних тематичних напрямів на-

¹ Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» в редакції Закону № 284-XIV від 1 грудня 1998 р. з наступними змінами. Згідно із цим Законом, наукова діяльність — це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань.

² Положення про дослідницький університет. Затв. постановою Кабінету Міністрів України № 163 від 17 лютого 2010 р.

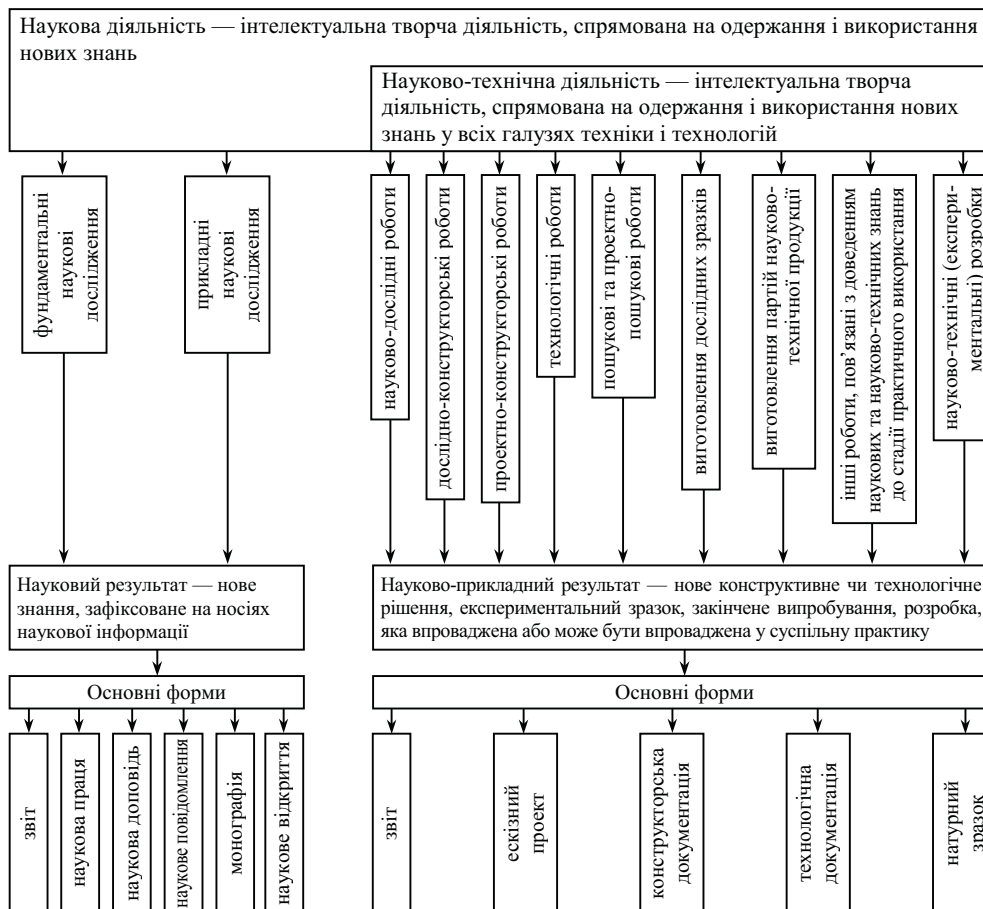

Рис. 1. Схема структури наукової діяльності згідно із Законом України «Про науково-технічну діяльність»

укових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942, в рамках діяльності дослідницьких університетів можуть створюватись як наукові, так і науково-прикладні результати.

Правова охорона результатів університетських досліджень може бути забезпечена через правові режими охорони об'єктів права інтелектуальної власності (далі — ІВ). Саме майнові права ІВ є об'єктами цивільних прав, що можуть брати участь у цивільному (господарському) обороті. У зв'язку зі зазначеним, доцільно приділити окрему увагу тим засобам правової охорони наукових та науково-технічних результатів, які надані вітчизняним законодавством.

Сутність наукових результатів¹ може виражатись у науковій проблемі, методі дослідження,

науковому факті, систематизації, гіпотезі, теорії, інтерпретації та науковому експерименті. Однак, охоронятися може лише інститутом наукового відкриття. Сьогодні правове регулювання відносин з приводу відкриттів в Україні великою мірою є декларативним. Відповідно до ст. 457 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання.

Зміст права ІВ на наукове відкриття становить комплекс особистих немайнових прав його автора: право на визнання людини творцем; право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця; спеціальне право надавати науковому відкриттю ім'я або назву. Майнових прав на наукове відкриття, які б закріплювали за певним суб'єктом виключні правомочності, не встановлено через унікальність цього результату наукової творчості науко-

¹ Термін «науковий результат», «науково прикладний результат» тут і надалі використовуються у значенні Закону України «Про науково-технічну діяльність» (див. рис. 1).

ве відкриття поглиблює пізнання матеріального світу і тому є надбанням людства.

Норма ч. 2 ст. 458 ЦК України посиляється на закон, яким має бути встановлений правовий режим охорони наукових відкриттів, однак поки що його не існує¹. Визнання наукового результату науковим відкриттям та його реєстрація в Україні, на жаль, наразі не здійснюється. Вітчизняні вчені для визнання своїх надбань звертаються до Міжнародної академії авторів наукових відкриттів і винаходів, яка працює під керівництвом Російської академії природничих наук. Зазначена Академія здійснює реєстрацію відкриттів у галузі суспільних та гуманітарних наук, реєстрацію наукових ідей та наукових гіпотез. За результатами експертизи, яка здійснюється фахівцями Академії, наукове надбання визнається відкриттям, реєструється як таке та засвідчується дипломом, що видається автору². Інститут наукового відкриття забезпечує визнання авторства, однак не надає можливості ввести науковий результат до господарського обороту.

Поряд із інститутом наукового відкриття сутність наукового результату може охоронятись як конфіденційна інформація, зокрема як комерційна таємниця. За визначенням, яке міститься у ч. 1 ст. 505 ЦК України, комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить; у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, що законно контролює цю інформацію.

Для того щоб науковий результат набув статусу комерційної таємниці і університет набув права ІВ, необхідно здійснити низку заходів, зокрема:

— визначити певну інформацію як свою комерційну таємницю та ідентифікувати її;

¹ У зв'язку із відсутністю нормативно-правового акту України, який би встановлював порядок охорони і виплати винагороди за створення наукового відкриття відповідно до постанови Верховної Ради України від 12 вересня 1991 р. № 1545-III «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» формально є чинною у частині наукових відкриттів Інструкція про порядок виплати винагороди за відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції, затверджена Головою Державного комітету Ради Міністрів СРСР у справах винаходів і відкриттів 15 січня 1974 р., однак Інструкція не може бути застосована через повну зміну державної системи охорони інтелектуальної власності.

² Российская академия естественных наук: Регистрация научных открытий / Процедура регистрации (http://www.raen.info/activities/reg_o/document170.shtml).

— ознайомити осіб, які мають доступ до комерційної таємниці, з тим, що вона є такою, та покласти на таких осіб обов'язок про нерозголошення (на підставі договору або одностороннього зобов'язання про нерозголошення);

— мати внутрішні (локальні) нормативні документи, якими встановлюється режим збереження секретності комерційної таємниці (положення про комерційну таємницю, інструкція про доступ до інформації, яка становить комерційну таємницю тощо).

Для збереження конфіденційності інформації, яка є комерційною таємницею, як правило, необхідно застосовувати не лише юридичні, а й організаційні (режим обмеженого доступу) та технічні засоби захисту.

Здійснивши вказані заходи, університет набуває таких майнових прав ІВ:

а) право на використання комерційної таємниці;

б) виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;

в) виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці³.

Форма втілення наукового результату може охоронятись авторським правом. Закон України «Про авторське право і суміжні права»⁴ (ст. 8) серед об'єктів правової охорони називає твори науки, однак обумовлює, що правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

Авторське право виникає з моменту створення твору, однак для його обліку у складі нематеріальних активів та введення в господарський оборот необхідно здійснити державну реєстрацію, що впливає із Порядку застосування типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів⁵. Така державна реєстрація здійснюється Державною службою інтелектуальної власності України відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1756.

Авторське право, крім особистих немайнових прав автора, включає наступні майнові правомочності:

³ Правомірними слід вважати дії щодо розголошення, збирання або використання інформації, яка є комерційною таємницею, без дозволу суб'єкта прав ІВ лише у випадках передбачених законом.

⁴ Закон України «Про авторське право і суміжні права» в редакції Закону України від 11 липня 2001 р. № 2627-III.

⁵ Затверджений Наказом Міністерства фінансів України 22.11.2004 р. № 732, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 14 грудня 2004 р. за № 1580/10179.

- а) право на використання твору;
- б) виключне право дозволяти використання твору;
- в) виключне право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі, забороняти таке використання.

Правова охорона науково-прикладних результатів, створених у дослідницьких університетах, може бути забезпечена низкою інститутів права інтелектуальної власності (рис. 2).

промислові зразки, селекційні досягнення, а також як комерційна таємниця. Так, рішення у сфері технології, втілені у продукті (пристрої, речовині, штамів мікроорганізму, культурі клітин рослини і тварини тощо); процесі (способі), а також новому застосуванню відомого продукту чи процесу, охороняються інститутом права інтелектуальної власності на винахід і корисну модель.

Науково-прикладний результат може отримати правову охорону як винахід лише за умо-

Науковий результат	Інститути права інтелектуальної власності, які можуть забезпечити правову охорону		
	Об'єктом охорони є сутність наукового досягнення		Об'єктом охорони є форма втілення наукового досягнення
	Наукове відкриття	Комерційна таємниця	Авторське право на твір науки
	Характер прав		
	Особисті немайнові	Майнові права	Особисті немайнові та майнові права
	Можливість комерціалізації		
	Ні	Так	Так

Рис. 2. Правова охорона наукових результатів

Так, комп'ютерні програми¹ та бази даних² охороняються авторським правом. Науково-прикладний результат у формі звіту, ескізного проекту, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, натурного зразка являє собою письмовий літературний твір наукового характеру, який охороняється також авторським правом.

Разом із тим, сутнісні характеристики науково-прикладного результату можуть охоронятись як винаходи (корисні моделі), раціоналізаторські пропозиції, топографії інтегральних мікросхем,

ви, що він є новим, має винахідницький рівень та є промислово придатним. Винахід визнається новим, якщо він не є частиною рівня техніки, причому рівень техніки становлять усі відомості, що стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки на одержання патенту. Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно з рівня техніки. Винахід є промислово придатним, якщо його може бути використано у промисловості або в іншій сфері діяльності.

Корисна модель охороняється за умови її новизни та промислової придатності. Разом із тим, не визнаються винаходами (корисними моделями) відкриття, наукові теорії та математичні методи; методи інтелектуальної, господарської, організаційної та комерційної діяльності (планування, фінансування, постачання, обліку, кредитування, прогнозування, нормування тощо); правила виконання фізичних вправ, проведення ігор, конкурсів, аукціонів; проекти та схеми планування споруд, будинків, територій; умовні позначення (дорожні знаки, маршрути, коди, шрифти тощо), розклади, інструкції; комп'ютерні програми; форма подання інформації (наприклад, у вигляді таблиці, діаграми, графіку, за допомогою акустичних сигналів, ви-

¹ Комп'ютерна програма — набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах) (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

² База даних (компіляція даних) — сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі — електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів (ст. 1 Законом України «Про авторське право і суміжні права»).

мовляння слів, візуальних демонстрацій, книг, аудіо- та відеодисків)¹.

У разі, якщо науково-прикладний результат являє собою результат художнього конструювання, він може охоронятись інститутом промислового зразка, однак також може розглядатися як твір дизайну, декоративно-прикладного мистецтва, образотворчого мистецтва і бути об'єктом авторського права.

Промисловий зразок як об'єкт права ІВ має на меті вирішення завдання створення естетичної та ергономічної «форми» виробу. На відміну від винаходу чи корисної моделі, промисловий зразок не вирішує завдання технічного удосконалення виробу, натомість формує його естетичні й ергономічні якості. Промисловий зразок може являти собою художньо-конструкторське рішення зовнішнього вигляду, виробу в цілому або його частини, відображаючись у формі виробу, малюнку або орнаменті, розфарбуванні або їх поєднанні.

Вимогою, за якої художньо-конструкторське рішення може отримати охорону інститутом промислового зразка, є його новизна² (ч. 1 ст. 461 ЦК України). Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його суттєвих ознак не стала загальнодоступною у світі до дати подання заявки на одержання патенту.

Для виникнення прав ІВ на винахід, корисну модель, промисловий зразок правостановлюючим фактом є державна реєстрація цього права (реєстрація патенту) Державною службою інтелектуальної власності України, що супроводжується видачею охоронного документа — патенту, який засвідчує пріоритет, авторство і право інтелектуальної власності на відповідний об'єкт. У разі отримання патенту творцю винаходу (корисної моделі), промислового зразка належать особисті немайнові права інтелектуальної власності, а власнику патенту належить майнова частина права ІВ на винахід, корисну модель, що являє собою єдиний комплекс взаємозв'язаних майнових правомочностей:

- а) право на використання об'єкта;
- б) виключне право дозволяти використання об'єкта;
- в) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта, в тому числі захищати таке використання.

¹ Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 22 січня 2001 р. № 22. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27 лютого 2001 р. за № 173/5364.

² За проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів з питань інтелектуальної власності» №7205 пропонується встановити ще одну умову патентоспроможності промислового зразка — своєрідність. Промисловий зразок за Проектом визнається своєрідним, якщо загальне враження, яке він справляє на інформованого користувача, відрізняється від загального враження, яке справляє на такого користувача будь-який інший промисловий зразок, який був оприлюднений.

Якщо науково-прикладний результат являє собою компонування (топографію) інтегральної мікросхеми (далі — ІМС), правова охорона цього об'єкта здійснюється відповідно до глави 40 ЦК України та Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». Топографія ІМС — зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними (ст. 1 Закону).

Умовою, за якої набувається право ІВ на компонування ІМС, є оригінальність цього об'єкта. Для набуття права необхідно зареєструвати топографію, що здійснюється шляхом подання заявки за встановленою формою до Державної служби інтелектуальної власності України. За результатами експертизи заявки вказаний орган приймає рішення про реєстрацію або відмову у реєстрації топографії ІМС. Реєстрація є підставою набуття права ІВ на топографію ІМС, що засвідчується свідоцтвом.

Зміст права ІВ на компонування ІМС становлять особисті немайнові права ІВ творця, а також майнові права ІВ власника свідоцтва, аналогічні тим, що вказані вище стосовно винаходів, корисних моделей і промислових зразків.

Науково-прикладне дослідження може завершитися формулюванням пропозиції щодо створення або зміни конструкції виробу, щодо складу матеріалу, щодо поліпшення технології виробництва. У такому разі отриманий результат може охоронятись як раціоналізаторська пропозиція. Право ІВ на раціоналізаторську пропозицію встановлено гл. 41 ЦК України, де раціоналізаторською пропозицією називається визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності (ч. 1 ст. 481). Законодавець визначає двох суб'єктів права ІВ на раціоналізаторську пропозицію — це автор та юридична особа, якій ця пропозиція подана. Порядок дій вказаних суб'єктів для набуття права ІВ встановлений у Тимчасовому положенні про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні³ (далі — Тимчасове положення), відповідно до якого юридична особа, яка прийняла до розгляду заяву на раціоналізаторську пропозицію, повинна її зареєструвати і протягом місяця з дати реєстрації прийняти щодо неї рішення. Після прийняття рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською автору має бути видане свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію, яке підтверджує визнання пропози-

³ Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні затверджено Указом Президента України від 18.09.1992 №479/92. Вказане Положення залишається чинним у частині, яка стосується раціоналізаторських пропозицій.

ції раціоналізаторською, дату її подання та авторство на раціоналізаторську пропозицію (п. 35).

Автор, крім особистих немайнових прав ІВ, має майнове право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана. Питання винагороди врегульовано у Тимчасовому положенні, однак це не позбавляє автора та юридичну особу можливості у договірному порядку врегулювати розмір та порядок виплати винагороди. Юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на використання цієї пропозиції у будь-якому обсязі.

Інститутом раціоналізаторської пропозиції охоплюються рішення, призначені для внутрішнього використання суб'єктом господарювання, який визнає цей об'єкт, а не для введення в оборот шляхом трансферу, оскільки право ІВ на раціоналізаторську пропозицію має локальний характер.

Деякими дослідницькими університетами, що проводять дослідження у сфері рослинництва і тваринництва, можуть бути одержані результати, які являють собою селекційні досягнення — сорт рослин та порода тварин. Право ІВ на сорт рослин, породи тварин закріплене у главі 42 ЦК України, положення якої розвинуті у Законі України «Про охорону прав на сорти рослин». Разом із тим, положення глави 42 стосовно породи тварин сьогодні не можуть бути застосовані, оскільки відсутній законний механізм їх реалізації. Нині діє Закон України «Про племінну справу у тваринництві», відповідно до норм якого порода тварин (селекційне досягнення в галузі племінного тваринництва) може бути об'єктом винаходу (ст. 25).

Відповідно до норм ЦК України визнаються три групи прав ІВ на селекційні досягнення: особисті немайнові права ІВ, засвідчені державною реєстрацією; майнові права ІВ, засвідчені патентом; майнове право ІВ на поширення селекційного досягнення, засвідчене державною реєстрацією.

Права інтелектуальної власності можуть бути надані на клон, лінію, гібрид першого покоління, популяцію (різновиди сортів) за умови, якщо за проявом ознак, породжених певним генотипом чи певною комбінацією генотипів, сорт є новим, відмінним, однорідним та стабільним (ст. 11 ЗУ «Про охорону прав на сорти рослин»).

Майнові права ІВ на сорт рослин університет може набути в результаті здійснення ряду формальних дій: необхідно подати заявку до Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України, після чого здійснюється експертиза сорту, повноваження на проведення якої покладено на Український інститут експертизи сортів рослин. За результатами експертизи здійснюється державна реєстрація сорту рослин та державна реєстрація прав на сорт рослин. Зазначені реєстрації є необхідними підставами для виникнення майнових прав ІВ (рис. 3).

Забезпечивши правову охорону результатів наукової діяльності та набувши майнові права інтелектуальної власності, університет може починати процес комерціалізації результатів наукових досліджень у трьох напрямках: договірному (ліцензування, передання майнових прав), інституційному (створення юридичних осіб), інформаційному (рекламування).

Науково-прикладний результат	Інститути права інтелектуальної власності, які можуть забезпечити правову охорону						
	Об'єктом охорони є сутність наукового досягнення						Об'єктом охорони є форма втілення наукового досягнення
	Винахід	Корисна модель	Промисловий зразок	Раціоналізаторська пропозиція	Топографія інтерв'ю мікросхем	Селекційні досягнення	Комерційна таємниця
	Характер прав						
	Особисті немайнові та майнові права					Майнові права	Особисті немайнові та майнові права
	Можливість комерціалізації						
	Так	Так	Так	Ні	Так	Так	Так
	Авторське право на твір науки						

Рис. 3. Правова охорона науково-прикладних результатів

Формування єдиного відкритого освітнього простору як провідна тенденція розвитку сучасної системи освіти

Ірина Кулага

Кандидат економічних наук, доцент
кафедри політичної економії
обліково-економічних факультетів
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Анотація

У статті розглядаються сутність та принципи відкритої освіти, її мета, специфіка та ключові напрями формування. Досліджується еволюція розвитку інститутів відкритої освіти, дається їх порівняльна характеристика відносно традиційної системи вищої освіти. Пропонується огляд сучасних найконкурентніших інститутів відкритої освіти, їхніх переваг та особливостей. Систематизовано основні тенденції сучасного етапу розбудови онлайн-освіти.

Ключові слова: відкрита освіта, онлайн-освіта, основні технології, відкриті навчальні онлайн-курси.

Нова освітня парадигма відображає потреби людської цивілізації у XXI столітті. У світі відбуваються глибинні та об'єктивні процеси формування єдиного відкритого освітнього простору.

Новим принципом освіти стає управління знаннями на основі новітніх освітніх технологій. З цією метою створюються спеціалізовані освітні структури відкритого типу.

Класичні форми освіти так чи інакше сьогодні переживають кризу в усіх країнах світу. До основних чинників цього процесу у сфері вищої освіти можна віднести:

- територіальність — неспроможність забезпечення для всіх охочих здобуття необхідної освіти;
- консерватизм — відставання набутих знань від рівня розвитку інформатизації й технологій;
- інерційність — низька адаптивність систем освіти до різних соціально-економічних умов;
- локальність — специфічність освіти, що отримується в окремому навчальному закладі;
- обмеженість — не увесь перелік спеціальностей може бути наданий регіональними вищими навчальними закладами для тих, хто бажає навчатися на конкретній території¹.

Світ, що змінюється, висуває кардинально нові вимоги до змісту освіти, яка має базуватися на основоположних цінностях та знаннях. Розвиток сучасної системи освіти в нинішніх умовах, як показує світова практика, може успішно забезпечуватися через реалізацію принципів відкритої освіти, таких як:

- відкрите планування навчання, тобто свобода складання індивідуальної програми навчання шляхом вибору із системи курсів;
- свобода у виборі часу і темпів навчання, тобто прийом студентів до вищих навчальних закладів упродовж усього року і відсутність фіксованих термінів навчання;
- свобода у виборі місця навчання: студенти можуть бути фізично відсутніми в навчальних аудиторіях основну частину навчального часу і можуть самостійно обирати, де їм навчатися;

¹ Открытое образование - стратегия XXI века для России / В. М. Филиппов, В. П. Тихомиров. — М.: Изд-во МЭСИ, М., 2000.

— перехід від принципу «освіта на все життя» до принципу «освіта крізь усе життя»;

— вільний розвиток індивідуальності, що є основоположним чинником, тоді як класична модель освіти припускає жорсткі норми, що уніфікують людську індивідуальність.

Ідея особистісного підходу, як основоположний чинник відкритої освіти, значною мірою відповідає концепції освіти упродовж усього життя людини. У сукупності вони формують контури перспективної системи освіти, яка дозволить людині зрозуміти себе і навколишнє середовище та сприятиме виконанню її соціальної ролі в житті суспільства. Для цього диверсифікується структура освітніх програм, що надає можливість кожному індивіду побудувати ту освітню траєкторію, яка найповніше відповідає його освітнім і професійним здібностям.

Отже, відкрита освіта є гнучкою системою здобуття освіти, доступною кожному без аналізу його освітнього цензу і регламентації періодичності та тривалості вивчення окремого курсу, що розвивається на основі формалізації знань, їх передавання та контролю з використанням інформаційних і педагогічних технологій дистанційного навчання. Специфіка відкритої системи освіти полягає ще й в тому, що вона має бути здатна не лише озброювати знаннями, а й, унаслідок їх постійного і швидкого оновлення формувати потребу у безперервному самостійному оволодінні ними, стимулювати творчий підхід до набуття знань упродовж усього активного життя людини.

Глобальною метою відкритої освіти є підготовка осіб, які навчаються, до повноцінної та ефективної участі в громадській і професійній сферах в умовах інформаційного суспільства. Відкрите навчання включає студента в розгорнуті системи інформаційних баз даних, знімає просторово-часове обмеження в роботі з різними джерелами інформації. Тим самим, інформація та її вільне поширення відіграють вирішальну роль. Об'єднання цифрової обробки даних і телекомунікацій, сучасних способів аудіо-, відеоподання інформації, оптоволоконних каналів передавання інформації значно збільшують можливості мереж, приводячи до створення нових інформаційних технологій. У них відео-, аудіозасоби, комп'ютерні й телекомунікативні засоби комбінуються новими несподіваними методами. При цьому вимоги для користувачів стають чимраз простішими, а інформаційні послуги — більш індивідуалізованими.

До найважливіших напрямів формування відкритої системи освіти можна віднести:

— підвищення якості освіти шляхом її фундаменталізації, застосування нових підходів з використанням нових інформаційних технологій;

— забезпечення випереджального характеру всієї системи освіти, її націленості на проблеми майбутньої постіндустріальної цивілізації;

— забезпечення більшої доступності освіти для населення планети шляхом широкого використання можливостей відкритого навчання і самоосвіти із застосуванням інформаційних і телекомунікаційних технологій;

— підвищення творчого начала (креативності) в освіті для підготовки людей до життя в різних соціальних середовищах (забезпечення «розвиваючої освіти»).

Проблема соціальної інституціоналізації новітніх світових тенденцій у розвитку змісту і форм освіти виявилася ще на початку 70-х років ХХ ст. Інституціоналізація в освіті, тобто запровадження нових громадських інститутів, правове й організаційне закріплення тих або інших громадських відносин, виразилася в досить відчутному різноманітті форм. Однією з таких форм стала саме відкрита освіта.

Історично одним із перших закладів відкритої освіти був відкритий університет Великобританії, заснований Указом Королеви Великобританії в 1969 р. як незалежний університет, що існує нарівні з іншими. Мета його створення — надати можливість здобути освіту людям, що бажають вчитися у зручному для них місці та в зручний для них час. Відкритий університет Великобританії застосовує широкий спектр методів для дистанційного навчання, такі як письмові роботи, відео- і аудіоматеріали, Інтернет-конференції, що супроводжуються підтримкою тьютора і регулярними очними груповими семінарами і дводенними виїзними школами.

За понад 40 років свого існування Відкритий університет посів місце світового лідера в дистанційному навчанні та прагне й в подальшому відігравати провідну роль у поширенні вищої та післядипломної освіти як у Великобританії, так і в інших країнах світу. Зараз у 400 навчальних центрах, що викладають за програмою Університету, навчається понад 150 тисяч осіб.

Проте історично відкриті університети, подібні до нього, не відігравали істотної ролі у світовому освітньому просторі, оскільки погано масштабувалися через значну частку організаційної складової (для їх зростання вимагалось збільшувати кількість тьюторів). Тільки сьогодні, завдяки соціальним мережам і масштабному поширенню широкосмугового доступу до Інтернет, створилися можливості легкого масштабування відкритих курсів, коли якісно підготовлений курс можуть проходити одночасно сотні тисяч осіб.

На особливу увагу заслуговує проект Масачусетського технологічного інституту «OpenCourseWare» (MIT OCW) щодо публікації у вільному доступі матеріалів усіх навчальних курсів інституту. Він виник з низки ініціатив, запроваджених Радою інституту з освітніх технологій (Council on Educational Technology MIT). Ця ініціатива була відзначена низкою премій та

подала приклад, який наслідували інші університети. Проект привернув до себе увагу користувачів з усього світу. На китайську, іспанську, португальську та персидську мову було перекладено понад 50 курсів. Країнами, з яких приходить найбільша кількість відвідувачів сайту, за винятком США, є Китай та Індія. У регіонах Африки і Азії, де доступ до Інтернету ускладнений, створено понад 200 «дзеркал» сайту MIT OCW. Проект Масачусетського технологічного інституту «OpenCourseWare» досяг великих успіхів як засіб науково-технічної освіти через високу якість матеріалів і широту охоплених тем.

Цікавим є той факт, що програма публікації відкритих освітніх ресурсів MIT є найдорожчою. Публікація одного курсу вимагає 10 000—15 000 доларів США. Такі витрати зумовлені потребою зменшити навантаження на викладацький склад. Команда з підготовки курсів, співпрацюючи з викладачами, намагається, щоб публікація одного курсу не віднімала у останніх більше п'яти годин. До завдань команди належать оцифрування рукописних текстів, перевірка на включення сторонніх матеріалів, таких як ілюстрації та графіки з підручників, і отримання дозволу на їх використання, створення зображень, дозвіл на які отримати не вдалося.

Інститут укладає ліцензійні угоди, що дозволяють поширювати матеріали, з викладачами, що беруть участь у проекті. Відповідно до політики інституту, авторські права при цьому залишаються у самих викладачів. Аналогічно, права на опубліковані матеріали, підготовлені студентами, зберігаються за студентами. Курси, що викладаються в інституті, також можуть включати матеріали, права на які належать третім особам. Такі матеріали можна використати для освітніх цілей, але не можна надавати до них доступ необмеженій кількості осіб, і узгодження прав на їх включення в OCW є істотною причиною затримок публікації.

Публікація матеріалів курсів MIT здійснювалася зі сподіванням на те, що концепцію OpenCourseWare приймуть й інші навчальні заклади. Першою публікацією OpenCourseWare стала програма Фулбрайта щодо викладання економіки у В'єтнамі в 2003 р. У 2004 р. публікацію OCW розпочали університети в Японії, Китаї і Франції, а також кілька університетів у США¹.

У 2005 р. MIT спільно з іншими університетами, що публікують відкриті освітні ресурси, заснував OpenCourseWare Consortium. У завдання цієї організації входить запровадження і адаптація відкритих освітніх матеріалів для використання по всьому світу. Найбільш відомими університетами,

що входять до консорціуму, є Каліфорнійський університет у Берклі, Токійський університет, Університет Мічигану, Каліфорнійський університет, Осацький університет, Університет штату Арізона, Університет Юти, Університет Ноттінгема, Університет штату Мічиган.

Основним спонсором OpenCourseWare і, в ширшому сенсі, відкритих освітніх ресурсів, є HewlettFoundation, що інвестував у них упродовж 2000-х років понад 110 млн дол. США; при тому, що витрати з усіх джерел оцінюються в 150 млн дол. США². Загальною проблемою OpenCourseWare є пошук джерел фінансування в довгостроковій перспективі, оскільки ці проекти практично не дають прибутку³.

Яскравою ілюстрацією до процесу формування відкритого освітнього простору є Хан-Академія (KhanAcademy) — некомерційна освітня організація, створена у 2006 р. випускником Гарварду Салманом Ханом. Мета академії — «надання високоякісної освіти кожному усюди». Сайт академії надає доступ до колекції із понад 3 000 безкоштовних освітніх відеоматеріалів з математики, історії, фінансів, фізики, хімії, біології, астрономії, економіки та комп'ютерних наук. Матеріали надані англійською мовою, діє проект щодо перекладу іншими мовами.

Головною тенденцією онлайн-освіти 2011 — початку 2012 р. є поява освітніх платформ, що надають безкоштовні онлайн-курси від професорів провідних університетів світу. Дані курси дають змогу сотням тисяч студентів здобувати освіту, що за якістю не поступається університетській. Характерним показником високої якості відкритих курсів є ситуація, що склалася з курсом CS221 «Введення в штучний інтелект» Стенфордського університету, на основі програми якого був створений онлайн-курс ai-class.org. Після його запуску з 200 студентів 170 вважали за краще замість відвідування лекцій вивчати онлайн-курс.

Нещодавно створений найбільший у світі онлайн-каталог безкоштовних навчальних матеріалів, в якому зібрано понад 500 000 лекцій, відеофайлів та електронних книжок (iTunesU). Серед сотень коледжів, середніх і вищих навчальних закладів, що використовують цей каталог, є університети світового класу. Отже, відкрита освіта поступово стає рівноправною альтернативою класичній вищій школі.

² Katie Hafner An Open Mind. The New York Times (16 April 2010) http://www.nytimes.com/2010/04/18/education/edlife/18open-t.html?_r=1&pagewanted=all.

³ Brendan F. D. Barrett, Velmia I. Grover, Tomasz Janowski, Hanneke van Lavieren, Adegboyega Ojo, Philipp Schmidt. Challenges in the adoption and use of OpenCourseWare: experience of the United Nations University // Open Learning. — 2009. — № 1. — <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02680510802627803>.

¹ Steve Carson. The unwallled garden: growth of the OpenCourseWare Consortium, 2001—2008 // Open Learning. — 2009. — № 1. — <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02680510802627787>.

Навчання он-лайн на Філіппінах: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Ясухід Накамура

PhD, професор Вищої школи
гуманітарних наук,
Університет Осаки, Японія

Олівер Белагра

Аспірант Вищої школи
гуманітарних наук,
Університет Осаки, Японія

Анотація

У статті розглянуто еволюцію становлення, перешкоди на шляху поширення та сучасні тенденції розвитку навчання он-лайн на Філіппінах. Досліджено основні риси державної політики у сфері онлайн-навчання та систематизовано ключові виклики для його розбудови на майбутнє.

Ключові слова: навчання он-лайн, державна політика у сфері онлайн-навчання, освітні Інтернет-технології.

Сучасна ситема освіти на Філіппінах стикається з численними викликами, серед яких одним із головних є структурна і технологічна модернізація освітнього процесу, проникнення новітніх технологій у навчання та викладання. Глобальні технологічні тренди, у тому числі у сфері освіти, не оминають Філіппіни, індикатором чого можна вважати розвиток та поширення в країні онлайн-навчання.

На сьогодні навчальні курси на основі Інтернет-технологій на Філіппінах переважно пропонуються на бакалаврському або магістерському рівнях¹, однак уряд країни намагається розробити національну програму, яка б об'єднала навчанням он-лайн також початкову і середню школу². Такі ініціативи орієнтовані передусім на молодих людей, які не мають можливості відвідувати традиційні курси або осіб, що працюють, перебувають у шлюбі тощо. У результаті студенти мають змогу продовжити навчання без відриву від своєї щоденної діяльності. Переважно авторитетні університети та коледжі, які мають відповідну інфраструктуру і добре зарекомендували себе на ринку освітніх послуг, пропонують навчальні курси он-лайн.

РОЗВИТОК НАВЧАННЯ ОН-ЛАЙН

Навчання он-лайн — це фактично дистанційний тип освіти, неформальний вид навчання, який передбачає використання різноманітних

¹ Madarang, R. C. E. (April 2004). The Borderless Classroom. MIND, 2 (3), 26.

² DepEd memo 21 June 2007. Cyber Ed to boost quality education for all. Retrieved 23 July 2007 from <http://www.deped.gov.ph/>

засобів для передавання лекцій, текстової інформації, дискусій тощо. 23 лютого 1995 р. на Філіппінах розпочав діяльність Відкритий університет — перша національна інституція, яка запропонувала навчальні курси он-лайн, надаючи формальну освіту бакалаврського та магістерського рівня. Онлайнові курси університетом були представлені у лютому 2008 року і набули широкої популярності.

Університет Де ЛаСалле також приєднався до даної ініціативи, залучивши з цією метою грантові кошти на інсталяцію та використання спеціальної технології — Інтегральної віртуальної системи навчання (IVSN) та отримавши відповідну державну ліцензію. IVSN дозволяла викладачам та студентам спілкуватися он-лайн і надавала технічні засоби для забезпечення віртуальних дискусій, лекцій та навіть тестувань. Цей метод було запроваджено завдяки зусиллям Центру освітніх мультимедійних засобів.

Спеціалізовані освітні центри країни також почали пропонувати онлайн-навчання, особливо для тих, хто має середній рівень доходу та шукає способи доповнити свою формальну освіту та поліпшити власне резюме для від'їзду за кордон. Один з них — Центр інформатики Філіппін, який пропонує якісні дипломовані курси з інформаційних технологій (IT). У 2000 р. він співпрацював з освітнім порталом в Інтернеті, який пропонував рівневі програми он-лайн та мав назву PurpleTrain.com. Студенти мали доступ до сайту Центру або сайту PurpleTrain для отримання практичних занять та лекцій. Такий доступ отримували студенти і з інших країн, оскільки портал також співпрацював зі США, Великобританією та Австралією.

Звичайно, розвиток онлайн-навчання не може відбуватися самостійно — до нього долучені висококласні професіонали. Двоє з цих організаторів — доктори наук Беніто Тиханки та Руфіно Манангхая. Б. Тиханки було призначено загальнонаціональним експертом з онлайн-навчання в країні. Він є досвідченим викладачем уже кілька років, до цього викладав в університеті Де ЛаСалле. Заповзята жага вченого до вивчення технологій наштовхнула його на ідею створити разом з колегами Філіппінське товариство Інтернет-освіти. Ця організація сприяє розвитку онлайн-навчання уже понад п'ять років. Р. Манангхая є чинним президентом Товариства, а також професором Університету Філіппін, де викладає курс менеджменту. Маючи освіту в сферах сільського господарства та бізнес-менеджменту, вчений бере активну участь у кадровій політиці та розробляє методи поширення інформаційних та комп'ютерних технологій (ІКТ) серед сільських громад, забезпечуючи тим самим доступність навчання он-лайн для широкого загалу.

ПОЛІТИКА УРЯДУ ФІЛІППІН

3 2000 р. відбувся бурхливий розвиток Інтернету. 14 червня 2000 р. колишній президент Філіппін Е. Естрада затвердив «РА 8792», або Електронний комерційний акт. Цей документ визнає той факт, що інформація та комунікаційні технології є життєво необхідними для модернізації країни, легалізує й захищає їх використання у бізнесі, урядових транзакціях та у навчанні, забезпечує розвиток Інтернет-торгівлі тощо.

Згодом було створено спеціальну державну інституцію — Раду з інформаційних технологій та Інтернет-торгівлі. Рада намагається рекламувати державу Філіппіни як Інтернет-Філіппіни — країну, яка є глобально конкурентною завдяки використанню ІКТ. Для цього започатковані спеціальні проекти щодо розвитку бізнес-можливостей та інформаційної інфраструктури. Було також вироблено політичний курс на підтримку навчання он-лайн та створення програм розвитку ІТ-компетенцій професійного рівня.

Однією з таких підтримуючих програм є Філіппінська дослідна, освітня та урядова інформаційна мережа, мета якої — створення віртуальної бібліотечної мережі між університетами, урядом та приватним сектором. Іншою програмою, яка нині упроваджується в навчання он-лайн, є проект СайберЕд (Віртуальна освіта). Стартувавши у червні 2009 р., проект передбачає, що близько в 90% середніх шкіл країни будуть запроваджені супутникові технології в наданні освітніх послуг. Є надія, що показники навчання учнів істотно поліпшаться, коли даний проект доповнить інтерактивний викладацький стиль навчання.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАВЧАННЯ ОН-ЛАЙН НА ФІЛІППІНАХ

Навчання он-лайн не можна повністю запровадити, якщо учасники цього процесу — студенти — не готові до нього. По-перше, вони повинні володіти робочими навичками використання ІКТ-технологій¹, принаймні на початковому рівні доступу до мережі Інтернет та використання його інструментів. Також з огляду на те, що інформація на переважній кількості веб-сайтів подається англійською мовою, студенти мають розуміти зміст та мислити критично англійською, інакше не зможуть продуктивно використати весь курс й ефект від навчання буде мінімальним.

¹ Teehankee, B. (13 July 2002). The Philippine Education Scene: Problems and Challenges. Philippine Free Press 93(28) P. 57—58.

або взагалі відсутнім¹. Особи, які навчаються, повинні також компетентно висловлювати свої думки, особливо в письмовій формі, для того, щоб співпрацювати під час онлайн-дискусій.

Іншою вагомою перешкодою для поширення онлайн-навчання є те, що студенти можуть не розвинути необхідних соціальних навичок, які зазвичай можна отримати у традиційному оточенні². Адже, використовуючи такий тип «спілкування» в мережі, можна почувати себе не зовсім комфортно в традиційних учбових класах. Деякі викладачі, налаштовані на традиційний тип навчання й викладання, також не впевнені в тому, чи потрібно використовувати цей альтернативний метод освіти. Незважаючи на свою націленість на нові освітні програми та програмне забезпечення, викладачі переймаються тим, наскільки ефективно вони можуть контролювати навчальний прогрес студентів у режимі он-лайн, так як існує вірогідність плагіату студентських робіт³. Їхні побоювання можуть бути також пов'язані з тим, що студенти не мають можливості поставити питання або попросити пояснення по ходу онлайн-навчання.

Є також хвилювання з приводу ефективності оцінювання навчального процесу. Існуючі при цьому обмеження можуть бути саме тим чинником, який заперечує онлайн-навчання як неякісний шлях здобуття освіти. Це переважно зумовлено браком відкритості, відсутністю інформації про його переваги тощо. У цьому контексті важливо розробити ефективну систему надання і поширення інформації для того, щоб ознайомлювати людей з можливостями такого роду освіти. Втім існуючі проблемні питання можуть мати своє вирішення. Уряд вже створив відповідні заходи та нормативи для популяризації навчання он-лайн на Філіппінах.

У статті Хедберга⁴ є посилання на доповідь ЮНЕСКО від 2003 р., в якій було зазначено, що Філіппіни є частиною групи країн з новоствореними урядовими заходами щодо інформації та комунікаційних технологій; у державі

розпочинається запровадження різних стратегій забезпечення онлайн-навчання у школах. Країна пройшла довгий шлях відтоді, однак треба зауважити, що ми все ще на початковій стадії розвитку даної освіти. Також було зазначено, що використання ІКТ (таких як Інтернет та підтримуючі засоби технічного забезпечення, програмні засоби) сприяє інтеграції Філіппін у четверте покоління дистанційної освіти.

Наразі всі документи та дослідження стосовно питань освіти он-лайн зводяться переважно до того, яким чином її заснування може підтримувати освітню систему, та чи насамперед філіппінці готові до такої альтернативи. Є побоювання з приводу удосконалення інфраструктури в тому разі, якщо навчання он-лайн буде доступним для переважної кількості населення. Наразі багато філіппінців до сьогодні не мають власних телефонних ліній, навіть комп'ютерів у себе вдома. Лише сім відсотків серед понад 16 млн філіппінських домогосподарств володіють комп'ютерами і досить небагато студентів державних вузів — вільним доступом до Інтернет. Через переважну кількість населення, що перебуває за межею бідності, філіппінці зацікавлені більшою мірою у реалізації своїх базових потреб, аніж чогось незрозумілого, що сприймається ними як предмет розкоші. Існують також плани залучення в онлайн-навчання технологій стільникового зв'язку, особливо послуг СМС, для його більшого поширення. Це стає можливим завдяки стрімкому розвитку мобільних засобів зв'язку та їх послуг⁵. Незважаючи на це, наразі мобільні технології переважно використовуються для розваг та потреб бізнесу.

І, певна річ, нині існує актуальна потреба поліпшення якості освіти. Соціальний та економічний розподіл населення є досі основною перешкодою у здобутті якісної освіти, та саме освіта вважається тим чинником, який поширює ці диспропорції між різними соціальними верствами⁶. Наслідком цього є «відплив мізків» — викладачів та науковців, які емігрують в інші країни для того, щоб створити кращу якість життя для своїх родин, що завдає державній системі освіти непоправної шкоди. Відчувається також величезний брак ресурсів та інфраструктури, адже книжки, кімнати для на-

¹ Bandalaria, Melinda P. (March 2007). Impact of ICTs on Open and Distance Learning in a Developing Country Setting: The Philippine experience. The International Review of Research in Open and Distance Learning, 8 (1). Retrieved July 26, 2007 from <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/334/792>.

² Madarang, R. C. E. (April 2004). The Borderless Classroom. MIND, 2 (3), 26.

³ Maeroff, Gene I. (2003). A classroom of one: How online learning is changing our schools and colleges. New York: Palgrave Macmillan.

⁴ Hedberg, J. G. & Ping, L. C. (2004). Charting Trends for E-Learning in Asian Schools. Distance Education, 25(2), 199-213. Retrieved July 12, 2007 from World Wide Web: <http://proquest.umi.com> (Academic Research Library database).

⁵ Bandalaria, Melinda P. (March 2007). Impact of ICTs on Open and Distance Learning in a Developing Country Setting: The Philippine experience. The International Review of Research in Open and Distance Learning, 8 (1). Retrieved July 26, 2007 from <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/334/792>.

⁶ Meinardus, R. (30 June 2003). The Crisis of Public Education in the Philippines. Retrieved July 30, 2007 from <http://www.fnf.org/liberalopinions/crisis-public-education-philippines.htm>.

вчання та інші навчальні ресурси досі є недоступними для багатьох державних закладів освіти.

Незважаючи на усі ці проблемні питання, все ж навчання он-лайн існує на Філіппінах. І все це не було розпочато з «чистого аркуша». Уряд також намагається забезпечити цей альтернативний спосіб здобуття освіти доступним для людей за допомогою приватних освітніх інституцій, а також бізнесу.

Сучасні та майбутні тенденції

Огляд тенденцій розвитку онлайн-навчання в країні показує, що уряд робить спроби підвищити загальну якість освіти, а онлайн-навчання є лише одним із засобів досягнення цієї цілі. Однак, незважаючи на проблеми в матеріальному забезпеченні, ми вже маємо можливості для підтримки онлайн-освіти. Основна проблема наразі — як надалі вдосконалювати її та зробити доступнішою для простих людей. Було б неправильно почати її лише критикувати, коли вона перебуває тільки на початковій стадії розвитку. До цього варто вдатися лише тоді, коли буде зроблено комплексний аналіз ужитих заходів у цій сфері.

Можна стверджувати, що онлайн-навчання в країні має добрий початок, проте незважаючи на це, досі існує багато речей, які потребують коригування. Ще зарано говорити, чи в змозі даний тип освіти розв'язати проблеми сучасної

освітньої сфери, однак уже закладено добрі підвалини на цьому шляху. І є лише питанням часу, коли онлайн-навчання стане традиційним і навіть кращим за класичну систему освіти.

Останні вдосконалення у сфері інформації і технологій направлені на розбудову дистанційної освіти, за межами існування стандартної системи навчальних кімнат. Нині головні акредитовані онлайн-університети та коледжі надають відмінні послуги, результатом яких є випуск фахівців з кращою освітою та кваліфікацією. Ці акредитовані віртуальні університетські заклади позитивно використовують потенціал ІТ з метою сприяння як розвитку освіти, так і якісним соціально-економічним трансформаціям в країні загалом. Вони пропонують велику кількість онлайн-курсів, дипломів та сертифікованих програм для широкого загалу — молоді і дорослих.

Програми професійної освіти он-лайн, що пропонуються цими університетами та коледжами, сприяють та заохочують студентів до набуття комплексу професійних навичок, які врешті-решт збільшують їхні технічні та професійні можливості. У результаті малозабезпечені верстви населення, що не можуть відвідувати традиційні заклади, стають самодостатніми. Подібні програми та проекти сприяють створенню великої кількості добре інструктованих та кваліфікованих фахівців, які можуть відігравати суттєву роль у відтворенні як приватного, так і державного секторів економіки країни.

МІЖНАРОДНЕ ВИЗНАННЯ КНЕУ

**Язык мудрих передає добрі
знання.**

Біблія. Притчі, гл.15, ст. 2

**Вчись не для того, щоб знати
більше, а для того, аби знати
краще.**

Сенека

**Загублений той час, який ти
не витратив на навчання.**

Григорій Сковорода

**Вічний революціонер —
Дух, наука, думка, воля —
Не уступить пітьмі поля,
Не дасть спутатись тепер.**

Іван Франко «Гімн»

КНЕУ — член Європейської Хартії
Університетів

**Magna
Charta Observatory**

КНЕУ — «відмінна бізнес-школа»
у міжнародному рейтингу Eduniversal

Магістерські програми КНЕУ —
найкращі у світовому рейтингу
EDUNIVERSAL Best Masters
серед країн Східної Європи

КНЕУ — учасник міжнародного
дослідницького проекту SEARCH
Європейської комісії

КНЕУ — партнер Глобального
моніторингу підприємництва
(Global Entrepreneurship
Monitor, GEM)

КНЕУ включено до Європейської
асоціації докторських програм
з менеджменту та ділового
адміністрування EDAMBA

**European Doctoral
Programmes Association
in Management
and Business Administration**

КНЕУ — учасник всесвітньої
мережі Європейського фонду
розвитку менеджменту

**European Foundation
for Management
Development**

